

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2020 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Midtåsen - En historisk tolkning

Midtåsen - An historical interpretation

Torstein Sandvin Groven
Landskapsarkitektur

SAMMENDRAG

Masteroppgaven "Midtåsen - En historisk tolkning" tar for seg bevaring av det herskapelige anlegget på Midtås i Sandefjord. Hjem til den avdøde skipsrederen Anders Jahre, er Midtåsen et unikt anlegg med store kulturhistoriske og hagearkitekturhistoriske verdier. Anlegget har vært holdt privat fra dets ferdigstilling i 1934 frem til det ble kjøpt opp av det offentlige i 2006, og uteområdene har aldri vært gjenstand for en historisk granskning. I nyere tid har mye av den herskapelige karakteren gått tapt, og oppgaven ser på hvordan anleggets historie kan brukes for å tilbakeføre denne.

Oppgaven presenterer anleggets historie fra planprosessen til et fredet kulturminne. En historie på nærmere 90 år som nå for første gang er blitt samlet. Et hovedsakelige grafisk kildemateriale settes i en kronologisk tidslinje og man får se hele utvikling fra et strengt nyklassisistisk anlegg i 1934 frem til dagens mer udefinerte hage. Hovedfokuset i oppgaven rettes mot den formelle hagen på sørsiden av hovedhuset. Dette er den mest spektakulære delen av den opparbeidede hagen og samtidig den delen som er best dokumentert i kildematerialet.

Fremtidig forvaltning av hagen drøftes og det stilles spørsmål ved hagens bruk som en arena for større arrangementer. Med bakgrunn i Midtåsen sin status og tilstand frarådes denne bruken, ettersom den påfører ytterligere slitasje på et allerede presset anlegg. En større del av anleggets besøkende bør komme fra daglige besøk, uten tilknytning til større arrangementer. Et større tilbud ved Midtåsen er nødvendig for å få til dette.

For at Midtåsen skal få tilbake sin herskapelige karakter foreslås konkrete bevaringstiltak for anlegget. Tiltakene tar sikte på å tilbakeføre deler av hagens opprinnelige uttrykk, men uten å fjerne elementer som har kommet til iløpet av hagens liv. Gjennom rekonstruksjon av tapte konstruksjoner, bruk av vegetasjon til å dekorere, balansere og avgrense hagen og utplassering av autentiske elementer vil hagen få et uttrykk som ivaretar de hagearkitektoniske tankene bak anlegget. Dette gjøres på samme tid som man bevarer sporene Anders Jahre har satt på Midtåsen.

ABSTRACT

The master thesis "Midtåsen - An historical interpretation" looks at conserving the stately property on Midtås in Sandefjord. Midtåsen is a property with both great cultural historical and architectural historical importance and was previously the home of the now deceased ship-owner Anders Jahre. The property has been kept private from its creation in 1934 it remained closed off until it was opened to the public in 2006. As a result of this the garden has never been the object of a historical investigation. In more recent times the property has much of its stately character, and this thesis investigates how it can be restored.

The thesis presents the history of the property from before construction and until today. Its history of almost 90 years has for the first time been cataloged. Midtåsen's evolution from a strict neoclassical garden toward today's more undefined and mixed garden is documented here. The sources are placed in a chronological timeline, and it forms a clear picture of the gardens evolution. The main focus is on the formal garden on the southside of the main house, which is the part with the most documentation.

Future use of Midtåsen is discussed, and its use as an arena for larger events is put into question. It is recommended to halt this use until the property is in a state that allows it. It is also recommended to increase the daily use of the property.

The thesis suggest conservation measures to give Midtåsen back its stately character. The measures aims to bring back the qualities of the original property, but without losing all additions made in more recent times. With the reconstruction of key constructions that have been lost throughout the history of the garden, using vegetation to decorate, limit and balancing the garden and reintroducing historical elements the property will regain the stately feel it was ment to have. This is done without losing the connection this property has to Anders Jahre.

FORORD

Denne mastersoppgaven representerer 30 studiepoeng, over et halvt år med arbeid og min avslutning på et femårig studieløp som landskapsarkitektstudent. Oppgaven er skrevet for Landsam (Fakultet for landskap og samfunn) ved NMBU (Norges miljø- og biovitenskapelige universitet) i 2020.

Valget av denne oppgaven var ingen selvfølge da både Midtåsen og Sandefjord var for meg ukjent. En takk må derfor gis til Per Rønningen som introduserte meg til Midtåsen, og med det la grunnlaget for et spennende arbeid.

Grunnen til at jeg valgte å skrive om Midtåsen, har sitt utspring i en stor interesse for historie og motivasjon for å oppdrive den. Midtåsen sin historie var aldri blitt samlet, så med denne oppgaven fikk jeg derfor muligheten til å sette sammen biter av et historisk puslespill for første gang. Oppgaven tar også for seg fremtidig forvaltning av Midtåsen i Sandefjord med bakgrunn i anleggets historie. Det er et klart behov for å iverksette tiltak for å bevare Midtåsen, og denne oppgave vil forhåpentligvis være til stor hjelp i dette arbeidet.

Jeg vil rette en spesiell takk til mine to veiledere ved NMBU, Tore Edvard Bergaust og Anne Aude. Dere har bidratt med gode diskusjoner, relevante innspill og vist interesse for oppgaven min som har underbygget min egen tro på arbeidet jeg har gjort. Jeg vil også takke noen andre enkeltpersoner som har bidratt til oppgaven. Annegreth Dietze-Schirdewahn ved Historisk arkiv for norsk landskapsarkitektur hjalp meg med å finne originale tegninger av anlegget, som ikke tidligere var kjent. Disse unike tegningene ga et spennende innblikk i planprosessen ved Midtåsen. Vidar Berg Iversen, gartner i Bærum kommune, hjalp meg med å identifisere planter ut fra historiske bilder. Hans plantekunnskap har vært til stor hjelp. Jørgen Jahre jr. lot meg låne private bilder fra Anders Jahre. Disse bildene ga et sjeldent privat innblikk i anlegget på Midtåsen som ikke ville dukket opp noe annet sted. En stor takk til dere alle!

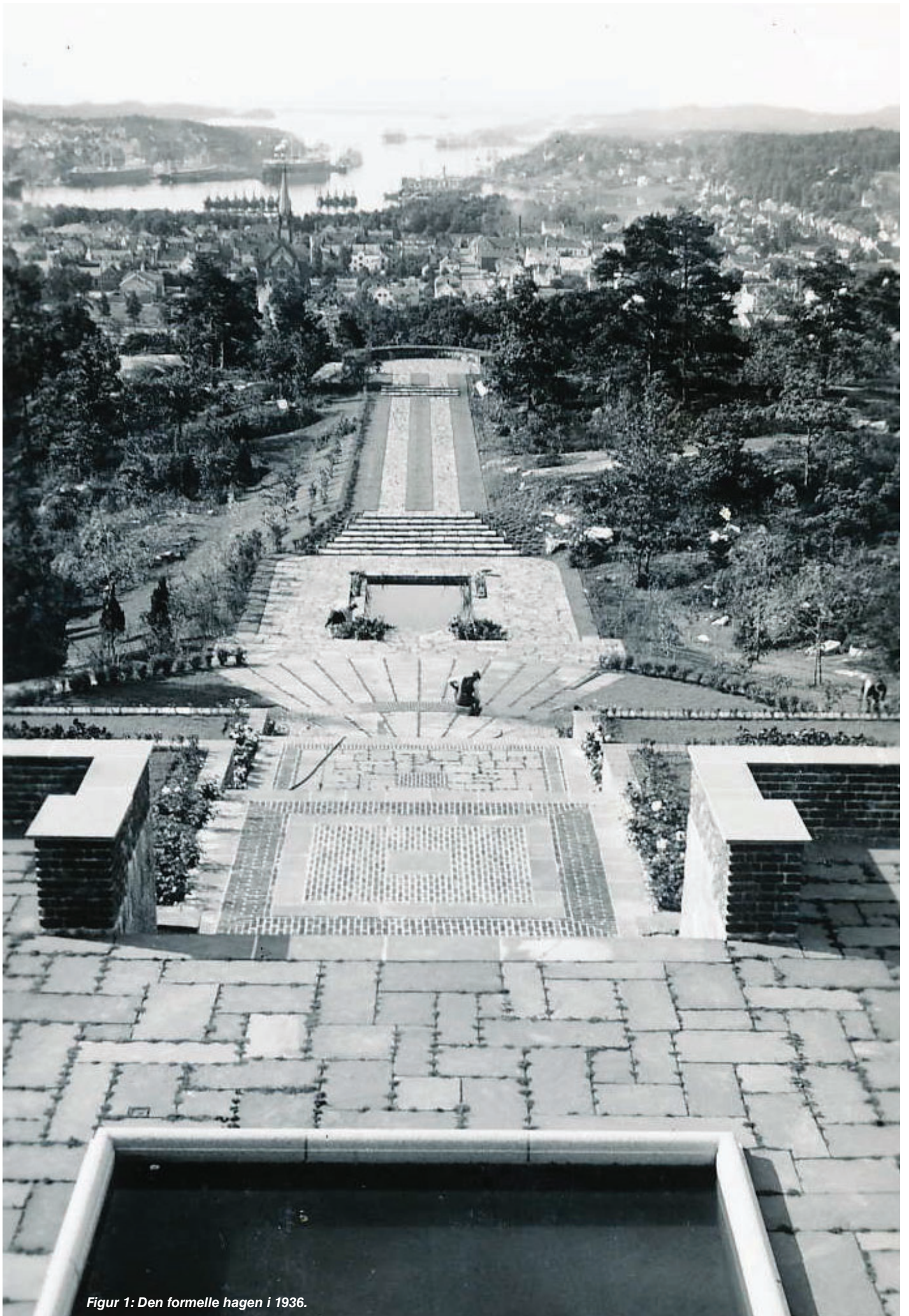
Til slutt vil jeg takke alle som har hjulpet meg med å samle historien til Midtåsen. For å finne historiske kilder har jeg kontaktet privatpersoner, historielag, museer, arkiver, aviser, biblioteker, bedrifter, og liknende. Jeg vil derfor rette en stor takk til alle dem som har svart på disse henvendelsene og til de som har kontaktet meg på eget initiativ. Informasjon, bilder og hjelp har kommet fra mange hold, og uten denne hjelpen ville historiedelen vært ufullstendig.

Torstein Sandvin Groven

INNHALDSFORTEGNELSE

Del 1 Introduksjon	1
Bakgrunn	1
Mitt møte med Midtåsen	2
Midtåsen i dag	9
Områdeavgrensning	11
Problemstilling og mål	14
Metode og struktur	15
Begreper	16
Kilder	18
Del 2 Bevaring	20
Bevaring av hager	20
Internasjonal bevaring av hager	21
Nasjonal bevaring av hager	24
Lokal bevaring av hager	25
Prinsipper for bevaring	26
Eksempler på bevaring	28
Del 3 Registrering og analyse	33
Terrenget	33
Grønnstrukturer	34
Adkomst og brukere	35
Fredningsvedtaket	36
Del 4 Historie	38
Hagekunsten frem mot 30-tallet	38
Tendenser i samtiden	42
Midtås sin historie	43
Midtåsen sin historie	50
Utviklingen	89
Del 5 Drøfting	97
Bruk	98
Midtåsen	99
Midtås	101
Del 6 Tiltak	102
Konstruksjoner	103
Vegetasjon	106
Elementer	119
Del 7 Til ettertanke	125
Del 8 Kilder	127
Litteratur	127
Figurliste	130

Figur 1: Den formelle hagen i 1936.

DEL 1 INTRODUKSJON

BAKGRUNN

På Midtåsen, en kilometer nord for Sandefjord sentrum og med utsikt utover fjorden, ligger Midtåsen. Anlegget ble bygget for skipsrederen Anders Jahre på midten av 1930-tallet av hagearkitektfirmaet Strøm & Hindhamar og arkitekt Arnstein Arneberg. Anlegget ble bygget i en tid hvor Norge opplevde økonomisk nedgang, og Midtåsen er et av få anlegg fra denne tiden hvor det kan virke som om det ikke er spart på noe. Anlegget er unikt i en norsk sammenheng.

Anlegget, som sto ferdig i 1934, har gjennom påbygging på 1950-tallet (Ingebretsen, S., 2015. s. 3), utvidelse i 1960 (Veiby, L., 2008. s. 4), nybygg i 2009, bruk, skjøtsel og vedlikehold utviklet seg til slik det fremstår i dag. Innad på eiendommen finnes det derfor elementer som stammer fra forskjellige tiår, men uten at disse står i sterk kontrast til det opprinnelige uttrykket fra 1934.

Skipsrederen Anders Jahre bodde på Midtåsen fra ferdigstillingen i 1934 til sin død i 1982. Jahre var en mektig mann i sin samtid og en kontroversiell mann etter sin død. Med et stort nettverk, både profesjonelt og privat, ble viktige gjester invitert opp til eiendommen som var helt lukket for offentligheten. Både hage og hus fortalte noe om eieren, så begge deler måtte stå i stil til hans enorme suksess innen hvalfangst og som skipsreder. Jahre hadde derfor ansatt en stor stab for å jobbe ved Midtåsen, og i denne perioden ble hagen skjøttet intensivt.

Anders Jahres enke Bess Jahre ble boende på Midtåsen etter hennes ektemanns bortgang. Hun ble boende frem til sin død i 2006. Mye av rikdommen til Anders Jahre forsvant ved hans død, og hans enke hadde ikke tilgang på de samme midlene som hennes avdøde ektemann hadde disponert. Anlegget ble fortsatt skjøttet, men ikke i samme grad som tidligere.

Etter at Bess Jahre døde i 2006, ble Midtåsen kjøpt av Sandefjord kommune, Vestfold fylkeskommune og Anders Jahres stiftelse (Sandefjord kommune., 2019). Anlegget ble med dette åpnet for offentligheten. Det ble dermed utsatt for en annen bruk og vesentlig mer slitasje enn det Midtåsen var tiltenkt. For å bevare anlegget besluttet Riksantikvaren å frede anlegget den 25. mai 2008.

“Formålet med områdefredningen er å bevare virkningen av anlegget i miljøet gjennom å opprettholde anleggets karakter av herskabelig eiendom slik det fremstår med de enkelte bygninger, innkjørsel, porter, hage- og parkanlegg.” (Veiby, L., 2008. s. 3.).

Midtåsen fremstår i dag fortsatt som et herskabelig anlegg, men manglende vedlikehold utgjør en trussel mot hagens karakter.

Siden Midtåsen ble kjøpt opp i 2006, har hagen vært driftet av kommunen. I tillegg til driften av anlegget har det blitt etablert en skulpturpaviljong i nær tilknytning til det eksisterende anlegget. Dette har vært med på å gi Midtåsen et større tilbud enn kun et historisk anlegg. I påvente av en forvaltnings- og skjøtelsesplan har man prøvd å videreføre skjøtselen av anlegget, men uten store midler til nødvendig vedlikehold. Resultatet av dette har vært at økt bruk gradvis har slitt hagen, uten at man har kunne stanset det. Vedlikeholdet har blitt beskrevet som “brannslukking”.

Når man besøker Midtåsen i dag, er det hagen, naturen og utsikten de fleste kommer for å oppleve. Det er nettopp disse kvalitetene som gjør Midtåsen enestående. Bygningsmassen på Midtåsen er også en svært viktig del av anlegget, men om man hadde løftet den vekk fra eiendommen, så ville de fleste av kvalitetene besøkende oppsøker, fortsatt være der. Skulle man gjøre det motsatte, å fjerne hageanlegget, så mister også Midtåsen mye av sin verdi for publikum.

Når man besøker et herskabelig anlegg som Midtåsen, så er forventningen til hvordan grøntanlegget fremstår høyere enn i et annet anlegg. Besøkende forventer å komme inn i hagen til en av norgeshistoriens rikeste og mest innflytelsesrike menn, og her når ikke dagens Midtåsen opp. Som et viktig kulturminne, både lokalt og nasjonalt, fortjener Midtåsen at anlegget håndteres på en slik måte at hagens uttrykk igjen blir synlig.

MITT FØRSTE MØTE MED MIDTÅSEN

En solfylt formiddag i slutten av juni ankom jeg Sandefjord via Vestfoldbanen. Kun kjent med byen gjennom kart og bilder, brukte jeg noe tid på å orientere meg i det jeg gikk ut av togvoggen. Mellom to bygninger kunne jeg skimte spiret til Sandefjord kirke. Å gå mot det ville ledet meg sørover, mot sentrum, men min destinasjon, Midtåsen, lå nordover. Jeg ønsket å oppleve Midtåsen slik Anders Jahre ønsket at sine gjester skulle gjøre, og jeg gikk derfor ikke inn via en av stiene som leder inn på eiendommen. I stedet for valgte jeg å gå den noe lengre veien som ville føre meg inn gjennom hovedporten. Denne ruta førte meg nordover langs fylkesvei 275 i Dølebakken. Gående i slak motbakke holdt jeg spent utkikk mot nordvest for å få mitt første syn av Midtåsen. Men i det vegetasjonen og bebyggelsen langs veien åpnet seg opp mot Midtås, var det kun en skogkledd åsside som åpenbarte seg. Det eneste som avslørte bebyggelsen der, var toppen av en hvitmalt flaggstang som kunne skimtes mellom tretoppene.

I det Dølebakken flatet ut, begynte veien gradvis å føre meg nærmere åsen. Antall bygg mellom meg og den ble stadig færre, helt til bøkeskogen plutselig trakk seg ut til fortauet jeg gikk langs. Bøkeskogen, med innslag av store eiker, bjørk og furu, sto i stor kontrast til det etablerte boligfeltet på motsatt side av veien. På den ene siden var det tilsynelatende urørt natur, mens på den andre siden var det velfriserte plener og klipte hekker. Det første tegnet på at det skjulte seg et helt unikt anlegg bak denne flotte bøkeskogen, kom i det jeg rundet en sving og så et smijernsgjerde satt mellom kraftige stolper av teglstein i ulike nyanser av rødt. Etter å ha fulgt dette gjerdet i omlag hundre meter, svingte veien inn mot venstre, og gjerdet gikk over i en monumental teglsteinsport. Bortsett fra et lite skilt hvor det sto "Midtåsveien 2A og 2B", så ga ikke porten ikke noen hint om hvor veien ledet videre.

Fra porten gikk veien rett frem i en slak oppoverbakke. Bøketrærne sto tett inn på den smale veien, og de grønne trekronene dekket for himmelen. Sollyset traff disse kronene og farger taket over meg i en lys grønnfarge. Noen få solstråler slapp igjennom løvverket og lyste opp den beskjedne underskogen. Jeg gikk fremover i denne grønne tunnelen. På hver side av asfaltveien så jeg vannrenner i brostein etterfulgt av kantstein satt i betong. Slike detaljer hører sjeldent hjemme på en skogsvei, og det var tydelig at denne veien ledet til noe utenom det vanlige. Etterhvert som jeg fortsatte på veien, ble jeg gradvis flyttet lengre og lengre vekk

fra byen og boligfeltet, til tross for min geografiske nærhet. I det jeg ble ført rundt en sving, forsvant alle tegn på at jeg befant meg kun en kilometer vekk fra sentrum midt i et etablert boligfelt. Hadde det ikke vært for at jeg kunne skimte en ny teglsteinsport litt lengre bort i veien, så kunne jeg like gjerne vært langt til skogs. Den andre porten var på mange vis flottere enn den første. Stolpene på hver side var like monumentale, men denne porten var rikere utsmykket. To kraftige smijernsdører sto åpne, og over disse var et kunstverk i smijern. Porten minnet mer om en triumfbue enn adkomsten til en privatbolig. Jeg passerte under og fortsatte videre langs den svakt svingende veien som fortsatt skjulte hva som var i vente.

Figur 2: Den første porten.

Figur 3: Hovedporten.

Landskapshagen

Gradvis begynte menneskets hånd å vise seg i naturen rundt meg. Store rhododendron ble tydelige på min venstre side, mens det på min høyre side åpnet seg opp og jeg kunne se plen mellom de store bartrærne. En park i landskapsstil var plassert her, godt skjermet av den gamle vegetasjonen i den. Sollys slapp inn mellom de tette trekronene og badet deler av hagen i sollys. Jeg kunne skimte skulpturer i bronse, slyngende grusstier, en dam og ei bru, før huset ved Midtåsen endelig gjorde seg synlig i enden av veien. Opplevelsen var som å gå i en av Capability Brown eller Humphrey Repton nøyre komponerte landskapsparker, hvor en utsikt plutselig åpnet seg for å vise en folly i det fjerne. Selv om jeg kriblet etter å komme frem til huset og den formelle hagen jeg visste befant seg på sørsiden av huset, så valgte jeg å utsette dette til etter at jeg hadde opplevd landskapshagen.

Mangfoldet av vegetasjon viste seg å være større enn hva jeg så ved første øyekast. Det fantes gamle furutrær og grantrær som utvilsomt hadde stått der lenge før Anders Jahre bestemte seg for å bygge sitt hjem på Midtås, samt sypryss av nyere dato. Bøk og bjørk var også representert av store eksemplarer. Av bøk så jeg at det fantes to varianter. Den ene varianten var lik de trærne som bøkeskogen besto av, mens to bøketrær hadde mer rød farge i bladverket. Disse var blodbøker, og disse har utvilsomt blitt plantet her. Av mindre vegetasjon kan det virke som om mye hadde fått lov til å vandre inn fra den omkringliggende skogen, mens noe var tydelig plassert der av mennesker. Bregner og blåbærlyng omkranset plenområdene der de grenser til skogen.

Mens jeg vandret langs en av grusstiene som slynget seg rundt i landskapshagen, så jeg flere kulturplanter blandet inn mellom de stedegne. Rundt dammen blomstret sverdliljer med store gule blomster, mens hvite nøkkeroser blomstret i midten av den. Bergenia og krypmispel fulgte veien i det jeg bevegde meg forbi skulpturen av et rådyr, i retning hovedhuset.

Figur 4: Huset kommer til syne.

Figur 5: Skulptur i landskapshagen.

Figur 6: Gamle trær i klipt plen.

Adkomsten

I det jeg gikk ut av landskapshagen og kom inn igjen på hovedveien, var jeg nå mye nærmere huset. Et imponerende bygg i teglstein med kobbertak og blå vinduskarmer hvor nye detaljer dukket opp etterhvert som jeg nærmet meg. Store rhododendron og en enorm sypress skjulte mye av sjåførboligen, men også denne ble gradvis mer synlig. Et felt med buskmure blomstret gult i sommersolen og vitnet om et noe manglende lukningsarbeid, mens et noe malplassert prydtre sto plassert midt i rundkjøringen foran huset. En fontene, med en smijernsport på hver side førte, videre inn på gårdsplassen foran huset. Fontenen, hvor Neptun satt med to neriner i fanget, sto i stil til bygget. Bygd opp av naturstein og teglstein lager denne konstruksjonen en fjerde vegg for gårdsrommet som befant seg på baksiden. Over denne lave veggen krøp villvin opp på begge sider, mens et felt med skogskjegg kunne sees bakenfor. Smijernsportene inn mot gårdsplassen sto i stil til de detaljene som jeg allerede hadde sett på de to foregående portene, og jeg kunne se at de også var videreført til huset. Her var ingenting tilfeldig.

En massiv steintrapp ledet opp til en rikt utsmykket inngangsdør i tre satt i en skulpturell ramme av hugget naturstein. På trappen sto flere moderne potters fylt med forskjellige sorter violer og alunrot, og et rekkverk av nyere dato var koblet opp på det opprinnelige smijernsrekkverket som omkranser toppen av trappen. Både det nye rekkverket og de nye pottene sto i sterk kontrast til uttrykket ellers.

Hvis jeg hadde bodd på Midtåsen, så hadde jeg nok gått opp trappen, inn hoveddøren og tvers gjennom huset for å komme meg til hagen på baksiden, men som besøkende var jeg nødt til å finne en annen vei. I et av gårdsplassens hjørner ledet en smal hellegang rundt til husets bakside, og jeg satte kurs mot denne. På begge sider av denne smale, skyggefulle hellegangen, var bakken dekket av hosta. På min venstre side var husveggen, og opp langs denne krøp en villvin som nylig var blitt kuttet ned, mens det på min høyre side var furuskog. Store busker, først barlind og senere buxbom, skjulte for furuskogen og presset meg inn mot husveggen i det jeg gikk på hellene. Mot enden av hellegangen stoppet beddene, og jeg kom ut på den solfylte sørsiden av hovedhuset.

Figur 7: Neptunfontenen.

Figur 8: Inngangspartiet.

Figur 9: Hellegangen rundt huset.

Den formelle hagen

I det jeg rundet hjørnet på huset, ble det tydelig at det var feil å tenke på dette som husets bakside. I mange historiske renessanse- og barokkhager så finnes det en skjult hage, og det gjør det også på Midtåsen. En sørvendt hage, badet i sollys stor i sterk kontrast til den noe mer skyggefulle nordsiden av tomten. Det jeg hadde sett frem til nå, kunne vært gjenskapt på utallige tomter, men utsikten, som hagen fremfor meg rammet inn, var helt unik. Midtaksen, som hele hagen er speilet rundt, leder frem mot denne utsikten. Fra hagens sørligste punkt gikk terrenget bratt ned, og man fikk effekten av en "ha-ha" som knytter hagen og byen sammen. Det blir tydelig at både hage og hus er nøye plassert med tanke på denne utsikten. Midtaksen som hagen speiler seg rundt, slutte ikke der hagen slutter. Aksen fortsetter rett frem, ut i fjorden og frem til horisonten. Resultatet er et uendelighetsperspektiv som utnytter eiendommens geografiske plassering til det fulle.

I forkant av fjorden er sentrum. Sandefjord kirke, med spiret som jeg kunne se toppen av fra togstasjonen, er det mest gjenkjennelige bygget her. Spiret står til siden for midtaksen, og i et anlegg hvor alt annet er sentrert rundt denne, så er denne asymmetrien svært synlig og gir en spenning i en ellers perfekt utsikt. Skulle man prøve å tolke denne utsikten, så kunne man sagt at som eieren av Midtåsen en man høyt hevet over både gud og mennesker. Her er man virkelig kongen på haugen!

Hvordan har en italiensk renessansehage havnet på en ås i Sandefjord, er et spørsmål som er naturlig å stille, men dette er på ingen måte en ekte renessansehage. Til tross for en svært arkitektonisk hage med terrasser, akser, fontener, murer, trapper og formklippede busker, så er dette en hage som er anlagt etter at funksjonalismens ideer hadde ankommet Norge. Det er likevel ingen tvil om hvor inspirasjonen kommer fra, når jeg ser utover hagen fra hovedterrassen, og å kalle dette en nyklassisistisk hage er ingen overdrivelse.

Det er tydelig at hagearkitekten som skapte denne hagen har, vært godt kjent med hagekunstens historie og hatt kjennskap til viktige anlegg i Europa. Selv om den formelle hagen har mange likhetstrekk til renessansen, så er den ikke lukket slik som mange renessansehager var. Hagen benytter seg av utsikten og skaper perspektivene som er som hentet ut av barokken. Perspektivene og utsikten gir meg assosiasjoner til André Le Nôtre sine hager ved Versailles og Vaux-le-Vicomte, mens selve hagen minner mer om Villa Lante eller Villa d'Este.

Figur 10: Utsikten rammet inn av hagen.

Figur 11: Midtaksen går gjennom fjorden og ut til horisonten.

Figur 12: Trappeanlegget sett fra nedsiden.

Ut fra huset leder store glassdører til den første av hagens mange terrasser. Ettersom det ikke er noen nivåforskjell mellom inne og ute, kan man sømløst bevege seg mellom hus og hage. Lave vegger, omkranset av høye rosebusker, rammer inn denne første terrassen og forsterker romfølelsen. Dette stemmer overens med tankene til 30-tallets hagearkitekter. Hagen skulle være en utvidelse av hjemmet, et nytt oppholdsrom. Noen få trinn i skifer ledet meg ned på hovedterrassen. Dette er hagens midtpunkt, og fire veier leder ut fra dette nivået. Veien bakover ville ledet meg opp og inn i huset, til venstre ledet til en hellegang forbi en storstue og mot et drivhus, til høyre ville ført meg tilbake langs hellegangen rundt huset og rett fremfor meg var hagen.

Fra hovedterrassen leder en monumental trapp med flere reposer ned mot hagen. De to første reposene er kvadratisk utformet og rikt utsmykket med mønstre i teglstein og skifer. Stramt klippte hekker av blankmispel ledet ut til terrasser på hver side av disse reposene. Terrassene er nok mer ment for å holde terrenget tilbake fremfor å være oppholdsrom. I det jeg går ned på det tredje reposit, får jeg følelsen av å ha kommet ned på et nytt nivå i hagen. Fremfor meg er et halvsirkelformet dekke i skifer og teglstein som fremhever retningen mot utsikten, og i enden av dette er den første av flere dammer. Midt i dammen står det plassert en skulptur av et barn som sitter på toppen av en karpe. Barnet er i ferd med å kaste en trefork, og vi får med dette den andre referansen til den romerske havguden Neptun. Denne skulpturen er ikke plassert her uten symbolikk, og det er for meg klart at denne statuen symboliserer Anders Jahre og hans suksess innenfor hvalfangst.

Figur 13: To skulpturer står på muren rundt hovedterrassen.

Figur 14: Et halvsirkelformet repos leder ut fra trappen.

Figur 15: Skulpturen i den øvre dammen.

Figur 16: Trappeanlegget sett fra nedsiden.

Flere trapper ledet meg videre forbi skulpturen og de etterfølgende dammene. I bunnen av den siste av disse kunne jeg se salamandere svømme blant sverdliljene som omkranser den laveste og største dammen. Dette er hagens laveste nivå, og utsikten som tidligere var så dominerende, er nå skjult for meg. Blant trærne og buskene som omkranser hagen, kunnen jeg se en fin blanding av natur og kulturplanter, hvor eksemplarer av svarthyll gjorde seg tydelig på begge sider. For å komme meg frem mot utsikten fortsatte jeg opp en trapp i retning sentrum. Selv om det hadde vært tydelige spor på manglende vedlikehold og skjøtsel andre steder i anlegget, så var det på vei frem mot utsikten at dette gjør seg tydeligst. Det som en gang må ha vært er velfrisert plen, er nå kun en jordbakke. Det er tydelig at jeg ikke er den eneste som har gått denne veien mot utsikten, og det er nok denne trafikken som har skapt dette problemet. På min høyre side var restene etter det som en gang har vært flere store rhododendron, disse er blitt skåret kraftig ned, og selv om de antageligvis vil vokse tilbake, så er det ganske sjenerende slik det ser ut nå.

I det jeg kom opp på utkikkspunktet i enden av hagen, så jeg grunnen til all trafikken som har ledet hit. På den hellelagte plassen har man en panoramautsikt som det nok ikke finnes maken til i hele Sandefjord. Med fjorden, havet, terrenget og byen er dette en spennende utsikt jeg ikke fikk sett meg mett på. Nærheten til byen gjør at detaljer i den blir tydelig, og man kan akkurat se bevegelser i byen der nede. Det er likevel fjorden og havet som tok min oppmerksomhet. Hagens midtakse er på ingen måter slutt i det den går ut av eiendommen. Linjen tas opp igjen i fjorden, og føres videre ut i havet og mot horisonten. Slik knyttes hage og hav sammen, og denne tilknytningen må ha vært viktig for Anders Jahre, som tjente sin formue til havs. I dag er det kun enkelte båter og skip som går inn og ut av fjorden, men da hvalfangsteventyret pågikk må denne fjorden ha bugnet av liv. Denne utsikten, som hagen fremhever i sin utforming, er hagens viktigste element.

Figur 17: Salamander i bunnen av dammen.

Figur 18: Slitasje på vei mot utkikkspunktet.

Figur 19: Utkikkspunktet med fri sikt ut fjorden.

Skulpturpaviljongen

På vei ut av hagen gikk jeg opp en grussti som knytter det laveste nivået i hagen og gårdsplassen sammen. Denne stien er av nyere dato, og den ble anlagt etter at kommunen kjøpte anlegget i 2006. I tillegg til å være en trinnløs tilkobling mellom adkomsten og hagen, så leder denne stien til en skulpturpaviljong som ligger i nærhet av landskapshagen. Når man, som meg, går fra hagen og opp mot adkomsten, så blir paviljongen gradvis synlig mellom trærne. En lys og luftig betongkonstruksjon med store glassflater gjenspeiler fargene fra fjellet det står på. Med skog på tre av fire sider gled den godt inn i landskapet der den er plassert. I det jeg kom frem til inngangen oppdager jeg hvor godt både lyset og utsikten føres gjennom paviljongen. Det er i hovedsak tre vegger i betong som utgjør konstruksjonen, og disse gikk alle omtrentlig i retning nord til sør. De andre veggene og taket er laget i glass, og står man i landskapshagen og ser mot paviljongen, kan se tvers igjennom den. Fyllt med hvite marmorskulpturer var det nesten som å stå utendørs. Skulpturer som, ligner de jeg så på innsiden av paviljongen, har også blitt plassert på utsiden av paviljongen og mot landskapshagen. Materialet på disse var nå bronse, noe som gjorde at de sto i stil til skulpturene som allerede finnes i anlegget.

Fra paviljongens inngang kan man enten gå ned i hagen, bort til landskapshagen eller rett mot sjåførboligen. Midtåsen og dens bygningsmasse ligger ikke mange meterne vekk fra paviljongen, men i det jeg bevegde meg i retning av sjåførboligen, så forsvant den inn i vegetasjonen bak meg. Et par skritt til, og så befant jeg meg der jeg startet, ved adkomsten til Midtåsen.

Figur 20: Skulpturpaviljongens sørside.

Figur 21: Fjern og nær utsikt inne i paviljongen.

Figur 22: Adkomstskilt.

Figur 23: Paviljongen sett fra gangveien ned til hagen.

MIDTÅSEN I DAG

Etter Midtåsen ble kjøpt opp av offentligheten i 2006, har anlegget fått en helt ny rolle. Tidligere en privat eiendom og stengt for offentligheten, ble anlegget etter kommunens oppkjøp for første gang åpnet opp. "Min største drøm er at vi på en eller annen måte skal sikre at alle og enhver får muligheten til å ta del i denne praktfulle eiendommen. Det er egentlig bare fantasien som setter grenser for hva denne bygningen og området kan bety og brukes til." sa ordfører Bjørn Ole Gleditsch rett før anlegget ble kjøpt (Gulliksen, J., 2006.). Det var et ønske fra kommunens side at Midtåsen skulle bli et kulturelt og kunstnerisk samlingspunkt. Over 13 år har gått siden eiendommen ble kjøpt opp, så hvordan brukes eiendommen i dag?

Grunnen til å anlegget ble kjøpt opp, var nettopp å gjøre Midtåsen tilgjengelig for publikum, og dette har de lyktes med når det kommer til utearealene. På skilt ved inngangene til eiendommen står det at "Parken er åpen for publikum hver dag hele året. I sommerhalvåret fra kl 08.00-22.00, og ellers i året på lys dagtid.". Parken på Midtåsen består hovedsakelig av to forskjellige typer arealer. Den opparbeidede hagen og naturområdene. Den opparbeidede hagen med sin utsikt, er nok det største trekkplasteret for besøkende. Det er en pittoresk utsikt som er lett å markedsføre.

Naturområdene som finnes på Midtås, er også viktige. Gammel bøkeskog dekker store deler av Midtås og byr på en naturopplevelse som er sjelden i en norsk sammenheng. Denne bøkeskogen fortsetter vestover til den møter på en ny ås, Mokollen. Midtåsen, Mokollen og områdene mellom dem utgjør tilsammen et sammenhengende naturområde av betydelig størrelse. Omkranset av boliger, barnehager og skoler er dette et område med mange brukere i direkte nærhet. Området brukes blant annet til turgåing, trening, idrettsarrangementer, hundelufting og liknende. Verdien av en stort sammenhengende grønnstruktur må ikke undervurderes.

En skulpturpaviljong ble i 2009 oppført nord-vest for hovedhuset på Midtåsen. Paviljongen huser skulpturer av kunstneren Knut Steen, og flere av hans skulpturer er også plassert utenfor paviljongen. Med åpningstid fra kl. 10.00-19.00, er dette et gratis tilbud som besøkende på Midtåsen kan få glede av. I tillegg til skulpturene byr paviljongen på en flott utsikt, om noe mindre spektakulær enn fra hagen.

Figur 24: Hovedbygningen omgitt av vegetasjon.

Figur 25: Bøkeskog på veien opp til Midtåsen.

Figur 26: Skulpturpaviljongen sett fra nord.

Ikke alle deler av Midtåsen er like tilgjengelig for offentligheten. Etter flere forskjellige roller har hovedhuset nå blitt et eksklusivt hotell som åpner for bryllup, møter, selskaper og liknende. Det er mulig å få en privat innvendig omvisning i bygningene ved Midtåsen, eller delta på en av de få åpne omvisningene som finner sted på sommerhalvåret. I praksis betyr dette at få av de besøkende ved Midtåsen faktisk får kommet seg inn i bygningsmassen.

I tillegg til de fysiske elementene som trekker besøkende opp til Midtåsen, så har også anlegget blitt en arena for forskjellige kulturelle arrangementer. Større konserter har blitt avholdt hvor trappeanlegget har blitt brukt som tribune, mens utsikten har vært bakteppet. Sommeren 2019 ble det blant annet arrangert en kulturfestival med 37 forskjellige arrangementer, barnefestival med Alf Prøysen sine sanger og Midtåsenløpet. Gjennom disse arrangementene og andre besøkende er det rundt 12.000 årlige besøkende ved Midtåsen.

Selv om 12.000 besøkende ikke er veldig mange sett i forhold til andre offentlige parkanlegg, så kan man se tydelige spor av slitasje i anlegget. Frem mot utsikten er gressplenen blitt erstattet av hardpakket jord. Heller i trappeanlegget har løsnen og er lagt til siden, mens heller på flere repos har sunket ned. Grus fra gangstien ned til hagen har begynt å dekke over hellene, og vann har gravd dype spor den samme stien. Noen av disse manglene er lette å rette opp, mens andre krever en større jobb og nye løsninger for å kunne opprettholde ønsket uttrykk.

I tillegg til tegn på slitasje er mangel på skjøtsel og vedlikehold også synlig i anlegget. Plantefelt står uten planter, mens andre er fulle av ugress. Store trær har gått ut, uten at nye trær har blitt plantet til, og busker har fått vokse seg store der de burde vært holdt tilbake. Det er forståelig at kommunen ikke kan bruke like store ressurser på vedlikehold som det Anders Jahre gjorde med sin store gartnerstab, men med dagens bruk vil det medføre at dette kulturminnet etterhvert vil forfalle. Hagen må forvaltes på en måte som bevarer dens kvaliteter.

Figur 27: Bilde tatt tvers igjennom hele hovedhuset.

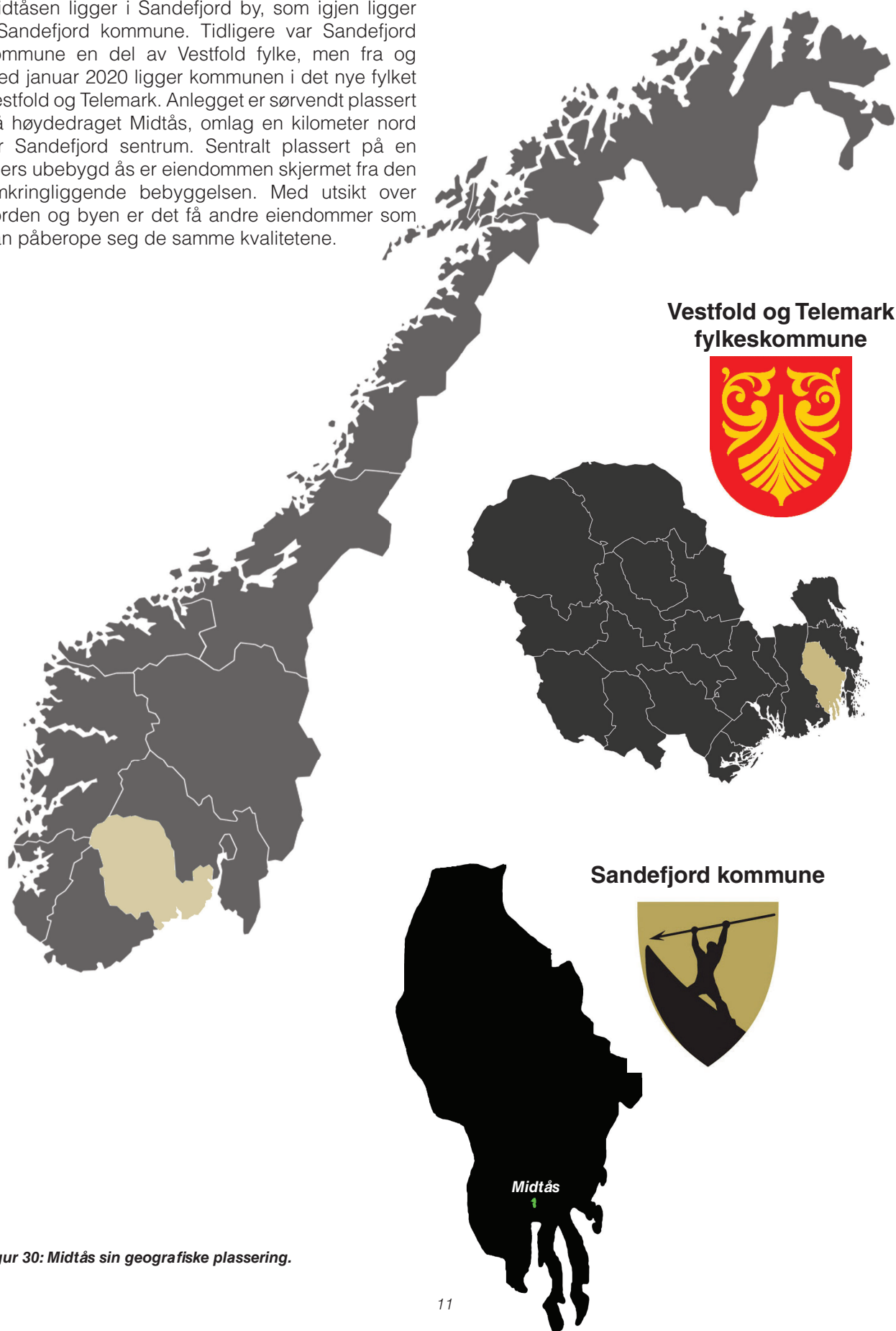
Figur 28: Sommerkonsert med en hage fylt av besøkende.

Figur 29: Nedtråkket plen på vei til utsikten.

OMRÅDEAVGRENSNING

Midtåsen ligger i Sandefjord by, som igjen ligger i Sandefjord kommune. Tidligere var Sandefjord kommune en del av Vestfold fylke, men fra og med januar 2020 ligger kommunen i det nye fylket Vestfold og Telemark. Anlegget er sørvendt plassert på høydedraget Midtås, omlag en kilometer nord for Sandefjord sentrum. Sentralt plassert på en ellers ubebygd ås er eiendommen skjermet fra den omkringliggende bebyggelsen. Med utsikt over fjorden og byen er det få andre eiendommer som kan påberope seg de samme kvalitetene.

Figur 30: Midtås sin geografiske plassering.

Figur 31: Midtåsen sin plassering i forhold til Sandefjord sentrum

Indre avgrensning - Midtåsen

I denne oppgaven vil fokus være på Midtåsen, men Midtås, som Midtåsen er en del av, kan ikke sees bort ifra når man diskuterer Midtåsen. Dette betyr at det vil være nødvendig med to forskjellige avgrensninger med to forskjellige skalaer. I en mindre skala er det anlegget Midtåsen som er interessant. Det utvalgte området tar med seg mesteparten av den opparbeidede hagen ved Midtåsen. Avgrensningen her baserer seg på det historiske kildegrunnlaget som er tilgjengelig om anlegget. Dette kildegrunnlaget finnes i historiedelen, under "Midtåsen sin historie".

Figur 32.

Ytre avgrensning - Midtås

Midtås er navnet på hele åsen som Midtåsen er en mindre del av. For å få et godt overblikk over hele Midtås vil det være nødvendig med en større skala. Denne avgrensningen baserer seg på de tomtene som Anders Jahre så på som en del av sitt Midtås. Begrunnelsen for dette utvalget finnes i historiedelen, under "Midtås sin historie".

Figur 33.

PROBLEMSTILLING OG MÅL

Problemstilling

“Hvordan gi Midtåsen tilbake sin herskapelige karakter?”

Mål

Denne oppgaven har som mål å fortelle historien om hagen til Midtåsen og foreslå hvordan denne historien kan brukes i nåtidens anlegg. Anleggets anonymitet fra det sto ferdig i 1934 og frem til offentlig anskaffelse i 2006, har gjort at Midtåsen sin historie aldri har vært nedtegnet. Denne oppgaven ønsker å gjøre nettopp dette. Ved å oppdrive alle tilgjengelige historiske kilder og plassere de i en kronologisk tidslinje, vil den tegne et bilde av hvordan anlegget har utviklet seg fra begynnelsen og frem til i dag.

Selv om det helhetlige uttrykket ved Midtåsen i stor grad er bevart, så har det skjedd forandringer fra 1934 og frem til i dag. Noen elementer har gått ut, noen har blitt tilført og vegetasjonen har fått utvikle seg. Redusert vedlikehold og skjøtsel, samtidig som anlegget har blitt åpnet for offentligheten, har satt sine spor. Det er behov for å igangsette tiltak som tar tak i problemene som har oppstått i hagen, men disse tiltakene må være godt begrunnet og stå i stil til anleggets herskapelige karakter.

Målet er oppgaven vil fungere som oppslagsverk om anleggets historie, men også at historien og tiltakene denne oppgaven presenterer, vil kunne være til hjelp i videre forvaltning av Midtåsen. Det mangler i dag både forvaltningsplan og skjøtelsesplan for anlegget, og denne oppgaven vil kunne være veiledende i prosessen med å lage disse.

METODE OG STRUKTUR

Oppgaven har sitt utgangspunkt i historie, og det å få plass historien til Midtåsen har stått sentralt i alt av arbeidet som har blitt gjort. Denne historien har aldri blitt samlet fra start til slutt, så for denne oppgaven var det viktig å ha en så nær komplett oversikt som mulig. Oppgaven baserer seg på historiske kilder, og prøver med hjelp av disse å danne et bilde av anleggets utvikling og samtiden det var en del av.

Kildegrunnlaget har vært begrenset ettersom at anlegget har vært strengt privat frem til det ble kjøpt opp av det offentlige. Mye av arbeidet med denne oppgaven har derfor gått med på å finne ut hvem som kan sitte på kilder og få kontakt med dem. Søket har vært en stor del av denne oppgaven, og de nye kildene som har dukket opp, har vært med å danne et mer fullstendig bilde av utviklingen.

Kildematerialet er tilnærmet utelukkende grafisk. Disse fotografiene, tegningene og maleriene har ofte vært gjennom flere ledd og eventuell kontekst og datering er i de fleste tilfeller borte for lengst. Å plassere disse kildene i en tidslinje har vært et krevende og viktig arbeid. Ved å forstå hvordan hagen har utviklet seg, har det vært mulig å legge kildene i en kronologisk rekkefølge. Enkelte tidsbestemte endringer har gjort det mulig å samle kildene sammen i grupper som tilhører definerte tidsrom.

Eiendomshistorikken er også en viktig del av historien til Midtåsen og Midtås. Det å få klarhet i hvilken eiendommer som var en del av Anders Jahre sitt Midtås, er viktig for å få bevart anlegget og dets tilhørende områder. Denne historien er oppdrevet i panteregister, pantebøker og grunnboksblad fra de tre forskjellige kommunene anlegget har vært en del av fra 1930 og frem til i dag. Selv med få detaljer og lite kontekst, så forteller disse dokumentene en viktig historie, som nå har blitt samlet.

Befaringer ved Midtåsen, møte med kommunen, samtaler med personer med kunnskap om anlegget og analyser av området ga en ytterligere forståelse av hvordan anlegget er i dag. Dette gjorde klart hvilke utfordringer Midtåsen står ovenfor og tydeliggjorde behovet for bevaring.

Teorien for denne oppgaven har omhandlet bevaring av historiske hager. Å se hvordan bevaring har blitt gjort både i Norge og internasjonalt, samt se på loverket og retningslinjene som veileder i bevaringsarbeidet, har vært svært relevant for en drøfting om hvordan Midtåsen skal håndteres.

Oppgaven er bygd opp slik at de avsluttende delene bygger på de foregående delene. I starten av oppgaven får man en grundig introduksjon til oppgaven. Her forklares blant annet bakgrunnen for oppgaven, anleggets innhold, dagens bruk, og problemstilling. På denne måten blir man tidlig introdusert for de temaene og områdene som oppgaven tar for seg i større detalj senere i oppgaven. Oppgaven tar så for seg teorien. Denne omhandler hovedsakelig bevaring av hager på forskjellige nivåer, samt ulike prinsipper for hvordan hager kan bevares med eksempler. Videre følger en kort del med registreringer og analyser, før vi kommer til oppgavens største del.

Historiedelen til oppgaven er den mest omfattende delen og tar for seg både historien til Midtås og Midtåsen. Rikt illustrert, med tegninger, fotografier, malerier og flybilder, forteller denne delen anleggets historie fra tidlig 30-tallet og helt frem til i dag. Historiedelen avsluttes med opptegning av planer som viser anleggets utvikling. Til slutt kommer drøftingen og forslag til tiltak. Disse delene er et resultat av historiske kildene sett i sammenheng med teorien omkring bevaring av historiske hager, egne betraktninger og generelle registreringer og analyser.

BEGREPER

Midtåsen

Navnet på hjemmet til Anders Jahre. Anlegget omfatter både de forskjellige hagene og husene som ligger i nærhet til hovedhuset.

Midtås

Navnet på åsen som Midtåsen ligger på. Dette er en større terrengform, hvor Anders Jahre eide eller hadde festet de fleste tomtene.

Fredning

“En fredning er den strengeste form for vern. Fredning innebærer at inngrep/endringer på kulturminnet, som går utover vanlig vedlikehold, må godkjennes av myndighetene.” (Riksantikvaren., 2020.). En fredning gjennomføres med bakgrunn i kulturminneloven, og kan kun gjøres på et statlig nivå. Det finnes to typer fredning. Den første er automatisk fredning, denne typen fredning er automatisk gjeldende på alle kulturminner fra før 1537 (med noen tillegg). Den andre formen er vedtaksfredning, her er et kulturminne vurdert til å ha en så stor kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi at det blir fredet.

Vern

Mens fredning har sitt utspring i kulturminneloven, har vern sitt utspring i plan- og bygningsloven. Vern er muligheten regionale og lokale myndigheter har til å bevare et område, bygg, el..

Bevare

Bevare vil si å ta vare på noe. Når man bevarer en historisk hage sikrer man den for fremtidige generasjoner.

Anlegg

Et anlegg brukes når man omtaler utearealer og eventuelt tilhørende bygninger. I denne oppgaven brukes begrepet i hovedsak når man omtaler den opparbeidede delen av tomten og bygningene på den i ett.

Grøntanlegg

“Et grønntanlegg er et areal som er opparbeidet for pryd-, rekreasjons- eller sportsformål og som i hovedsak har vegetasjonsdekte flater.” (Riksantikvaren., 2019.)

Forvaltning

Forvaltning er styring og administrasjon. Når det kommer til et anlegg så er det forvaltningens oppgave å sette mål og følge opp at disse blir nådd.

Forvaltningsplan

En forvaltningsplan legger mål og føringer for hvordan et anlegg skal utvikles. “En god forvaltningsplan (for et kulturminne) både utdyper og forklarer vernet og beskriver prosesser for eventuelle endringer. Forvaltningsplanen skal rulleres etter en viss periode, og er et administrativt verktøy som brukes for å opprettholde og fremme formålet med fredningen.” (Riksantikvaren., 2019.)

Vedlikehold

De mer sjeldne oppgavene som gjennomføres for å opprettholde uttrykket til et anlegg. Oppgaver som kraftig beskjæring av trær, busker og hekker, ta opp og legge heller på nytt og liknende faller innenfor denne kategorien.

Skjøtsel

Daglig pleie av et anlegg. Innebærer også gjøremål som typisk gjennomføres i sykluser. Oppgaver som plenklipp, måking, utplanting av sommerblomster og liknende faller innenfor denne kategorien.

Drift

Driften har som formål å opprettholde det ønskede nivået i et anlegg. Dette oppnås gjennom vedlikehold og skjøtsel. I et historisk anlegg kan driften ha som mål å oppnå målene i en eventuell forvaltningsplan.

Bevaringsprinsipper:

Rekonstruksjon

Gjenoppbygge en hage slik den så ut på et bestemt tidspunkt. Rekonstruksjon kan finne sted både der det finnes og der det ikke finnes spor etter en tidligere hage. Metoden er basert på kilder, og det kan ikke kalles en rekonstruksjon hvis man ikke har grunnlag for det man gjør.

Renovering

Videreutvikle en hage med utgangspunkt i slik hagen fremstår i dag. På denne måten lar man hagen utvikle seg videre i en ubrutt tidslinje, hvor vår samtid får lov til å sette igjen sitt eget preg for ettertiden. Videreutvikling må skje på premissene hagen gir, og må på en god måte inngå i den eksisterende hagen.

Fri fornyelse

Nyskaping uten bakgrunn i det nåværende, eller tidligere utseende til hagen. Fri fornyelse kan, i likhet med rekonstruksjon, finne sted både der det finnes og der det ikke finnes spor etter en tidligere hage. For å kalle dette for et bevaringsprinsipp må den frie fornyelsen respektere anleggets historie, men er ikke pliktig til å videreutvikle eller gjenskape.

Restaurere

Ivaretagning av originale elementer i et anlegg. Et restaureringsarbeid forutsetter at det er noe originalt å sette i stand.

Konservere

Opprettholde anlegget slik det fremstår i dag og beskytte det mot ytterligere ødeleggelse. Man bevarer det med de feil og skader som måtte være tilstede.

KILDER

Det å finne kilder om et historisk hage som har vært strengt lukket fra den sto ferdig i 1934 frem til 2006, har vist seg å være krevende. I denne oppgaven har det derfor vært nødvendig å gjøre et bredt søk etter kilder. Søket har foregått i fysiske og digitale arkiver, biblioteker og museer. I Sandefjords Blad har en forespørsel om private bilder blitt formidlet til befolkningen i Sandefjord, og i et forsøk på å oppdrive skriftlige kilder om Midtåsen er det blitt sendt bestillinger på alle bøker hvor det er en mistanke om at Midtåsen kan ha vært nevnt. Denne letingen etter kilder har gjort at ukjente kilder har dukket opp, men det har også gjort det tydelig at Anders Jahre har vært en person som har satt stor pris på privatlivet, ihvertfall når det kommer til hans hjem på Midtåsen.

For å forstå intensjonen hagearkitekten har hatt med utformingen av hagen har det vært et ønske å finne de originale tegningene etter Strøm & Hindhamar. Til tross for intensiv leting har det ikke vært mulig å oppdrive disse, og det kan spekuleres i om de er tapt for alltid. Men kanskje like interessant som de originale tegningene av hagen, er originale tegninger fra et tidligere steg i prosessen. Disse dukket opp i Arkiv for Norsk Landskapsarkitektur ved NMBU, i en mappe med diverse tegninger etter Eyvind Strøm. Planen, samt to perspektiver funnet samtidig, er ikke signert, men antas å være tegnet av Strøm. Det skal nevnes at det kan være vanskelig å skille tegninger gjort av Harald Hindhamar og Eyvind Strøm. Antagelsen at tegningene stammer fra Strøm, er tatt med bakgrunn i signerte tegninger av Strøm fra samme tid. Måten han tegner søyletrær, grantrær og vegetasjon som ramme rundt tegningen, samt hvor de ble funnet, gjør at det med stor sannsynlighet er Strøm sine tegninger. Disse tegningene, en skisse av hagen tegnet av Arnstein Arneberg, litteratur skrevet av Eyvind Strøm og bilder av hagen slik den ble bygget, har dannet grunnlaget for min forståelse av hagens opprinnelige form og tankene bak den.

Med en så profilert arkitekt som Arnstein Arneberg, så var det naturlig å tenke at anlegget ville dukke opp i tidsskrifter fra den tiden. I utgaver av Byggekunst fra 30-tallet, da Midtåsen ble etablert, nevnes ikke anlegget, dette til tross for at det som kan karakterisere som mindre imponerende villaer tegnet av Arneberg til stadighet finner veien hit. På 60-tallet utvides Midtåsen, også denne gang med hjelp av Arneberg, men heller ikke her finner anlegget veien inn i tidsskrifter det har vært mulig å oppdrive. Det skal sies av Midtåsen dukker opp i bøker som tar for seg Arnebergs prosjekter

både i 1952 og i 2006, men beskrivelsen er svært begrenset og dokumentasjonen er kun en håndfull bilder i hver av bøkene. Bildene i boken fra 1952 har likevel vært til stor hjelp.

I 1954 ble sidefløyen på Midtåsen bygd på med en etasje. Arnstein Arneberg var også her ansvarlig for arkitekturen. Det som det ikke finnes noen skriftlige kilder til, er forandringer som er gjort i hagen. Ut fra historiske bilder kan man tydelig se at det er gjort betydelige forandringer i hagen omtrent på samme tid som sidefløyen ble bygd på, men antageligvis noe før. En mer nøyaktig datering kom etter kontakt med sønnen til en tidligere gruppeleder i Norske Hager A/S, tidligere Strøm & Hindhamar. Han kunne fortelle at Norske Hager A/S var involvert i større hagearbeider på Midtåsen i første halvdel av 50-tallet, noe som samsvarer med bilder fra denne tiden.

Siden begge de som bodde på Midtåsen nå er døde, og barnløse, har det vært vanskelig å finne personer med direkte kontakt til hagen. Oppgaven baserer seg derfor i stor grad på bilder. Her må en stor takk gis Jørgen Jahre jr., grandnevø av Anders Jahre, som var villig til å låne bort private album med bilder av hagen. De private bildene, og andre historiske bilder det har vært mulig å oppdrive, har gjort det mulig å se hvordan hagen så ut rett etter den ble etablert og hvilke planter som ble brukt på et bestemt tidspunkt.

Selv om alle kildene som er blitt funnet, er presentert i denne mastergraden, så vil jeg anta at det finnes ytterligere kilder som vil kunne hjelpe med å danne et tydeligere bilde av historien til Midtåsen. En kilde som med sikkerhet finnes der ute, men som dessverre ikke blir tilgjengelig for meg før sommeren 2020, er en 25 års Jubileumskatalogen fra Norske hager A/S, tidligere Strøm & Hindhamar. I denne katalogen er det gode indikasjoner på at Midtåsen blir nevnt, i hvilken grad vites ikke. Kanskje det her finnes tegninger over hagen eller kanskje den kun nevnes i en bisetning.

Til slutt så skal det sies at coronaviruset har vært svært negativt når det kommer til leting i fysiske arkiver. Avtaler om å lete gjennom Fjellanger Widerøes flyfotosamling, Arnstein Arneberg sine tegninger av Midtåsen ved Arkitekturmuseet og fotosamlinger etter fotografer i Sandefjord på 30-, 40- og 50-tallet ble alle avlyst i mars. Viruset satte en effektiv stopper for videre søk. Det er ikke utenkelig at nye kilder kan dukke opp, og samlingene nevnt ovenfor er de stedene det er logisk å lete først. Selv om det er lite sannsynlig at disse vil motstride det som vises i denne oppgaven, så kan det være at de belyser deler av historien som fortsatt er ukjent. Denne oppgaven har tatt utgangspunkt i de kildene som har vært tilgjengelig og avgjørelser er tatt med bakgrunn i disse. Skulle ytterligere dokumentasjon dukke opp, så burde oppgaven sees i sammenheng med disse.

Sitter du på historiske bilder av denne hagen?

Figur 34: Illustrasjonen til forespørselen i Sandefjords Blad.

DEL 2 BEVARING

BEVARING AV HAGER

Å bevare en hage kan gjøres av mange forskjellige grunner og på forskjellige måter, men felles for de alle er at de har en verdi som man ønsker å føre videre. I det man velger å bevare en hage, kommer spørsmålet om hvordan det skal gjøres. Skal man bevare hagen slik den ser ut i det øyeblikket man freder hagen, eller skal man gå tilbake i tid og rekonstruere hagen slik den en gang så ut? Hager, bygd opp av levende planter, har forandret seg over tid, så det å opprettholde det opprinnelige uttrykket kan vise seg å være vanskelig. Enhver historisk hage er unik, og det er vanskelig å lage en oppskrift for bevaring.

Når man ser på en hage som har eksistert i om lag 85 år, er det naturlig at det har skjedd både større og mindre forandringer. 25. mai 2008 fattet Riksantikvaren et "Vedtak om fredning med hjemmel i lov om kulturminner § 15 OG § 19, JF. § 22", og med dette var Midtåsen definert som et verdifullt kulturminne og skulle med det bevares. Dette var 74 år etter at hagen sto ferdig og nesten 30 år etter at hagen gikk fra intensivt, til mer moderat skjøtsel. Ordene fredning, bevaring og vern omhandler alle det å beskytte og forsvare noe fra skade, men er dette i seg selv nok for å opprettholde en historisk hage? Og er uttrykket hagen hadde i 2008 det man ønsker å bevare?

Internasjonalt og nasjonalt er det nedlagt et stort arbeid i å bevare vår felles kulturarv. Beslutninger tatt på begge disse nivåene har vært førende for hvordan vi har behandlet kulturminner og vil også være viktig for behandlingen av Midtåsen.

INTERNASJONAL BEVARING AV HAGER

I et internasjonalt perspektiv har ideen om bevaring av hager gradvis utviklet seg fra mellomkrigstiden til i dag. Fra å kun nevnes som områder tilstøtende et kulturminne, til Firenzecharteret som for første gang fastsatte internasjonale prinsipper for forvaltning av historiske hager, har hagen fått en viktigere posisjon og vurderes nå som kulturminner i seg selv.

I 1931 ble "den første internasjonale kongress for arkitekter og tekniske fagfolk om kulturminner" avholdt. I Folkeforbundets ånd ble det her uttrykt et ønske om et større og tettere internasjonalt samarbeid i bevaringen av historiske monumenter, et arbeid som tidligere kun hadde vært tilstede på et nasjonalt nivå. Resultatet av denne samlingen var Athencharteret som for første gang forsøkte å utarbeide internasjonale prinsipper for bevaring og restaurering av historiske bygninger. Opprettelsen av en internasjonal organisasjon for restaurering topper listen med vedtak, men den forsøker også å gi svar på dagsaktuelle problemstillinger. I spørsmålet om bruk av moderne materialer i restaurering av historiske kulturminner blir det vedtatt at man skal kunne bruke disse, men at det skjules for å bevare kulturminnets karakter. Når det kommer til problemstilling om et stilvalg i en eventuell restaurering, så blir det her fastslått at ikke en enkelt stil skal tilbakeføres, men heller at bygningen sees på som et historisk dokument hvor man ikke skal ekskludere enkelte stilperioder. Bevaring av hager blir ikke direkte nevnt i charteret, men uteblir ikke helt av den grunn. Vekt legges på beskyttelse av områdene som tilstøter historiske anlegg, og hvordan historiske monumenter ikke må flyttes fra omgivelsene de er plassert i. Athencharteret var det første steget i arbeidet for å bevare vår felles kulturarv, og ideer som bevaring gjennom bruk er like aktuelt den dag i dag. (ICOMOS., 1931)

Etter andre verdenskrig lå mye av Europa sin kulturarv i ruiner, og hvordan den skulle håndteres, var høyst aktuelt. De forente nasjoner hadde overtatt der Folkeforbundet hadde feilet, og fortsatte arbeidet med internasjonalt samarbeid. I 1945 ble UNESCO grunnlagt med det formål å fremme internasjonalt samarbeid innenfor utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon, og har under dette mandatet vært essensiell i å fremme bevaring av vår felles kulturarv.

I 1964 arrangerte UNESCO "den andre internasjonale kongress for arkitekter og tekniske fagfolk om kulturminner", hvor ideene i Athencharteret ble drøftet på nytt. Resultatet av denne samlingen ble et "Internasjonalt charter vedrørende bevaring og restaurering av kulturminner og historiske steder", også kjent som Venezia charteret. Mange av ideene fra Athencharteret videreføres i dette dokumentet, men man ser også at modernistisk tankegods har hatt stor innflytelse. Borte er tanken om å benytte seg av nye materialer og metoder i restaureringsarbeid, og borte er tanken om å skjule arbeidet som er gjort i ettertid. Man skulle være ærlige i restaureringsarbeidet, og nytt arbeid enten det var små reparasjoner eller større tilbygg skulle skille tydelig fra det originale. Dette var for å ikke forfalske historie, og rekonstruksjon var derfor ikke lenger et tema. Til tross for et nytt tankegods er ikke hager nevnt i dette charteret. Kongressen i 1964 hadde likevel en viktig rolle for internasjonal bevaring av hager, for i tillegg til Venezia charteret fattet man på kongressen et vedtak om å stifte ICOMOS (International Council on Monuments and Sites). ICOMOS jobber som en uavhengig organisasjon som gir råd til UNESCO i arbeid med kulturminner verden over (ICOMOS., 2018) (ICOMOS., 1964).

I 1981 avholder ICOMOS et møte, i samarbeid med IFLA, som resulterer i Firenzecharteret. Dette charteret tar for seg historiske hager og blir lagt til som et addendum til Venezia charteret i 1982. Dokumentet fastslår at historiske hager, i likhet med bygninger, kan være kulturminner, men at hagen, som et levende kulturminne, må håndteres på en annen måte enn bygninger. Mange temaer nevnes i charteret, og det av størst interesse for denne oppgaven er det som skrives om definisjoner og mål, vedlikehold, bevaring, restaurering, rekonstruksjon og bruk (ICOMOS-IFLA., 1981). Artiklene som siteres under har jeg vurderer relevant for forvaltning av Midtåsen og denne oppgaven.

“Definisjoner og mål

Artikkel 1: En historisk hage er en arkitektonisk og biologisk (hortikulturell) komposisjon som fra en historisk eller kunstnerisk synsvinkel er av interesse for allmennheten.

Artikkel 2: En historisk hage er en arkitektonisk komposisjon som i første rekke består av elementer av vegetativ art, det vil si levende og dermed forgjengelige og utskiftbare.

Artikkel 4: Den historiske hagens arkitektoniske komposisjon omfatter:

- Plan og topografi
- Vegetasjon, det vil si arter, proporsjoner, farger, avstander og høyder
- Bygningsmessige og dekorative innslag
- Rennende vann eller stillestående vann med speilvirkning

Artikkel 6: Betegnelsen “historisk hage” kan i like stor grad brukes om små hager som store parker, uansett om de er utformet i formal eller landskapelig stil.

Artikkel 7: Uansett om en historisk hage hører sammen med en bygning - i så fall utgjør hagen en uatskillelig del av komposisjonen - eller ikke, kan den ikke løsrives fra sine omgivelser, enten de er bymessige eller landlige, menneskeskapte eller naturlige.

Skjøtsel, konservering, restaurering og rekonstruksjon

Artikkel 10: I ethvert arbeid som omfatter skjøtsel, konservering, restaurering eller rekonstruksjon av en historisk hage eller en del av den, må alle hagens bestanddeler tas hånd om samtidig. Utføres de enkelte tiltakene isolert, vil helheten bli skadelidende.

Skjøtsel og konservering

Artikkel 11: Kontinuerlig skjøtsel av historiske hager er av grunnleggende betydning. Ettersom det viktigste materialet er vegetasjonen, vil det å holde hagen i en uendret tilstand kreve både en rask utskifting av planter når det er påkrevd, og en langsiktig plan for periodisk fornyelse (rydding og nyplanting med velutviklede eksemplarer).

Artikkel 13: Faste eller flyttbare arkitektoniske, skulpturelle eller dekorative innslag som utgjør en integrert del av den historiske hagen, kan bare fjernes eller flyttes dersom det er nødvendig for å konservere eller restaurere dem. Utskiftning eller restaurering av slike utsatte elementer skal skje i tråd med prinsippene i Venezia charteret, og en fullstendig utskiftning skal alltid dateres.

Artikkel 14: Den historiske hagen må bevares i passende omgivelser. Enhver endring i det fysiske miljøet som kan sette den økologiske balansen i fare, må forhindres. Dette kravet gjelder hele infrastrukturen, innenfor eller utenfor anlegget (drenerings- og vanningsanlegg, veier, parkeringsplasser, gjerder, installasjoner for drift og publikumsmottak m.m.).

Restaurering og rekonstruksjon

Artikkel 15: Ingen restaurering og, framfor alt, ingen rekonstruksjon av en historisk hage kan utføres uten grundige forundersøkelser som sikrer at arbeidet utføres på en vitenskapelig forsvarlig måte. Slike undersøkelser omfatter alt fra utgravning til sammenstilling av dokumentasjon om den aktuelle hagen og liknende hager. Før selve arbeidet starter, skal det på grunnlag av disse undersøkelsene utarbeides en plan som legges fram for en gruppe eksperter for samlet vurdering og godkjenning.

Artikkel 16: Restaureringsarbeidet må respektere de ulike utviklingsfasene den aktuelle hagen har gjennomgått. I prinsippet bør ikke noen fase gis fortrinn framfor en annen, unntatt i enkelttilfeller der deler av hagen er så sterkt skadd eller ødelagt at det blir bestemt at den skal gjenskapes på grunnlag av spor eller uomtvistelig dokumentarisk bevis. Denne typen rekonstruksjonsarbeid kan særlig omfatte den delen av hagen som ligger inntil bygningen, slik at dens rolle i komposisjonen tydeliggjøres.

Bruk

Artikkel 18: Selv om enhver historisk hage er utformet for å oppleves mens man går omkring i den, må tilgjengeligheten til hagen avpasses etter dens størrelse og sårbarhet, slik at dens fysiske struktur og kulturelle budskap kan bli bevart.

Artikkel 19: Ifølge sin utforming og sin hensikt er en historisk hage et fredfylt sted, egnet til å fremme menneskelig kontakt, stillhet og bevissthet overfor naturen. Et slikt bilde av den alminnelige bruken av hagen må stå i kontrast til dens rolle når den en sjelden gang danner rammen om et festarrangement. Derfor er det viktig at betingelsene for slike tilfeldige tilstelninger i en historisk hage er klart formulert, slik at hver fest i seg selv kan bidra til å høyne hagens visuelle kvaliteter istedenfor å forringe eller ødelegge dem.

Artikkel 21: Sesongavhengig skjøtsels- og bevaringsarbeid og kortvarig innsats som bidrar til å gjenskape hagens autentisitet, må alltid prioriteres framfor allmennhetens behov. Alle opplegg for besøk i historiske hager må underlegges regler som sikrer at stedets ånd bevares.
(ICOMOS-IFLA., 1994)

Firenzecharteret forsøker å gi konkrete retningslinjer på hvordan man skal forvalte en historisk hage, og legger grunnlaget for internasjonale ideer rundt bevaring av hager. Charteret gir ganske detaljerte beskrivelser av hvordan en historisk hage skal håndteres og man kan se at de har tatt innover seg at en hage er et levende kulturminne som må behandles på hagens premisser.

NASJONAL BEVARING AV HAGER

På et nasjonalt nivå er det lov om kulturminner, også kjent som kulturminneloven, som legger til rette for bevaring av hager. Lovens først paragraf omtaler lovens formål og lyder som følger:

“§ 1. Lovens formål.

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.”

Loven, som er fra 1978, sammenfaller godt med ideene om opprettelsen av en nasjonal plan for bevaring av kulturminner, som fremmes i både Athencharteret (1931) og Venezia charteret (1964). I motsetning til disse charterene så nevnes både hager og parker i kulturminneloven, og er med dette det viktigste lovverket for hager i Norge.

Midtåsen er fredet under paragraf 15 og 19 i kulturminneloven, så disse to paragrafene vil være viktige for oppgaven, de lyder som følger:

“§ 15. Fredning av bygninger, anlegg m.v. fra nyere tid.

Departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Fredningsvedtaket omfatter fast inventar (skap, ovner m.v.). Når særlige grunner tilsier det, kan også større løst inventar medtas. I slike tilfeller må hver enkelt gjenstand særskilt spesifiseres.

Byggverk og anlegg som kan fredes etter første ledd er bl.a. kulturminner som nevnt i § 4 første ledd bokstavene a til j uavhengig av alder, særskilte anlegg som parker, hageanlegg, alleer mv. og offentlige minnesmerker og andre steder som viktige historiske minner knytter seg til. Fredningen kan omfatte naturelementer når de bidrar til helheten i parker, hageanlegg, alleer mv.

I fredningsvedtaket kan departementet forby eller på annen måte regulere alle typer tiltak som er egnet til å motvirke formålet med fredningen.

Dersom det i fredningsvedtaket ikke er gitt nærmere regler om fredningens innhold, må ingen rive, flytte, påbygge, endre, forandre materialer eller farger eller foreta andre endringer som går lenger enn vanlig vedlikehold. Tiltak ut over dette krever tillatelse av vedkommende myndighet etter § 15 a. Dette omfatter også fast inventar”.

“§ 19. Fredning av område rundt et fredet kulturminne.

Departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne og skipsfunn som nevnt i § 14 så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det.

I fredningsvedtak etter første ledd kan departementet forby eller på annen måte regulere enhver virksomhet og ferdsel i fredningsområdet som er egnet til å motvirke formålet med fredningen. Det samme gjelder fradeling eller bortfeste av grunn til virksomhet som nevnt i første punktum.

Departementet kan i særlige tilfelle gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete området.”

I motsetning til de internasjonale charterne, som omhandler håndteringen av et kulturminner, så tar kulturminneloven for seg formålet med bevaring og fredning av kulturminner. Dette gjøres uten å gi veiledning i lovteksten på hvordan det skal gjøres. Formålet med vernet er å bevare kulturminner “som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet” (Klima- og miljødepartementet., 1978). Dette oppnås på Midtåsen med å frede området. “En fredning er den strengeste form for vern. Fredning innebærer at inngrep/endringer på kulturminnet, som går utover vanlig vedlikehold, må godkjennes av myndighetene.” (Riksantikvaren., 2019). Så med mindre det foreligger et fredningsvedtak som gir ytterligere instruksjoner for håndtering av hagen, så betyr det i praksis at det kun er vanlig vedlikehold som tillates på en fredet eiendom.

LOKAL BEVARING AV HAGER

På et lokalt nivå er det plan og bygningsloven som gjør det mulig å bevare historiske hager. Plan og bygningsloven gir lokale myndigheter mulighet til å fastsette hensynssoner i kommuneplanens arealdel. Hensynssonen kan blant annet brukes i områder hvor man vil ta hensyn til "friluftsliv, grønnstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø" (Kommunal- og moderniseringsdepartementet., 2013).

Etter dette kan en reguleringsplan gå i dybden på hvordan hagen skal behandles. Gjennom enten detalj- eller områderegulering kan kommunen bestemme hvordan et område skal håndteres.

Selv om en kommune ikke kan definere noe som et kulturminne å få det fredet etter kulturminneloven, så kan de oppnå mer eller mindre det samme gjennom vern etter plan- og bygningsloven. Kontinuerlig vern etter plan- og bygningsloven forutsetter en kontinuerlig vilje i kommunen til å verne det aktuelle området, derfor vil en fredning være en mer permanent måte å beskytte et anlegg på.

PRINSIPPER FOR BEVARING

Etter at det er fattet et vedtak om at en hage skal fredes, så må man ta stilling til hvordan man ønsker å gjøre dette. Det finnes mange forskjellige prinsipper for bevaring, men hvilket ønsker man å ta i bruk når det er snakk om en relativt godt bevart hage fra midten av 30-tallet?

Landskapsarkitekten Sven-Ingvar Andersson publiserte i den danske tidskriften *Landskab* en artikkel ved navnet "Prinsipper for bevaring" i 1993. Her kategoriserer han arbeid gjort under paraplyen bevaring inn i tre forskjellige kategorier. (Andersson, S. I., 1993 s. 112-121)

Rekonstruksjon - Formen

En rekonstruksjon er det å gjenskape noe tapt, og stiller strenge krav til bakgrunnen for arbeidet og gjennomførelsen. I en hagesammenheng vil en rekonstruksjon i stor grad avhenge av kildematerialet man har tilgjengelig, for skulle man foreta en rekonstruksjon uten tilstrekkelig kilder, så er det slettes ingen rekonstruksjon. Metoden er omdiskutert, og det er delte meninger om hva resultatet av en rekonstruksjon er. I Veneziacharteret, som har hatt stor påvirkning på bevaring etter 1964, advares det mot forfalskning av historie hvis man rekonstruerer et kulturminne. Man visker da ut sporene tidens tann har satt på kulturminnet, og fremstiller det uten hensyn til historien det har opplevd.

Til tross for sterke meninger imot rekonstruksjon, så er det blitt brukt med stor utbredelse. Etter andre verdenskrig hadde store deler av Europas kulturminner blitt ødelagt. Mange viktige bygninger og hager var ødelagt, og for enkelte var deres betydning så stor at rekonstruksjon var den naturlige løsningen. I Berlin ble det gjennomført store rekonstruksjoner, som pågår til den dag i dag. Stadtschloss, som tidligere lå i Øst-Berlin, ble revet på grunn av skadene som ble påført bygget under andre verdenskrig. Etter en total rekonstruksjon av bygningen skal etter planen stå ferdig i 2020. I mer moderne tid har vi som verden måtte ta stilling til rekonstruksjon av kulturminner gjennom bevisst ødeleggelse av forskjellige internasjonale terrorgrupper. UNESCO, som tidligere har vært negativ til rekonstruksjon, har i nyere tid godkjent praksisen i enkelte tilfeller (Cameron, C., 2017).

Rekonstruksjon må ikke nødvendigvis være en forfalskning av historien. Gjort på en riktig måte kan rekonstruksjon være med på å bringe tilbake noe som ellers ville vært tapt for alltid. Min mening er at rekonstruksjon kan brukes med stort hell, hvis det gjøres med god dokumentasjon og man er ærlig rundt det arbeidet som har blitt gjort som en del av rekonstruksjonen.

Renovering - Ånden

En renovering handler om å se muligheten for nye elementer i en hage, samt vurdere dem opp mot de kvalitetene som allerede finnes, slik at man utvikler den i tråd med hagens karakter. Med renovasjon fryser man ikke hagen slik den er, og man tilbakefører den heller ikke. Renovering er å fortsette hagens utvikling og skape nye elementer som blir en fremtidig del av hagens historie. På en måte er det riktig å si at renovering er den form for bevaring som lar hagen leve videre i en ubrutt tidslinje, hvor vår samtid får lov til å sette igjen sitt eget preg for ettertiden.

Renovering er kanskje den mest naturlige formen for bevaring av en hage. En hage er, av sin natur, i konstant utvikling, trær blir større, planter går ut, nye arter blir tilgjengelige og i vår tid er klimaet i forandring. Alt dette gjør at en gammel hage utvilsomt ser annerledes ut en det den opprinnelig gjorde. I noen anlegg vil det være naturlig å kjempe mot endringene, mens det i andre gir mening å tillate dem. Naturlige endringer kommer i tillegg til de vi mennesker har gjort, gjør og kommer til å gjøre i en hage. Hvordan hadde dagens NMBU-park sett ut hvis man hadde valgt å ikke tillate renovering før Moen lagde sin plan over parken i 1924? Det er viktig å huske at renovering gjort i dag kan bli viktige elementer i fremtiden, selv i historiske hager.

Fri fornyelse - Verdigheten

I en fri fornyelse har utformingen av den historiske hagen ingen direkte kobling til hvordan den opprinnelig så ut eller hvordan den ser ut i dag. Ofte er grunnen til at man velger dette, at man ikke har et grundig nok grunnlag for rekonstruksjon og at dagens tilstand gjør renovering lite ønskelig. Andersson mener likevel at fri fornyelse er en form for bevaring, og han begrunner det slik. "Det, man bevarer, når man arbejder med fri fornyelse, er ikke formen, heller ikke ånden, som når man renoverer, men værdigheten, den kunstneriske kvalitet."(Andersson, S. I., 1993 s. 118).

En diskusjon om fri fornyelse i det hele tatt kan kalles bevaring, er på sin plass, og posisjonen har blitt drøftet. Christine Waage Rasmussen tar for seg denne diskusjonen i sin artikkel "Refleksjoner over restaureringsprinsipper". Her sier Rasmussen at hun "finner det endvidere svært at adskille renovering og fri fornyelse i to særskilte kategorier."(Olsen, I. B., 2003 s. 142). Hun argumenterer for at disse to prinsippene kan samles under et felles berepet med navn rehabilitering. "Rehabilitering kan således foregå ved, at man foretager løbende vedligeholdelse såsom almindelig pleje af plantninger eller decideret udskiftning af eksisterende beplantningselementer eller bygningsværker. Men man kan også rehabilitere et haveanlæg og skaffe haven æren og anseelsen tilbage ved at fokusere mindre på selve den historiske korrekte form og det autentiske materiale og mere på fortællingen, det oplevelsesmæssige aspekt og det funktionsmæssige indhold...". Selv om jeg for så vidt er enig i at begrepene renovering og fri fornyelse kan samles inn under begrepet rehabilitering, så mener jeg at de bør forbli som to separate prinsipper. Bakgrunnen for dette er at forskjellen mellom videreutvikling og nyskaping er en viktig nyanse. For mens man under begge prinsippene vil undersøke stedets historie, muligheter og liknende, så vil man i en renovering alltid ha en eksisterende hage å forholde seg til. Dette skiller renoveringsprinsippet fra de to andre, for selv om det kan stå en eksisterende hage der i dag, så vil fri fornyelse og rekonstruksjon kunne brukes der alle spor etter en tidligere hage er borte.

Det er nok sjeldent at man bevarer en hage kun etter et av prinsippene som Andersson beskriver, men det er likevel viktig å ha alle tre. De beskriver alle en forskjellig tilnærming og prosess når det kommer til hvordan man håndterer en historisk hage. Om man skulle velge å gjenskape (rekonstruksjon), videreutvikle (renovering) eller skape noe nytt (fri fornyelse), så er det viktig å være klar over på hvilket grunnlag man velger å gjøre det på, og hva man ønsker å oppnå.

To prinsipper for bevaring faller utenfor de fremsatt av Andersson. Disse tiltakene kan ofte være mindre inngripende, og jeg velger å kalle dem restaurering og konservering. For å ha et mer fullstendig arsenal i bevaringen av et historisk anlegg, så er disse prinsippene like viktige som rekonstruksjon, renovering og fri fornyelse.

Restaurering

Restaurering er et begrep vi kjenner fra dagligtale og brukes ofte når man setter i stand eldre bygninger. Ordet i seg selv kommer fra latin og betyr gjenoppføre eller gjenopprette. Disse begrepene har mye til felles med rekonstruksjon, men det er omfanget som skiller dem. En rekonstruksjon vil være å gjenoppbygge et tapt eller totalt ødelagt trappeanlegg, mens en restaurering vil være å sette på plass et løst trinn i denne trappen. En rekonstruksjon bygger noe nytt, riktignok så nært man kommer det originale, men fortsatt en kopi. I en restaurering arbeider man med det originale og tar vare på dette. Man utbedrer skader og sørger for å forlenge levetiden.

Konservering

Det siste begrepet for bevaring velger jeg å kalle konservering. Konservering og bevaring er ord som ofte brukes om hverandre, men konservering viser ofte til det å holde noe uforandret. Som et bevaringsprinsipp handler konservering om å opprettholde status quo. Man ønsker hverken å gjenopprette et tidligere uttrykk eller skape noe nytt. Ønsket er å hindre ytterligere skade, slik at det bevaringsverdige ikke forsvinner.

EKSEMPLER PÅ BEVARING

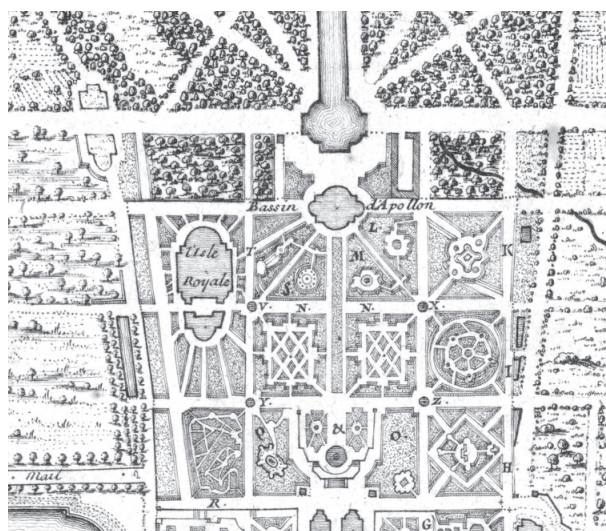
Kildegrunnlaget og dagens situasjon på Midtåsen gjør at det er kan brukes forskjellige bevaringsprinsipper i et eventuelt arbeid med en opprustning av området. Valget av metode eller metoder bør begrunnes godt og være i tråd med en verdig forvaltning av eiendommen. Et ledd av denne prosessen er å se hvordan bevaringsprinsipper har blitt brukt i andre historiske anlegg, og hvorfor de har blitt brukt her.

Rekonstruksjon - Versailles

Mange gode eksempler på historiske rekonstruksjoner av hager finner vi naturlig nok i Frankrike. Få andre land kan påberope seg en en like stolt tradisjon når det kommer til hagekunst, og som et resultat av det så finnes det mange historiske hager i landet. Blant de mest kjente hagene finnes flere barokkhager tegnet av André Le Nôtre. Som slottsgartner for Ludvig XIV, "Solkongen", tegnet han mange viktige hager på 1600-tallet hvorav flere er blitt rekonstruert i nyere tid. De to beste eksemplene på dette er Vaux le Vicomte og Versailles.

Hagene ved Versailles har siden de ble anlagt på 1600-tallet, naturlig nok gjennomgått forandringer. Men som en av Frankrikes største turistattraksjoner, med om lag 10 millioner årlige besøkende, så er det Versailles slik det fremsto under Ludvig XIV man ønsker å presentere. Catherine Pégard, som i 2011 ble utpekt som leder av "Établissement public

du château, du musée et du domaine national de Versailles", har uttalt at deres mål er å tilbakeføre hagen til den stand beskrevet av kongen i 1704, også i de tilfeller hvor alle spor etter den opprinnelige hagen har forsvunnet (Chemin, A., 2014.). For å oppnå ønsket nivå på vegetasjonen er det nødvendig med nyplanting av trær på en periodisk basis. Versailles ble i 1990 og 1999 truffet av to svært sterke stormer, som begge gjorde stor skade til hagens vegetasjon. Det ble med dette mulig å tilbakeføre beplantingen til slik den var under Ludvig XIV (Chateau De Versailles., 2020.).

Figur 35: Utsnitt av plan over Versailles fra 1700.

Figur 36: Samme utsnitt etter rekonstruksjon av Latona parterrene.

Renovering - NMBU-parken

Noen historiske anlegg har over lang tid gjennomgått forandringer og blitt tilpasset en bruk som planleggerne av anlegget neppe så for seg. Et norsk eksempel på dette er NMBU-parken. Parken har sitt opphav ved grunnleggelsen av Norges høyere landbruksskole i 1859, men har siden den gang forandret seg stort. Opprinnelig et lite campus, hvor studentene kunne huses i tre bygninger, til dagens omtrent 5500 studenter, så har naturlig nok parken også opplevd en tilsvarende forvandling. I 1859 var parken tegnet etter dagens ideal, det vil si i landskapsstilen. Frem mot 1924 ble denne stilen videreutviklet, smale stier slynget seg gjennom parkens grønne plener og tok til seg den stadig økende bygningsmassen.

Olav L. Moen sin plan over parken fra 1924 er et tydelig bilde på nyklassisismen sitt inntog i Norge. Naturen var ikke lenger idealet, landskapet og planter var nå, på lik linje med bygningsarkitekturen, noe som skulle formes av mennesker. Men til tross for et totalt forskjellig syn på hvordan en park skal utformes, så har han ikke visket ut alle spor fra fortiden. Parken har siden da beholdt hovedtrekkene fra Moen, men som en park i kontinuerlig renovering, så har mye kommet til i ettertid. Parken viser hvordan man kan tillate både større og mindre forandringer uten at det har en negativ effekt på helhetsinntrykket.

Figur 37: Geologihagen, en ny del av NMBU-parken.

Figur 38: NMBU-parken slik den så ut før Olav L. Moen sin plan fra 1924 ble realisert

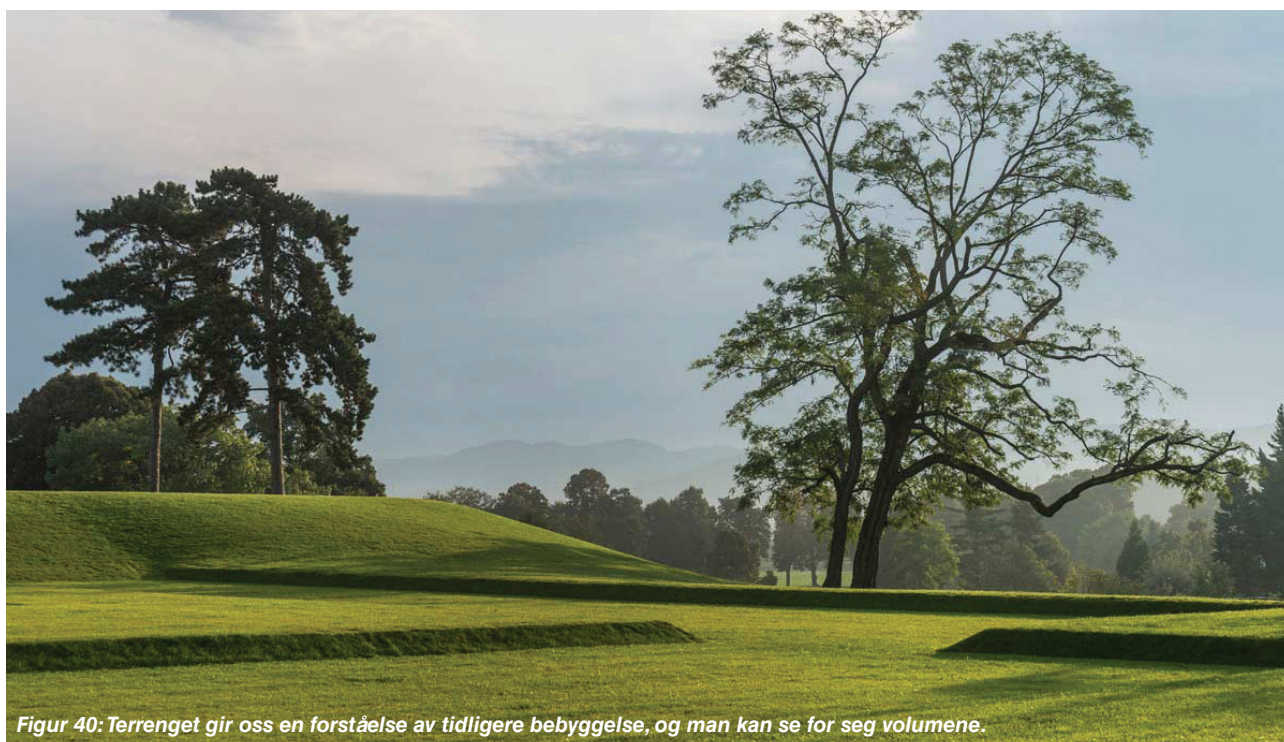
Fri fornyelse - Lorsch Kloster

I noen tilfeller er det vanskelig å gjenskape det som en gang var, eller jobbe videre med det som finnes der. Et godt eksempel på dette er Lorsch Kloster i Tyskland. Klosteret, som var i drift fra 700-tallet helt frem til 1500-tallet, ble i 1991 lagt inn i UNESCO sin verdensarvliste. Dette til tross for at kun enkelte elementer av klosteret står den dag i dag.

Når landskapet rundt klosteret skulle bearbeides i 2010, vant det tyske landskapsarkitektfirmaet Topotek 1 konkurransen om å utforme dette. Konseptet de vant med, var å gjengi klosterets historie i landskapet. Ved å senke terrenget der bygninger har stått tidligere, får de besøkende en forståelse av volumene som en gang sto i tilknytning til de gjenværende bygningene. Ruinene etter bygningene ligger nå begravet og er beskyttet under terrenget, samtidig som at man som besøkende får en opplevelse av de. Alt dette oppnås med en presis forming av terrenget og en velstelt plen, som gjengir denne formen godt. Det er tydelig at det ikke er gjort et forsøk på å gjenskape klosterhagen som en gang fantes her, men heller skape en ny opplevelse som peker på historien til klosteret (Kombol, M., 2015. s. 232-233).

Figur 39: Nedsenket terreng viser hvor bygg en gang sto.

Figur 40: Terrenget gir oss en forståelse av tidligere bebyggelse, og man kan se for seg volumene.

Fri fornyelse - Damsgård

Det at man jobber med fri fornyelse, behøver ikke bety at anlegget trenger fremstå som nytt, slik som med Lorsch kloster. Fri fornyelse handler om å bevare verdigheten til et anlegg og dette kan gjøres på flere måter. Damsgård Hovedgård er et eksempel på hvordan fri fornyelse kan brukes for å etablere en hage som fremstår autentisk, men som i virkeligheten er en nyskaping.

Damsgård Hovedgård ble anlagt på 1700-tallet, men havnet først i offentlig eie i 1983. Den opprinnelige hagen fra 1700-tallet var da for langt borte, men det ble bestemt at man ønsket å etablere en typisk 1700-talls hage som sto i stil til bygningene. Planen for hagen ble utarbeidet av av Sven-Ingvar Andersson, og baserte seg på de få gjenværende elementene, samt det man visste om den opprinnelige hagen. Planutvalget ble bestemt av botanikere ved Universitetet i Bergen, og består av planter som var populære i Norge på den tiden. Resultatet er en hage som gir inntrykk av å være en autentisk hage fra 1700-tallet, men som i virkeligheten kun er et moderne forsøk på å gjenskape hagen slik den en gang så ut. (Indahl, T., 1994.)

Figur 41: Hage og hus står i stil til hverandre.

Figur 42: Hagen fremstår autentisk, men er tegnet i moderne tid.

Konservering - Borreparken

Våren 2019 ble det for andre gang på kort tid, funnet et vikingskip. Funnet ble gjort i Borreparken i Vestfold og Telemark og ga den offentlige debatten omkring håndteringen av kulturminner fra vikingtiden en ny problemstilling. Hvordan skulle man håndtere dette "nye" vikingskipet? Debatten omhandler i stor grad Osebergskipet, og hvordan dårlig oppbevaring har påført skipet uopprettelig skade. Når oppgravde skip blir neglisjert på denne måten, må man vurdere om det er forsvarlig å ta nye skip opp av bakken. Mange av disse skipene har ligget begravd i ovet 1000 år, så det å grave dem opp, uten mulighet til å oppbevare dem forsvarlig, vil være mer skadelig enn å la de ligge. Dette er også den foreløpige beslutningen i Borreparken. For å bevare skipet, velger man å la det ligge i jorden.

Figur 43: Gravhaug i Borreparken.

Figur 44: Dyrkamark i forkant av det bevarte området.

DEL 3 REGISTRERING OG ANALYSER

TERRENGET

Sandefjord kommune er kjent for mange ting, men høye fjell er ikke blant disse. Den høyeste toppen i kommunen er Brånafjell, på 399 m.o.h., men i nærheten av sentrum er det svært få topper over 100 m.o.h.. Som et resultat av dette får de få toppene i nærheten av sentrum en uhindret utsikt og viktige posisjoner i terrenget. Anlegget ved Midtåsen ligger på den mest dominerende av disse åsene, og om man kommer til Sandefjord via sjøveien, så er Midtås man vil se mot når man kommer inn fjorden. Det er nettopp Midtås sin posisjon i forhold til fjorden som gir anlegget ved Midtåsen en utsikt, som ikke kan gjenskapes på en annen tomt i hele Sandefjord.

Midtåsen ligger på beskjedne 92 m.o.h., men har likevel en ruvende og skjermet plassering i forhold til Sandefjord sentrum og tilstøtende områder. Sør for huset faller terrenget raskt. I løpet av noen hundre meter faller terrenget over 50 meter, og etter 1,6 kilometer kommer man til fjorden og dermed til havnivået. Både mot øst og vest faller også terrenget bratt, om noe mindre. Fra disse tre himmelretningene skaper bratte fjellskrenter en naturlig barriere mot områdene rundt. Midtåsen blir liggende på en opphøyd halvsirkel, høyt hevet over all annen bebyggelse.

Nord for Midtåsen ligger toppen på Midtås. Denne hever seg hele 20 meter over Midtåsen, med sine 110 m.o.h.. Dette gjør at Midtåsen ikke blir en silhuett på toppen av en ås, istedenfor får anlegget et bakteppe som skjærer det for både vær og vind. Vegetasjonen som vokser på åsen gjør at Midtåsen kun blir en liten åpning i en ellers skogkledd åsside, og anlegget blir nærmest usynlig på avstand.

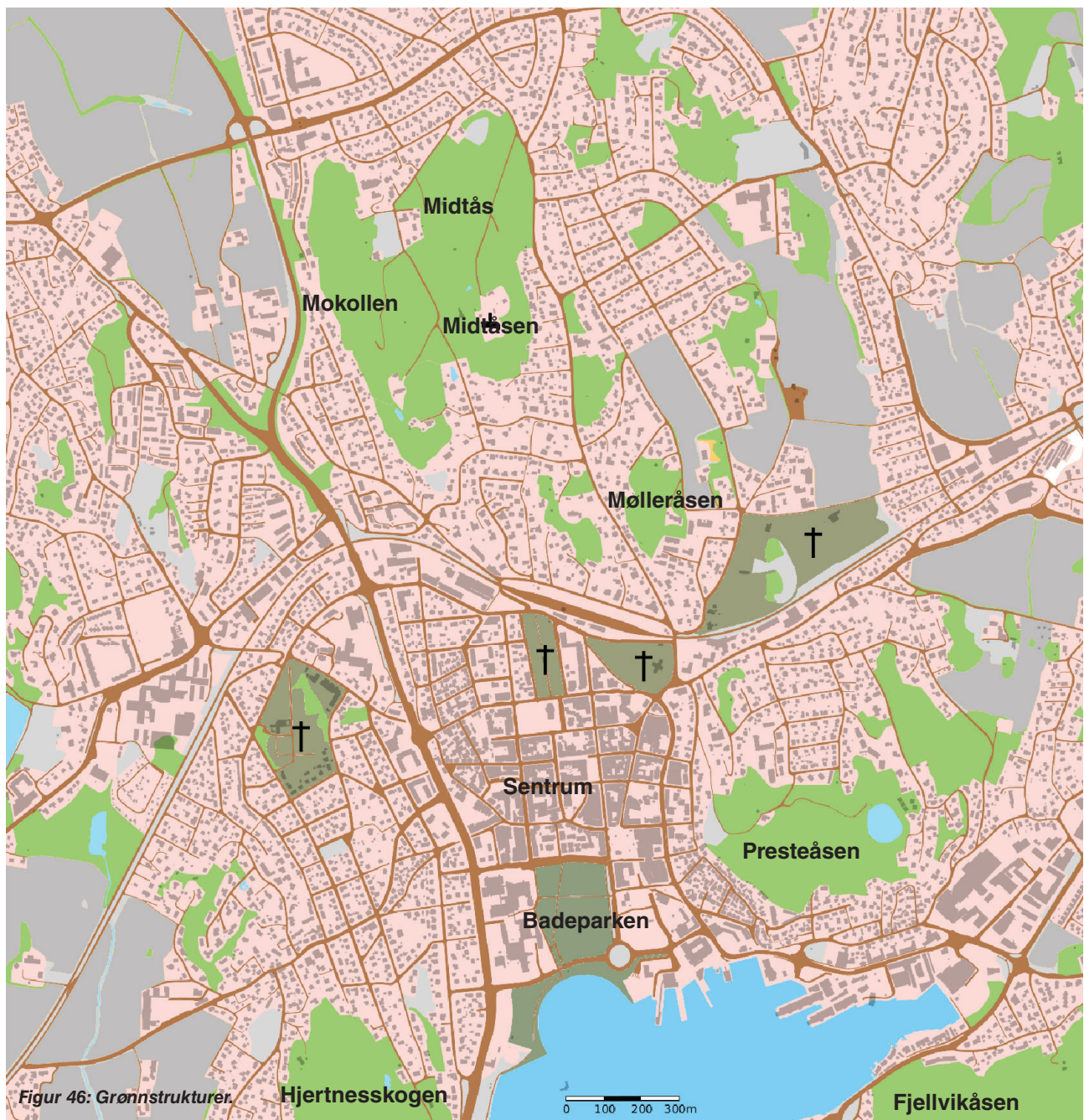
Da Anders Jahre skulle bygge sitt hjem, skulle dette speile hans suksess som skipsreder og innen hvalfangst. Hans første kone, Dagny, skal visstnok ha snakket om hvilken flott beliggenhet boligen til skipsrederen Lars Christensen hadde (Ingebretsen, S., 2015. s. 2), og Jahre ville neppe stå i skyggen av en annen skipsreder. Med Midtåsen slapp han dette, anleggets plassering, og dets herskapelige karakter, er uten sidestykke i Sandefjord.

GRØNNSTRUKTURER

Det finnes relativt få større offentlige grøntområder i nærhet av Sandefjord sentrum i dag. Det mest sentrale av disse, er Badeparken som ligger midt i sentrum, med tilknytning til fjorden. Utenom dette er de fleste større grøntareal enten knyttet til kirker eller gravplasser. Rundt sentrum ligger flere skogkleddede åser, som alle er omkranset av bebyggelse. Midtåsen, sammen med Mokollen, utgjør det største av disse områdene med nær tilknytning til sentrum.

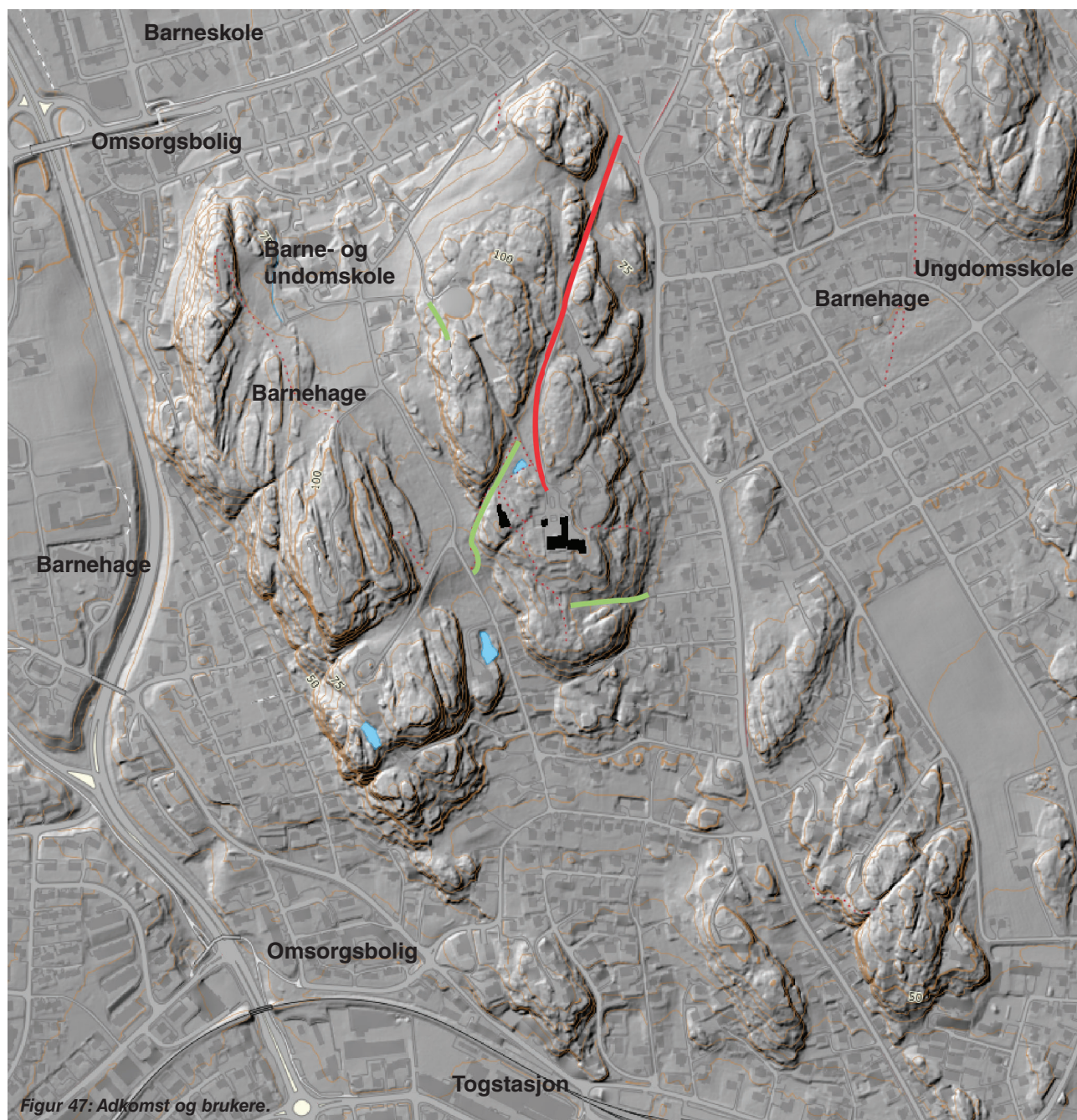
■ Skog	■ Dyrka mark
■ Bebyggd	■ Offentlige grøntareal

ADKOMST OG BRUKERE

Terrenget rundt Midtåsen gjør at det kun er praktisk å benytte seg av opparbeidede adkomster for å komme seg dit. Ettersom potensielle brukere befinner seg på alle kanter, er det derfor heldig at det finnes etablerte ankomster fra nord, øst og vest. Som kartet under illustrerer, så er det mange potensielle brukere av anlegget. Foruten de nevnte funksjonene er tilnærmet all bebyggelse i kartutsnittet privatboliger. For disse er Midtås-Mokollen det nærmeste og største grøntarealet. Midtåsen gir dette grøntområdet en viktig tilleggsfunksjon, og med god tilgjengelighet fra alle kanter, er det lett for brukerne å komme seg dit.

■ Gangadkomst ■ Biladkomst

Figur 47: Adkomst og brukere.

FREDNINGSVEDTAKET

Midtåsen ble fredet av Riksantikvaren i 2008 og har gjennom fredningsvedtaket lagt føringer på hvordan eiendommen skal behandles. Og selv om det er mulig å søke om dispensasjon til å gjennomføre endringer utover de det er gitt tillatelse til i fredningsvedtaket, så sier dette dokumentet noe om hvilke tanker Riksantikvaren har rundt Midtåsen. Mye av fokuset i fredningsvedtaket er tillagt huset, og uteområdene er mer sparsommelig nevnt i dokumentet.

I fredningsvedtaket er hagen omtalt slik:

“Omfanget av fredningen”

“Fredningen etter § 15 omfatter også hageanlegget avmerket på kartet nedenfor med trapper, parterrer, bassenger, murer, skulpturer, solur, belysningsarmaturer, samt port ved innkjørsel til eiendommen, m.m.”

“Fredningen etter § 19 omfatter området avmerket på kartet vedlagt.”

“Formålet med fredningen”

“Formålet med fredningen er å bevare Midtåsen/ Villa Midtås med interiører og tilhørende parkanlegg. Fredningen skal sikre enkeltbygningene, bygningenes innbyrdes sammenheng samt kulturhistoriske og arkitekturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet.”

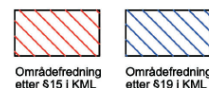
“Fredningen av hagen skal sikre gårds plass, prydhagen med trapper, bassenger og terrasser/ parterrer på syd-siden av huset, den engelske landskaphagen nord for bygningskomplekset, innkjørsel og port.

Formålet med områdefredningen er å bevare virkningen av anlegget i miljøet gjennom å opprettholde anleggets karakter av herskabelig eiendom slik det fremstår med de enkelte bygninger, innkjørsel, porter, hage- og parkanlegg.”

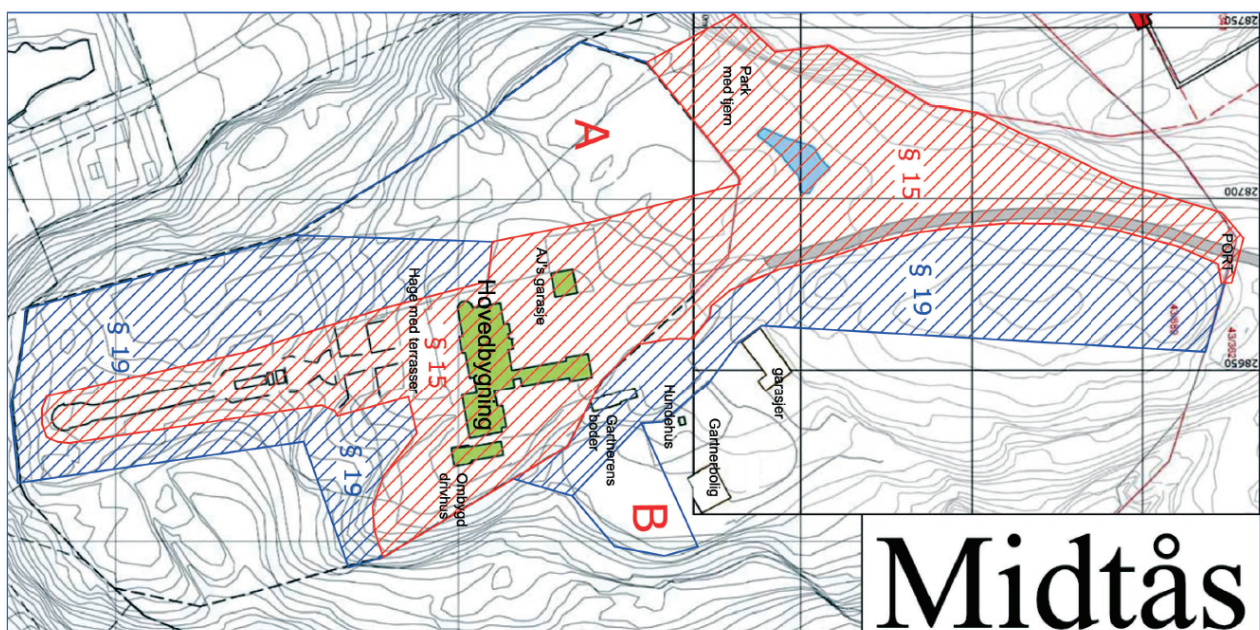
Midtåsen

gnr. 43, brnr. 339 og 689, Sandefjord.

Forslag til avgrensning etter KML § 15 og §19.
21. februar 2007

Områder **A** og **B**
inngår i reguleringsplan.

Figur 48: Kartet som refereres til i fredningsvedtaket.

“Fredningsbestemmelser”

“Fredning etter § 15:”

“4. Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere utseende kan tillates når det gjelder ombygd drivhus, under forutsetning av at tiltaket kan utføres på dokumentert grunnlag og etter godkjenning av kulturminnemyndighet.”

“8. Innenfor området som er fredet etter § 15, skal det utføres skjøtsel slik at hagens og parkanleggets karakter opprettholdes og tilbakeføres. Ved nødvendig utskifting av trær og busker skal det brukes tilsvarende arter så langt dette er mulig.”

“9. Uteanleggene med murer, trapper, bassenger, skulpturer, solur, pyntekanoner, flaggstang, bro, porter, belysningsarmaturer og adkomstvei/innkjørsel m.m. tillates ikke endret eller fjernet. Det kan tillates opparbeidet gangsti inntil 2 meter bredde, med belysning og universell utforming.”

“Fredning etter § 19:”

“10. Innenfor området fredet etter § 19 må det ikke settes i verk tiltak som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder anlegg og utvidelse av vei og parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller beleg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep. Skjøtsel av området tillates. Bestemmelsen omfatter ikke redskapsbodene.”

“11. Det kan tillates opparbeidet gangsti inntil 2 meter bredde, belysning og med universell utforming.”(Veiby, L., 2008).

Fredningsvedtaket gjør intensjonen med fredningen klart, det ønskes å bevare de kulturhistoriske og arkitekturhistoriske verdiene i tilknytning til eiendommen, opprettholde eiendommens herskapelige preg samt skjøtte uteområdene på en slik måte at hagens kvaliteter opprettholdes eller tilbakeføres. I likhet med kulturminneloven, så omtaler fredningsvedtaket i hovedsak formålet med fredningen. Når det kommer til håndteringen av utearealene, så er det ikke gitt noen konkrete eksempler på hvordan dette skal gjøres.

Ifølge Kongelig resolusjon av 1.9.2006 skal alle kulturhistoriske eiendommer i statens eie ha en forvaltningsplan (Fornyings og administrasjonsdepartementet., 2006). “En god forvaltningsplan både utdypet og forklarer vernet og beskriver prosesser for eventuelle endringer. Forvaltningsplanen skal rulleres etter en viss periode, og er et administrativt verktøy som brukes for å opprettholde og fremme formålet med fredningen. Kulturminneverdiene skal tydeliggjøres i planen, slik at intensjonen med vernet sikres. Det skal settes tydelige mål for forvaltningen av anlegget og legges føringer for hvilke tiltak som kan gjennomføres. Retningslinjer skal utarbeides. De bør samsvare med antikvariske prinsipper og forklare hvordan vernet og fredningsbestemmelsene skal forstås og brukes.” (Riksantikvaren., 2019). Midtåsen er i dag eid hovedsakelig av Sandefjord kommune, og er med dette ikke underlagt krav om forvaltningsplan. Fredningsvedtaket pålegger heller ikke kommunen å utarbeide en slik plan, men kommunen har selv ytret et ønske om å få på plass en forvaltningsplan over utearealene på Midtåsen.

DEL 4 HISTORIE

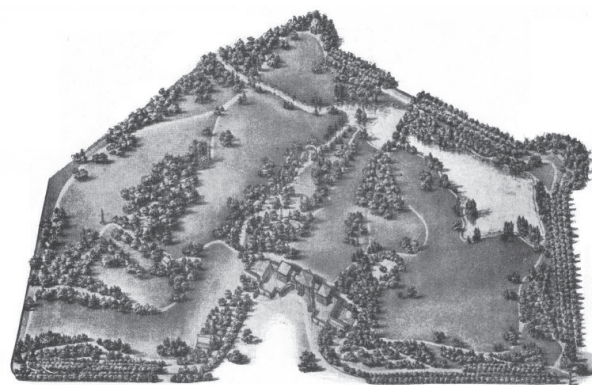
HAGEKUNSTEN FREM MOT 30-TALLET

For å forstå hvorfor Midtåsen er blitt seende ut slik den gjør, så er det nødvendig å forstå hvordan hagekunsten hadde utviklet seg frem mot midten av 1930-tallet. Å kategorisere hagekunsthistorien inn i forskjellige stilepoker og tidfeste disse, kan kun gjøres med begrenset nøyaktighet. Stiler er hele tiden i forandring, og utviklingen skjer i forskjellig tempo verden over. Det å se på hovedtrekkene, gir oss en forståelse av utviklingen og tankene bak dem. De ansvarlige for utforming av Midtåsen var også klar over denne historien, og var en del av utviklingen som fant sted på den tiden. Vi kan derfor se spor etter hagekunstens historie i anlegget.

Landskapsstilen

Etter flere århundre med symmetri, rette linjer og systematisk beplantning kom den engelske landskapsstilen som en sterk kontrast til tidligere tider. Hagens fokus var ikke lenger sentrert rundt bygningen, og borte var den sentrale midtaksen fra Barokken. Landskapsstilens ideal var naturen, og selv om hager tegnet i landskapsstilen var alt annet en urørt natur, så kan stilen beskrives som en stilisering av det engelske pastorale landskap. Store gressarealer, et bølgende landskap, dammer og uregelmessige klynger av trær skåret igjennom av smale slyngende grusstier, kjennetegner landskapsstilen. "Naturen" ble gjerne dratt helt inn til husets vegger og bygget fungerte, sammen med templer, broer, dammer og liknende som blikkfang som kunne oppleves på tur rundt om i hagen. Store grep, med få elementer var gjennomgående.

Landskapsstilens enkelhet ble mot slutten av 1700-tallet grunnlag for kritikk. William Chambers skrev i 1772 "A dissertation on oriental gardening", og retter kross kritikk mot landskapsstilens mangel på kunstnerisk utfoldelse og mangelen på mangfold i landskapet. (Chambers, W., 1772 s. V) Han viser til kinesisk hagekunst, noe som skulle ha stor innvirkning på plantevalget i denne videreføringen av landskapsstilen. Resultatet ble et utvidet plantevalg og et kinesisk preg på landskapsstilen. Det var denne formen for landskapsstilen som ble eksportert fra England, og kinesiske paviljonger spredde seg over Europa.

Figur 49: Landskapsparken ved Stowe.

Figur 50: Landskapsparken ved Blenheim.

Romantikken

Tanken som Griffin ytret i 1772, skulle vise seg å være slutten på landskapsstilens dominans. Stiliseringen av det pastorale landskap ble nå sett på som uekte, enkelt og kjedelig. Motreaksjonen ble romantikke med sitt pittoreske landskap. Ikke lenger var det store og enkle grep som var dominerende, men et mangfold av elementer skulle vekke følelser hos den som vandret i hagen.

Norge var tidlig ute med å anlegge hager i romantisk stil. Bogstad fikk sin romantiske park allerede rundt 1780, og flere parker ble bygget godt inn på 1800-tallet. Lunden ved Næs verk er et eksempel på slutten av romantikken. Med dammer, kanaler, grotter, slyngende stier, lysthus og liknende, viser denne parken mangfoldet man fant i en romantisk park (Bruun, M., 1987 s. 190).

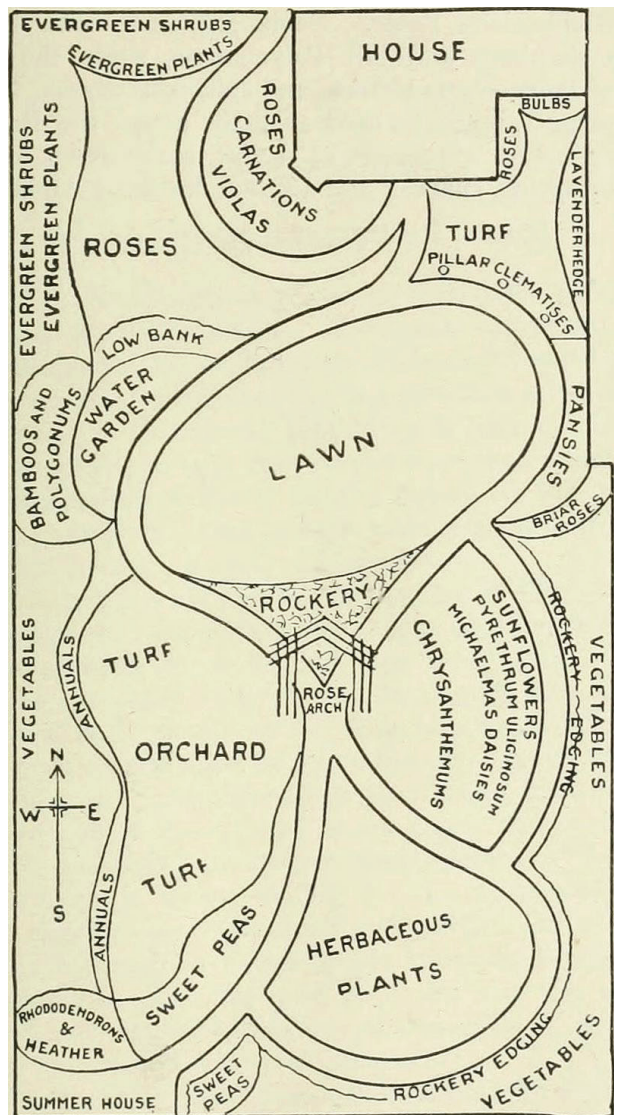
Figur 51: Romantisk park ved Stourhead.

Viktoriatiden

Etter romantikken, hvor kunstneren skapte det billedlige landskap, var det nå gartnerens tur til å forme hagen. Mye av romantikkens tankegods ble forkastet, men de slyngene stiene ble tilpasset middelklassen sine mindre hager, og det var nettopp den voksende middelklasse som skulle bli pådriveren for den viktorianske hagen på 1800-tallet. Med en økning i planteutvalg og foredlede planter, var nå det ukjente, sjeldne, eksotiske og utfordrende som var ettertraktet.

Naturhagen

I siste halvdel av 1800-tallet rettet den engelske landskapsarkitekten William Robinson kritikk mot den viktorianske hage med dens vilkårlige utforming. Landskapsstilen, som siden første halvdel av 1700-tallet hadde vært med å forme hagekunsten, gikk nå mot sin slutfase. I sin bok "The English Flower Garden" fra 1883 tar han til ordet for å stoppe den overdådige bruken av eksotiske planter, og heller ta i bruk stedege planter. Hagen skulle ikke lenger vilkårlig deles opp av slyngende stier, slik at større åpne flater kunne bli en del av hagen (Robinson. W., 1883 s. 9).

Figur 52: Plan for en viktoriansk hage.

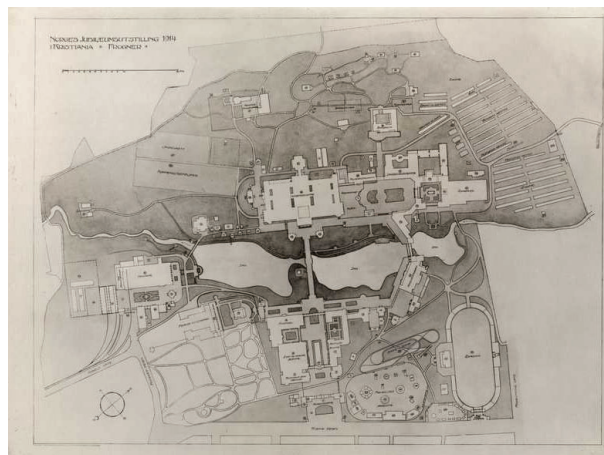
Nyklassisismen - den formale hage

I over hundre år hadde landskapsstilen, og dens avarter, vært toneangivende for utforming av hager, men mot slutten av 1800-tallet kom motreaksjonen. Reginald Blomfield foreslo en arkitektonisk utforming av hagen, med en sterkere tilknytning til huset (Blomfield, R. T. & Thomas, F. I., 1892 s. 2.). I jakten på inspirasjon til disse hagene gikk man bakover i historien. Både renessansen og barokken hadde gode eksempler på arkitektoniske hager i tilknytning til bygninger. Den nye formale hagen fant mye inspirasjon i disse historiske hagene, og den nye stilen fikk det passende navnet nyklassisismen.

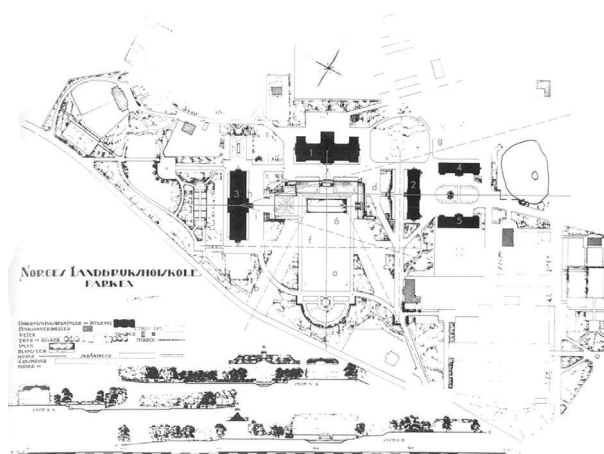
I 1914 ble det avholdt en jubileumsutstilling på Frogner, og med denne utstillingen kom nyklassisismen til Norge. Det var Marius Røhne, senere bygartner i Oslo samt sjef og kollega av Eyvind Strøm, og Josef Oscar Nickelsen, senere slottsgartner, som var ansvarlig for parken. Professor Carl W. Schnitler skrev for Aftenposten at "vi her for første gang hadde fått se moderne hageanlegg i europeisk stil" og "her kunne vi for første gang på norsk jord spore et avgjørende brudd med landskapsimitasjonen innen hagekunsten, til fordel for stil, holdning, formtukt og sammenheng mellom hage og arkitektur" (Bruun, M., 1984 s. 68).

NMBU-parken, tidligere NLH-parken, er blant de beste eksemplene på denne stilarten her i Norge. Her strammer Olav Moen opp utearealene i forhold til byggene i umiddelbar nærhet, og klassiske elementer som siktlinjer, parterrer og sterk symmetri står sentralt.

Nyklassisismen fortsatte ut 20-tallet, men eksisterte ikke alene. "Tro ikke at landskapsstilen er dødsdømt, fordi om den forkjætres av den nu herskende moteretning" skrev Haaken Hasberg Gran i 1915 (Bruun, M., 1984 s. 68), noe han hadde rett i. Landskapsstilen fortsatte å leve parallelt med nyklassisismen helt fram mot funksjonalismen sitt gjennombrudd.

Figur 53: Jubileumsutstillingen på Frogner i 1914.

Figur 54: Olav Moen sin parkplan fra 1924.

Figur 55: Storeplenen i NMBU-parken.

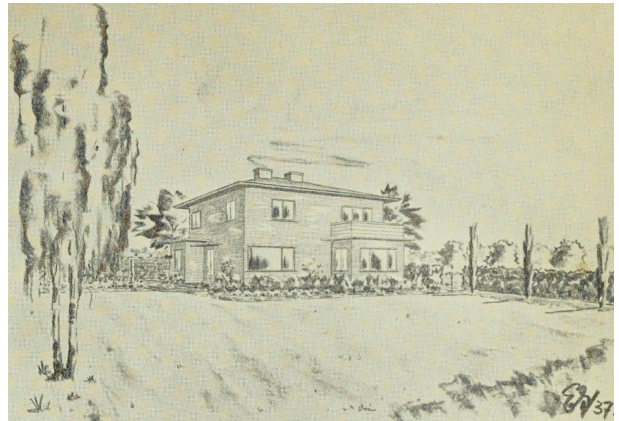
Funksjonalismen

Med Funksjonalismen kom det store bruddet med klassisk hagekunst. Der både landskapsstilen og nyklassisismen var et brudd i hagekunstens historie når det kom til form, så markerte funksjonalismen et tydelig skifte i funksjon. Funksjonalismens forkjempere så for seg å løse samfunnsproblemer ved å bedre menneskers omgivelser. Denne stilen gjorde seg best synlig innenfor bygningsarkitekturen, hvor arkitekten Le Corbusier kjempet for bedre bovilkår under slagordet "lys, luft og grønt". Formen skulle følge funksjonen, og enkle former, store flater og konstruksjoner i armert betong kjennetegner bygninger i "funkis" stil.

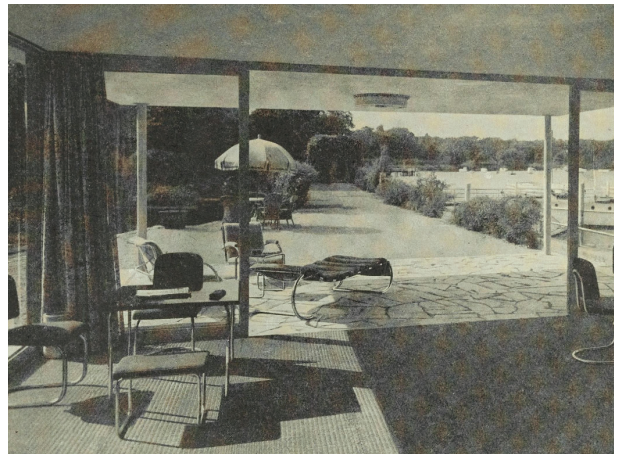
Hagen, bestående av terreng, vegetasjon og vann lot seg ikke forme på samme måte som bygninger, og av den grunn gjorde ikke funksjonalismens formuttrykk seg like tydelig i hagekunsten (Bruun, M., 1987 s. 203). I det funksjonalismen gjorde sitt inntog, så var det flere stiler som var i bruk. Den formale hage, sterkt formet, arkitektonisk og ofte klassisk inspirert hadde vært ledende på 20-tallet, men også landskapsstilen var fortsatt i bruk. Disse to formene kjempet på 20- og 30-tallet om tittelen som funksjonalismens hage. Den formelle, en fornying av nyklassisismen som igjen er en fornying av barokken og renessansen, og den landskapelige, en fornying av landskapsstilen som kan minne om en forenkling av den viktorianske hage. På grunn av dette finner vi både formelle og landskapelige anlegg fra denne tiden, som begge kan karakteriseres som funksjonalisme.

Mot slutten av 30-tallet var det den landskapelige hage, uten sterk symmetri og elementer fra klassiske anlegg, som endte opp som funksjonalismens hage. "Fraværet av klassisistiske referanser fikk samtiden til å definere den nye hagevarianten som tidsmessig og stil-løs, og som et brudd med alt det gamle." (Apall-Olsen, I. A., 2007 s. 18-19). Det er denne hagen som i dag kjennetegner denne perioden.

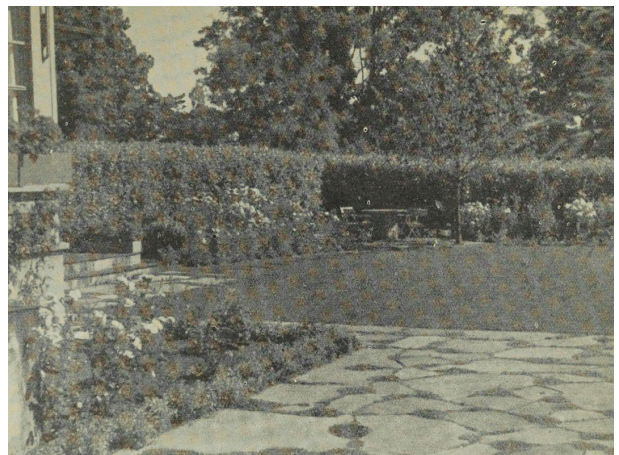
Slik er det hagekunsthistoriske bakteppet da Midtåsen ble bygget på midten av 30-tallet.

Figur 56: En funksjonalistisk hage tegnet av Eyvind Strøm.

Figur 57: Kobling mellom hagen og huset.

Figur 58: En åpen bruksplen hvor planter er plassert rundt.

TENDENSER I SAMTIDEN

Midtåsen er etablert i en tid med store forandringer, noe det virker som om de som levde på denne tiden var klar over selv. "Der er vel faa Perioder i Havernes og Havekunstens Historie, hvor der er sket saa store Forandringer og Forskyldninger, som i vor Tid." skriver Johns Tholle i 1933 (Tholle, J., 1933 s. 7). I en verden fortsatt preget av den store krigen, i et tiår som etter børskrakket i 1929, ofte omtales som de harde trettiåra og i en tid hvor politiske ideologier skulle føre til en ny verdenskrig, kan man trygt si at dette var en tid med forandringer. Man skulle tro at slike omstendigheter skulle føre til en fremtidspessimisme, men litteratur fra 30-tallet er snarere det helt motsatte.

Første verdenskrig sees av mange som et skille når det kommer til samfunnsutvikling, men også når det kommer til landskapsarkitekturen. Magne Bruun skriver "for det første satte krigstiden sluttstreken for det gamle samfunn med "herskap og tjener", her som i andre land. De store husholdninger med en tjener på hver finger hadde nådd veis ende, og med dem gikk herskapsgartnerens epoke ugjenkallelig mot slutten. Hos oss ser vi at nesten alle store og representative privathager måtte begrenses med hensyn til innsats og vedlikehold i årene som fulgte, og ingen nye hager ble anlagt etter den gamle oppskrift." (Bruun, M., 1984 s. 65). Man ble i stadig større grad fokusert på å prøve å bekjempe utfordringer som det moderne samfunnet førte med seg, og de norske hagearkitektene så dette som sin oppgave.

Vår tids hage

På starten av 1900-tallet dukker opp flere idealistiske hagearkitekter som var med på å definere målet med samtidens grøntplanlegging. Disse menneskene etterlot seg en skriftlig arv som gir oss et innblikk inn i hagearkitektens tankegang ved funksjonalismens gjennombrudd i Norge. En av disse kildene er boken "Vår tids hage". Her har Eyvind Strøm, hagearkitekt for Midtåsen, samt andre fremtredende hagearkitekter fra samtiden skrevet om tankene som ligger bak planleggingen av hagen. Det er Eyvind Strøm som har skrevet introduksjonen (Aasen, K., 1998 s. 44), og omtaler her hvordan hagens posisjon har forandret seg fra noe kun for "fyrster og rikfolk", til noe som tilhører alle, enten det er snakk om private hager eller offentlige parker.

Teksten omtaler funksjonalismens hageideal. Hage og hus skulle fungere i en symbiose, hvor funksjon sto i fokus. "Hagen har blitt den moderne boligs sommerstue og huset er blitt hagebolig." (Strøm,

E. et al., 1939 s. 13). Den skulle være lett å bruke, lett å vedlikeholde, oppnåelig for folk flest og kurere mange av de problemene som kom med en stadig høyere befolkningstetthet. Der man tidligere hadde fylt opp plener med små bed, frukttrær og grusstier, gjorde man nå om til åpne bruksplener hvor all annen vegetasjon ble trukket ut til hagens ytterkanter. Dette nye idealet omtales med stor entusiasme, mens fortidens uoversiktlige og lite brukervennlige hager sees på som utdaterte og gammeldags.

Til tross for sterke ideer om den nye og enkle hagen, hvor man var ferdig med fortidens små detaljer og rot, så viser tegningene fra denne tiden noe annet. Dette har nok mye å gjøre med hvem som kjøpte tjenester fra hagearkitekter på 30-tallet. Midt i en økonomisk nedgangstid uten sidestykke, så var det få vanlige mennesker som tok seg råd til denne luksusen. I Eyvind Strøm sitt personlige arkiv florerer det av benevninger som skipsreder, økonomisjef og direktør, og det var nok ofte personer som dette som tok seg råd til å kjøpe tjenester fra hagearkitekter. Forskjellen mellom teori og praksis blir tydelig i anleggene som tegnes. Midtåsen er et godt eksempel på dette, da denne er bygd omtrent på samme tid som Strøm publiserte "Vår tids hage". Bygget for en skipsreder hadde denne hagen en helt annen funksjon enn de hagene som Strøm omtaler i sin bok. Det er ingen enkel bruksplen og hagen trenger en stor gartnerstab for og driftes. Med en stor naturhage, en landskaphage og en formell hage står denne i sterk kontrast til hva Strøm så på som dagens funksjonalistiske ideal.

Hva dette viser, er at selv om funksjonalismen hadde gjort sitt gjennombrudd, så levde denne nye stilen parallelt med de gamle stilene innenfor hagekunsten. Av de store og flotte hagene som ble bygget på 30-tallet, hadde mange andre funksjoner enn den "normale" hage, og dette gjorde at de skilte seg fra den, både i funksjon og form. For disse var ikke enkelt og lettstelt et ideal, og man ønsket heller å imponere med sin hage. Så selv om hagearkitektene på 30-tallet var med å definere hvordan funksjonalismen skulle overføres til hagekunsten, så speiles ikke disse tankene i tegningene vi finner fra samme tid. Når Strøm skriver om "vår tids hage", så skriver han ikke om hagen til skipsredere. Det er noe av grunnen til at funksjonalismens ideer ikke gjør seg like tydelig i samtidens herskapelige hageanlegg.

MIDTÅS SIN HISTORIE

Midtås og Midtåsen sin eiendomsstruktur har vært gjennom store forandringer fra 30-tallet frem til i dag. For å få en forståelse av hvilke eiendommer som utgjorde Anders Jahre sin samlede eiendom og det historiske Midtåsen, så er det viktig å ta for seg historien til disse eiendommene. Dette har lagt grunnlaget for området som vurderes i denne oppgaven.

Ved å gå igjennom eiendomshistorikken til samtlige eiendommer med geografisk nærhet til Midtås, så finner vi ut at det er elleve eiendommer på dagens Midtås som har historisk tilknytning til Anders Jahre.. Eiendommen på Midtås har sitt utspring i to forskjellige gårdsnummer. Hoveddelen av eiendommene, både i antall og størrelse, kommer fra Sandar prestegård. "Herregården under Sandar Prestegård" ble januar 1917 skjøttet fra Kirkedepartementet til Sandeherred kommune (Sandeherred kommune byttet navn til Sandar kommune ved årsskiftet 1930 til 1931, så begge disse navnene refererer til samme kommune (Tjomsland, A., 2015.). De resterende eiendommene har sitt opphav fra eiendommen Mosserød.

Herregården under Sandar Prestegård Gnr. 43, brn. 60 gis fra 1931 til 1985 fem nye bruksnummer som ender opp som deler av dagens Midtås (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 60.).

1. Midtås 43/339 (1931)
2. Midtås A 43/340 (1931)
3. Fellesvannverket 43/341 (1931)
4. Midtås B 43/362 (1936)
5. Midtåsen C 43/690 (1985)

Mosserød Gnr. 39, brn. 1 blir fra midten av 1800-tallet begynt oppdelt (Arkivverket., 1993. Gnr 39 / Bnr 1. s. 3). Gjennom flere fradelelser er det de to eiendommene som ender opp med å bli en del av Midtåsen. Disse er Bøkestad under Mosserød Gnr. 39, brn. 2 (Arkivverket., 1993 Gnr 39 / Bnr 2. s. 4) og Mosserød Gnr. 39, brn. 9 (Arkivverket., 1993. Gnr 39 / Bnr 9. s. 3).

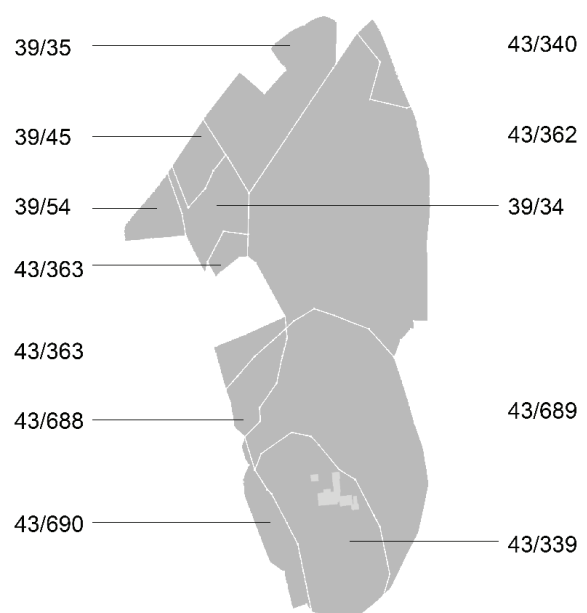
Bøkestad under Mosserød Gnr. 39, brn. 2 gis fra 1936 til 1947 tre nye bruksnummer som ender opp som deler av dagens Midtås.

6. Midtås D 39/34 (1936)
7. Midtåsen F 39/45 (1941)
8. Midtås G 39/54 (1947)

Mosserød Gnr. 39, brn. 9 gis i 1936 ett nytt bruksnummer som ender opp som deler av dagens Midtås.

9. Midtås E 39/35 (1936)

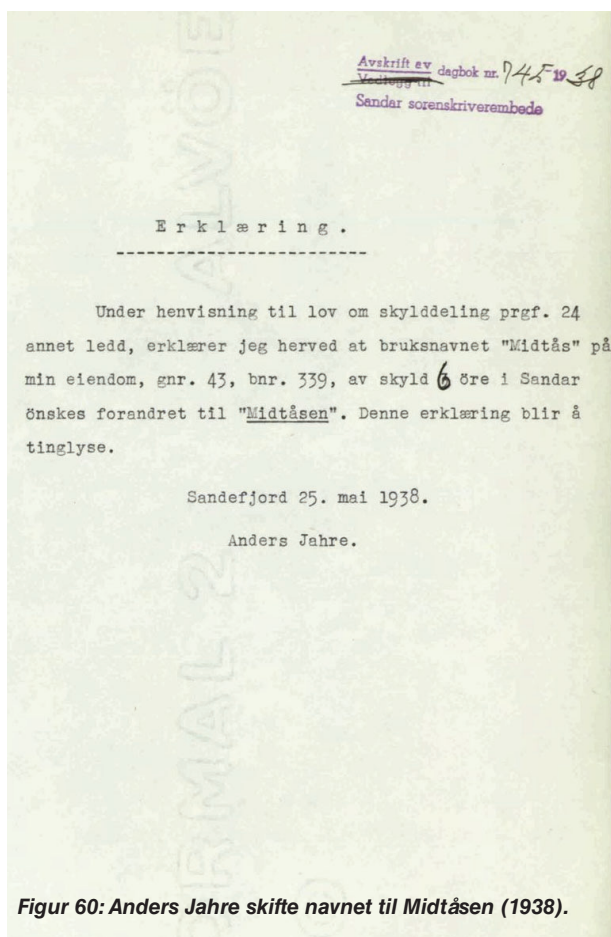
Flere av disse bruksnummerene er like de vi finner i dag, mens andre er i dag forandret fra slik de opprinnelig så ut. Videre vil gjennomgås hver av disse eiendommene og det forklares hvilke sammenheng de har til dagens eiendomsstruktur (dagens eiendommer utheves med fet skrift og understrekning).

Figur 59.

1. Midtås 43/339

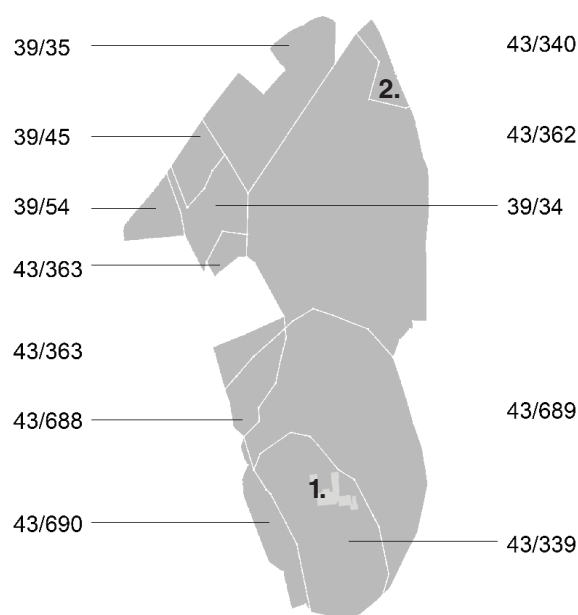
Midtås ble i 1931 skilt fra Sandar Prestegård. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 339 og oppgis å være på 18.880 kvadratmeter. Eiendommen ble kjøpt for 15.000 kroner. I målebrevet fra 1931 kan man se at omrisset av en bygning og vei allerede er plassert på tomten. Selv om omrisset av bygningen ikke er mer enn et rektangel, så er plasseringen og orienteringen svært lik hvordan det ble bygget flere år senere. Dette kan tyde på at planleggingen allerede på dette tidspunktet var godt i gang (Larvik sorenskriveri., 1931. s. 379.) (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 339. s. 3). I 1938 ble bruksnavnet, etter ønske fra Anders Jahre, forandret til **Midtåsen**. (Sandar sorenskriveri., 1938. s. 330.) Selv om flere navn ofte brukes til å omtale anlegget, for eksempel "Villa Midtås", "Villa Midtåsen" og "Midtås", så er det Midtåsen som er det korrekte navnet å bruke når man omtaler Anders Jahre sitt anlegg på Midtås. Eiendommen har vært uforandret i sin form helt fra 1931 til i dag. Likevel har eiendommen blitt større, og i et målebrev fra 1985 oppgis den å være 19.473 kvadratmeter.

Figur 60: Anders Jahre skifte navnet til Midtåsen (1938).

2. Midtås A 43/340

Midtås A ble i 1931 skilt fra Sandar Prestegård. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 340 og oppgis å være 2.100 kvadratmeter. Festeavgiften var på 200 kroner i året og avtalen varte i 99 år (Larvik sorenskriveri., 1931. s. 380.) (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 340. s. 3). I 1930, da Anders Jahre kontaktet Sandeherred kommune for å feste denne tomten, så var planen å oppføre en sjåfør-/vaktbolig. På målebrevet fra det påfølgende året kan vi ikke se antydninger til planer om et bygg, og det ble heller aldri bygget. Sjåførboligen endte opp på Midtåsen. Tomten ble selve adkomsten til Midtåsen, og en kraftig teglsteinsport ble oppført på den. I dag oppgis tomten å være 2.467 kvadratmeter.

Figur 61.

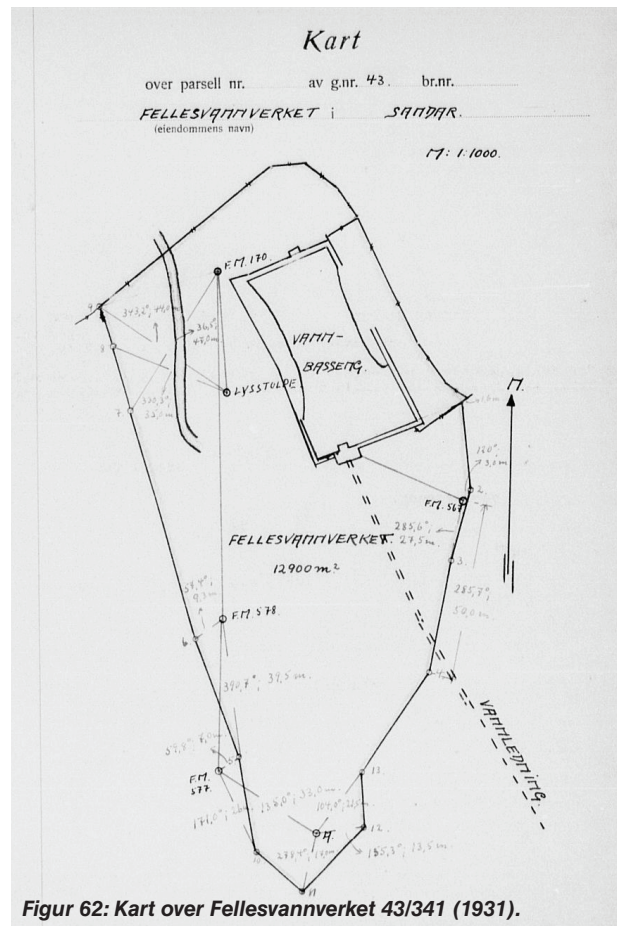
3. Fellesvannverket 43/341

Fellesvannverket ble i 1931 skilt fra Sandar Prestegård. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 341 og oppgis å være 12.900 kvadratmeter (Larvik sorenskriveri., 1931. s. 381). Som navnet tilsier, så ble denne tomten fraskilt til fordel for et vannbasseng plassert mellom de to høyeste punktene på Midtås. Selv om det ikke sies i klartekst, så har dette bassenget høyst sannsynlig stått på tomten før den ble fraskilt. Nøyaktigheten i kartet, samt beskrivelsen av fysiske avgrensninger som allerede er tilstede gir gode indikasjoner på dette. Bassenget står fortsatt på Midtås i dag, men er ikke lenger i bruk. Etter fradelinger er denne eiendommen i dag på 6.283 kvadratmeter.

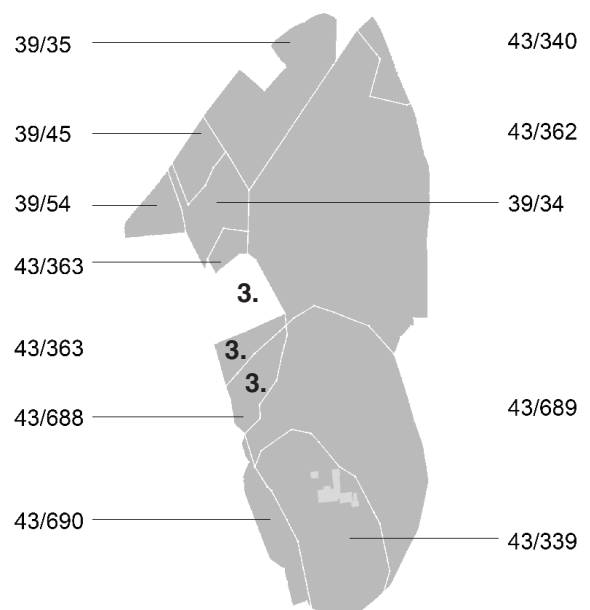
Midtås C ble i 1936 skilt fra Fellesvannverket. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 363 og oppgis å være på 6.600 kvadratmeter (Sandar sorenskriveri., 1936. s. 148.). Den avdelte parsellen utgjorde søndre halvdel av den tidligere eiendommen, og den nordlige grensen var satt til ytre overkant til bassenget. I "Skylddelingsforretning" dokumentet som omtaler den nye eiendommen oppgis formålet med den å være en "privat naturpark".

I dag består eiendommen av to adskilte deler, den ene er den som ble fraskilt i 1936, mens den andre finnes ingen spor etter i hverken panteregisteret eller pantebøker. Denne delen ligger nord for fellesvannverket, og har samme bruksnummer. Den nordlige delen er i dag 1.481 kvadratmeter, mens den sørlige delen er 2.661 kvadratmeter.

Midtåsen A ble i 1985 skilt fra Midtås C. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 688 og oppgis å være på 4.039 kvadratmeter (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 688. s. 3). I dag oppgis tomten å være 4.036 kvadratmeter.

Figur 62: Kart over Fellesvannverket 43/341 (1931).

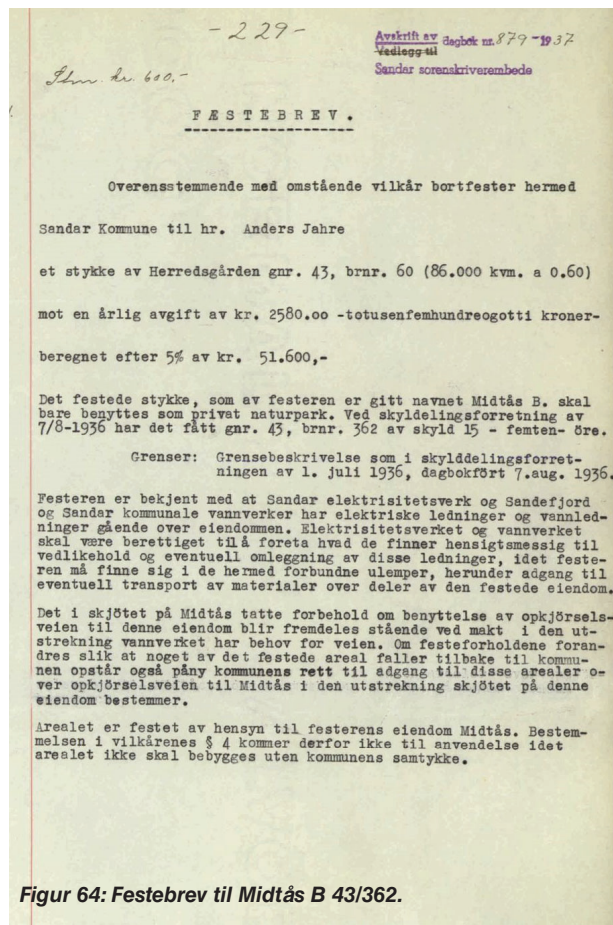

Figur 63.

4. Midtås B 43/362

Midtås B ble i 1937 skilt fra Sandar Prestegård. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 362 og oppgis å være 86.000 kvadratmeter. Festeavgiften var satt til 2.580 kroner i året, frem til den ble redusert til, svært nøyaktige, 2.573,34 kroner i året i 1953. Avtalen skulle gjelde i 99 år (Sandar sorenskriveri., 1937. s. 229.). Denne eiendommen utgjorde mesteparten av arealet til Jahre sitt Midtås, og skulle, i likhet med mange av hans andre eiendommer, brukes som en "privat naturpark". I dag, etter en oppdeling, oppgis tomten å være 51.439 kvadratmeter.

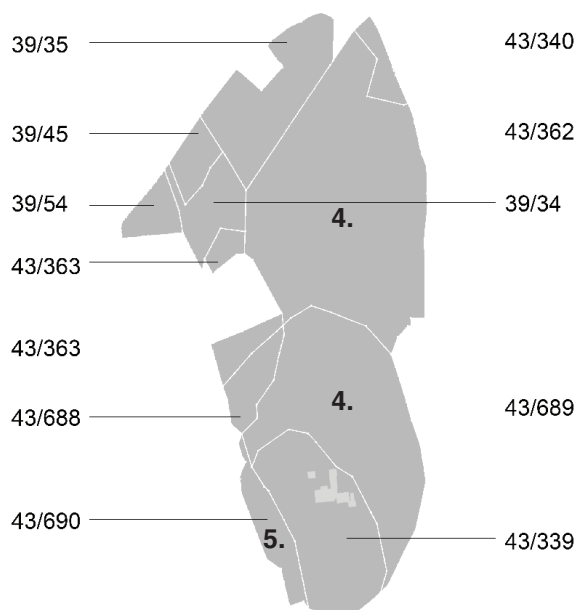
Midtåsen B ble i 1985 skilt fra Midtås B. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 689 og oppgis å være på 31.446 kvadratmeter (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 689. s. 3). I dag oppgis tomten å være 31.423 kvadratmeter.

Figur 64: Festebrev til Midtås B 43/362.

5. Midtåsen C 43/690

Midtåsen C ble i 1985 skilt fra Sandar Prestegård. Eiendommen gis gnr. 43 og bnr. 690 og oppgis å være på 5.114 kvadratmeter (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 690. s. 3). I dag oppgis tomten å være 5.110 kvadratmeter.

Figur 65.

6. Midtås D 39/34

Midtås D ble i 1936 skilt fra Bøkstad under Mosserød. Eiendommen gis gnr. 39 og bnr. 34 (Arkivverket., 1993. Gnr 39 / Bnr 34. s. 3). Tomten skulle være et "tillegg til privatpark" (Sandar sorenskriveri., 1936. s. 147.) I dag oppgis tomten å være 5.969 kvadratmeter.

7. Midtås E 39/35

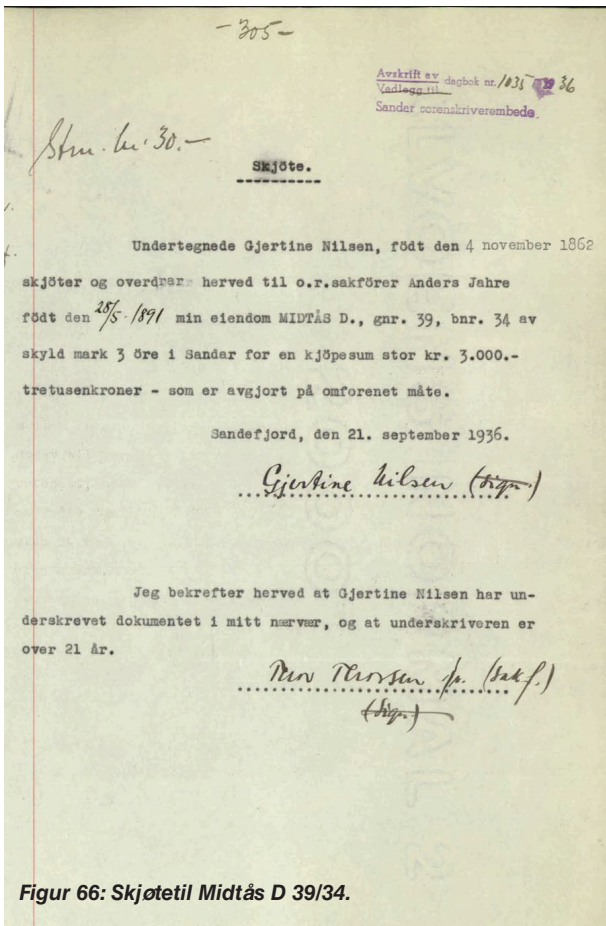
Midtås E ble i 1936 skilt fra Mosserød. Eiendommen gis gnr. 39 og bnr. 35 og skulle være et "tillegg til privatpark" (Sandar sorenskriveri. (1936). Pantebok nr. A-1. S. 158.). I dag oppgis tomten å være 13.951 kvadratmeter.

8. Midtåsen F 39/45

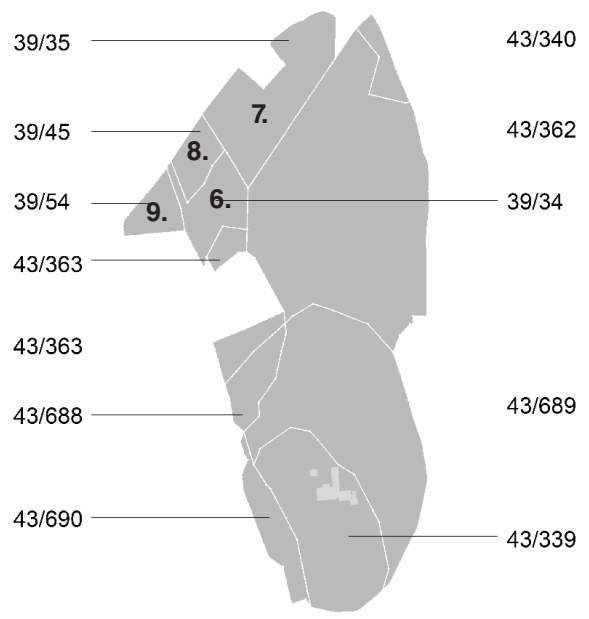
Midtåsen F ble i 1941 skilt fra Bøkstad under Mosserød. Eiendommen gis gnr. 39 og bnr. 45 og oppgis å være på 3.240 kvadratmeter (Sandar sorenskriveri., 1941. s. 271). I dag oppgis tomten å være 3.178 kvadratmeter.

9. Midtås G 39/54

Midtås G ble i 1947 skilt fra Bøkstad under Mosserød. Eiendommen gis gnr. 39 og bnr. 54 og oppgis å være på 3.611 kvadratmeter (Sandar sorenskriveri., 1947. s. 295.). I dag oppgis tomten å være 3.243 kvadratmeter.

Figur 66: Skjøtetil Midtås D 39/34.

Figur 67.

I dag består det som var Anders Jahres Midtås av disse 11 eiendommene:

Midtåsen 43/339 - 19.473 m² - Skilt ut av Sandar Prestegård (1931)

Midtås A 43/340 - 2.467 m² - Skilt ut av Sandar Prestegård (1931)

Midtås B 43/362 - 51.439 m² - Skilt ut av Sandar prestegård (1936)

Midtås C 43/363 - 2.661 m² - Skilt ut av Fellesvannverket (1936)

Midtås D 39/34 - 5.969 m² - Skilt ut av Bøkstad (1936)

Midtås E 39/35 - 13.951 m² - Skilt ut av Mosserød (1936)

Midtåsen F 39/45 - 3.178 m² - Skilt ut av Bøkstad (1941)

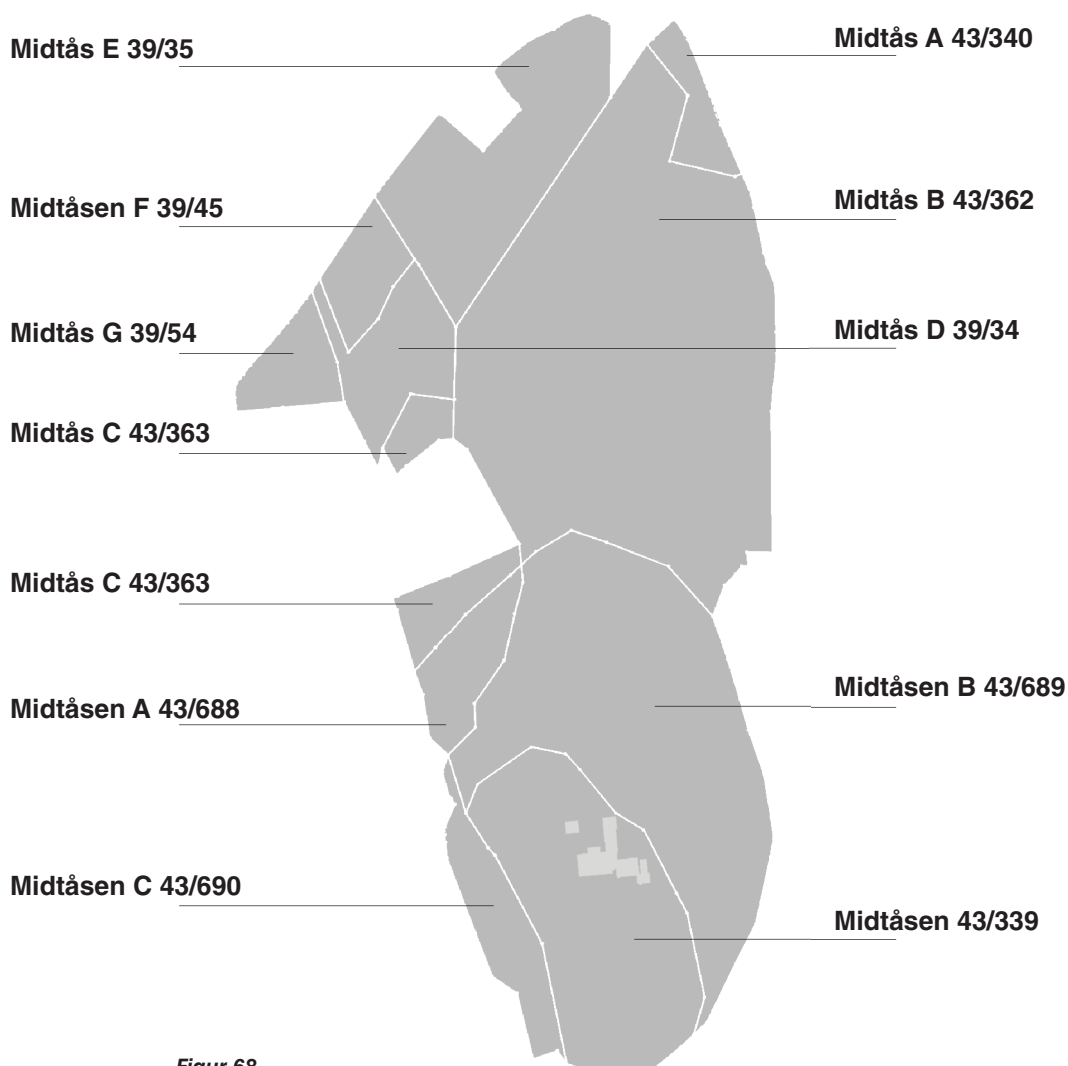
Midtås G 39/54 - 3.246 m² - Skilt ut av Bøkstad (1947)

Midtåsen A 43/688 - 4.036 m² - Skilt ut fra Midtås C (1985)

Midtåsen B 43/689 - 31.446 m² - Skilt ut av Midtås B (1985)

Midtåsen C 43/690 - 5.110 m² - Skilt ut av Sandar Prestegård (1985)

Det totale arealet på alle eiendommer på Midtås med en tilknytning til Anders Jahre er på hele 143 mål (142.976 kvadratmeter).

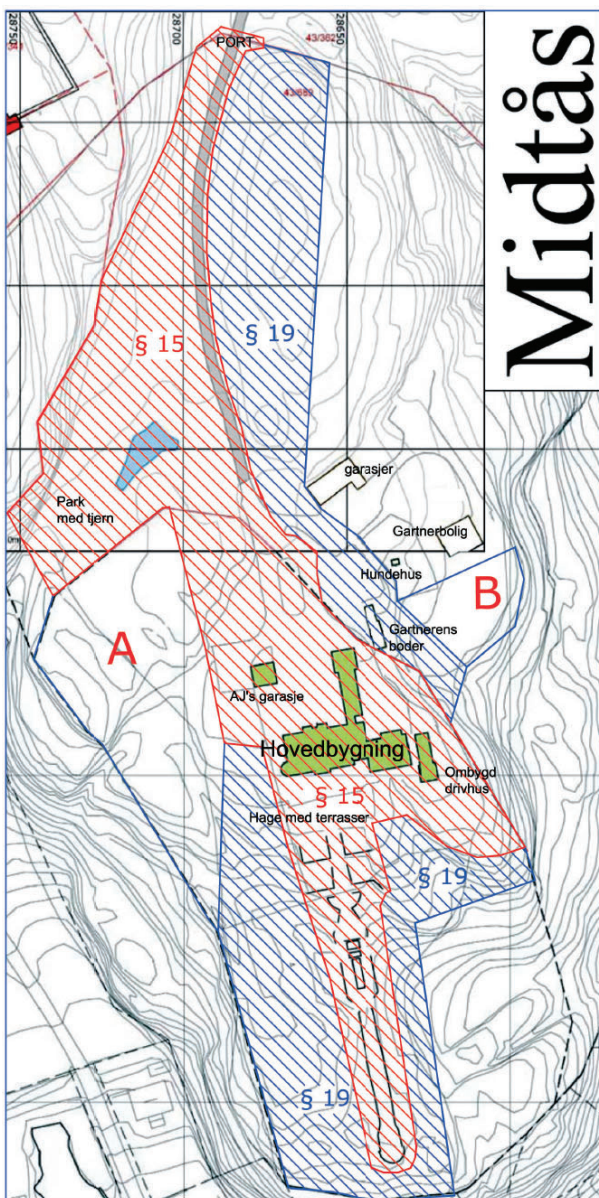
Figur 68.

I 2008 fattet Riksantikvaren et vedtak om fredning av Midtåsen, dette lyder som følger:

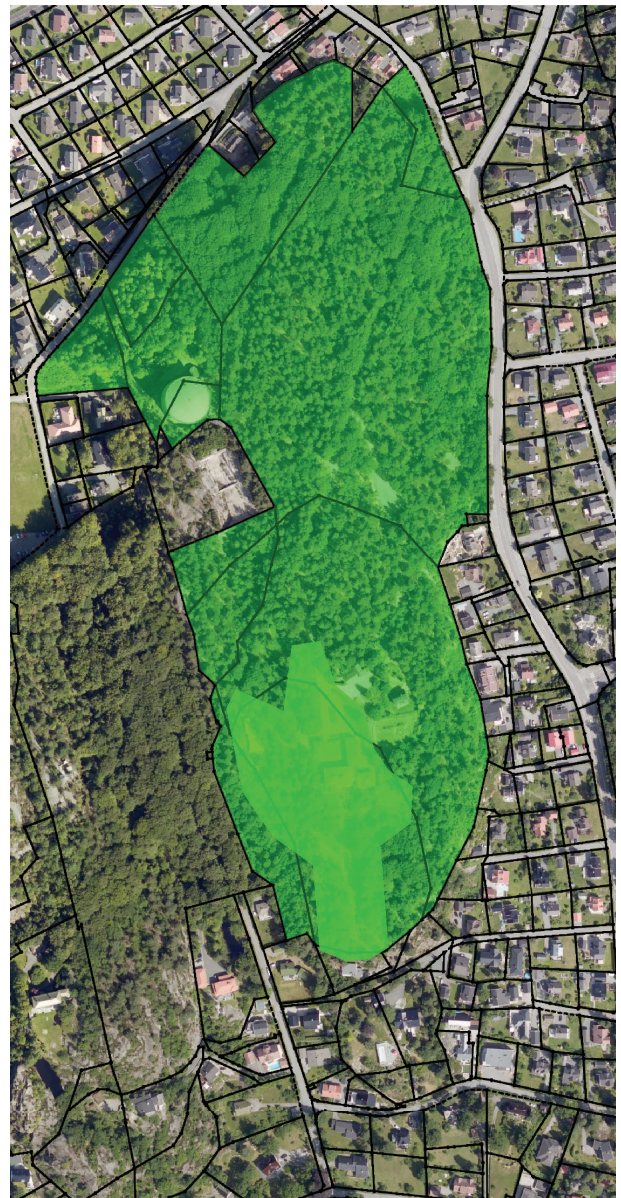
“Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19, jf. § 22, freder Riksantikvaren Midtåsen/Villa Midtås gnr 43 bnr 339 gab nr 162434144, gnr 43 bnr 689 gab nr 162434136, gnr 43 bnr 690, gnr 43 bnr 688, samt deler av gnr 43 bnr 340, gnr 43 bnr 362 i Sandefjord kommune.”

I vedtaket nevnes alle tomtene med tilknytning til gårdsnummer 43, med unntak av Midtås C 43/363. Ingen av tomtene som er knyttet til bruksnummer 39 nevnes i vedtaket.

I en oppgave som tar for seg Anders Jahres Midtåsen gir det mening å vurdere alle eiendommene som har tilknytning til ham og Midtåsen. Denne oppgaven tar derfor for seg hele Midtås, men med en sterk hovedvekt på Midtåsen (43/339). Bakgrunnen for dette er at Midtåsen ikke kun kan sees på som en enkelt eiendom, men tilstøtende områder må tas hensyn til. Dette gjelder alle eiendommer som har tilknytning til Midtåsen, selv de som ikke er fredet av Riksantikvaren. Llikevel er det den opparbeidede delen av tomten, hagen og huset, med tilknytning til Eyvind Strøm, Harald Hindhamar og Arnstein Arneberg, som har den største historiske og arkitektoniske verdien.

Figur 69: Områder berørt av fredningsvedtaket.

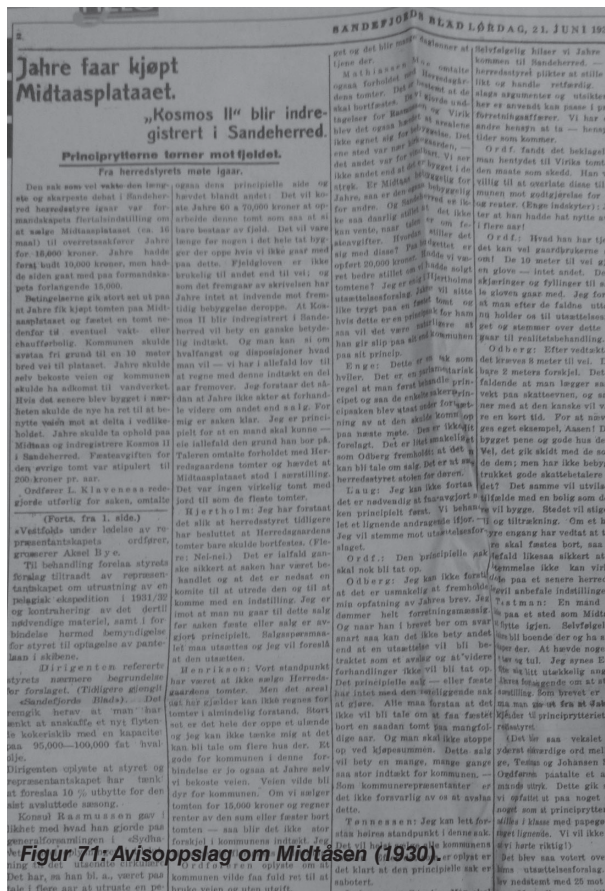
Figur 70: Indre og ytre avgrensning for denne oppgaven.

MIDTÅSEN SIN HISTORIE

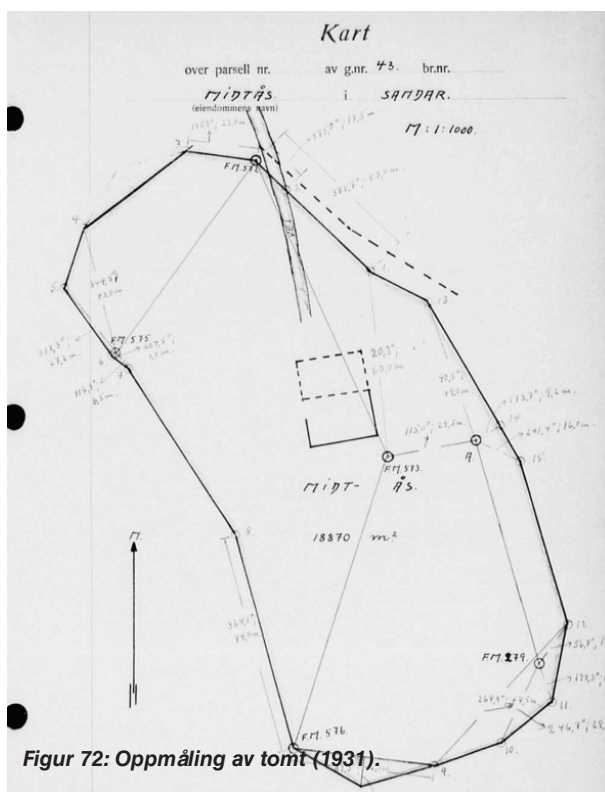
“JAHRE FAAR KJØPT MIDTAASPLATAAET”

21. juni 1930 kommer den første kilden til det som i dag er Midtåsen. Kilden er fra Sandefjords Blad som refererer til et møte i “herredstyret” i Sandeherred kommune, dagen før. Møtet ble holdt med bakgrunn i et brev ordfører Lars Klaveness hadde blitt tilsendt fra overrettssakfører Anders Jahre. Brevet omhandler Jahre sitt ønske om å kjøpe en tomt på omlag 16 mål på “Midtaasplataaet” hvor han kunne bygge sitt hjem, feste en tomt på omlag 2 mål til en eventuell vakt- eller “chafførbolig” og få Sandeherred kommune til å frastå grunn til å anlegge en vei til tomten (Sandefjords Blad., 1930.) For dette ønsket Jahre å betale 10.000 kroner for hustomten, men skrev visstnok i samme brev at “hvis kommunen ikke har nogen særlig interesse av sistnevnte tilbud, er jeg forberedt paa at forhoie mit bud fra 10.000 til 15.000 kroner” (Tjomsland, A., 2015.). For festetomten, som var tiltenkt vakt- eller “chafførbolig”, var prisen 200 kroner i året. I tillegg til at Jahre skulle ta opphold i Sandeherred kommune, så lovet han å innregistrere hvalkokeriet Kosmos II i kommunen. For Sandeherred kommune så betydde dette muligheter for betydelige inntekter.

At Jahre skulle få kjøpe tomten på Midtaasplataaet, var ingen selvfølge. Sandeherred kommune hadde i 1917 kjøpt “Herredsgården under Sandar Prestegård” av Kirkedepartementet for 210.000 kroner (Arkivverket., 1993. Gnr 43 / Bnr 60. s. 1-22). Kommunen hadde som et prinsipp kun festet bort tomter fra den større herregårdstomten, det å selge en tomt gikk derfor imot dette prinsippet. Det som i dag kan beskrives som Sandefjords fineste tomt i dag, ble ikke omtalt like godt i sin samtid. Tomten omtales kun bestående av fjell og det ble sagt at “Plataaet er ikke egnet til byggetomt i almindelig forstand.”. Dette var antageligvis noe av grunnen til at kommunen gikk bort fra sitt prinsipp med å kun feste bort tomter. Det ville være betydelige utgifter for kommunen å selv gjøre noe med tomten, og når de i tillegg fikk benytte seg av Jahre sin vei i en eventuell anleggelse av et vannverk, så var det mange fordeler med å tillate salg. Selv om voteringen om slaget ikke var enstemmig, så ble det vedtatt å selge tomten for 15.000 kroner til Anders Jahre. Året etter, 1931, bytter kommunen navn til Sandar kommune, og vi finner målebrev over både hustomten og festetomten i kommunens pantebøker dette året.

Figur 71: Avisoppslag om Midtåsen (1930).

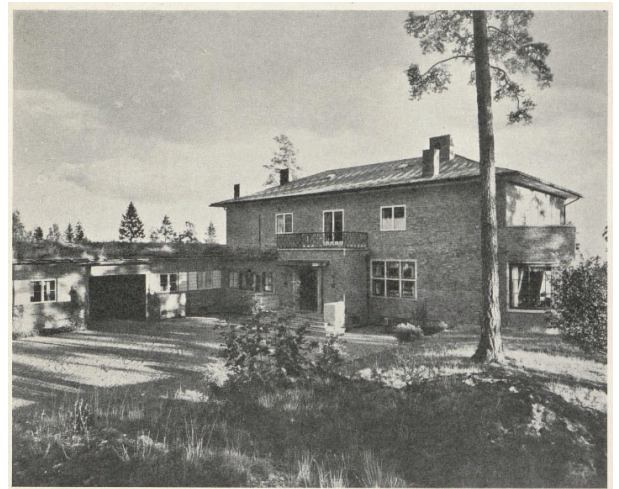
Figur 72: Oppmåling av tomt (1931).

MIDTÅSEN BLIR TIL

Fra den tid brevet til ordføreren i Sandeherrer kommune ble sendt, til eiendommen var formelt oppmålt og solgt, var Anders Jahre allerede godt i gang med planleggingen av sitt nye hjem. Arkitekten han valgte for denne oppgaven var Arnstein Arneberg. Arneberg hadde nylig tegnet Skaugum for kronprinsen. Bilder fra ferdigstillingen av dette finner vi i en utgave av byggekunst fra 1932. Arneberg var veletablert som arkitekt, og Jahre skal visstnok ha sagt noe i retningen av at "hvis han (Arneberg) er god nok for kongen, så er han god nok for meg". Hva enn Jahres motiv for å velge Arneberg som arkitekt måtte være, så var han rask til å sende forslag til villaens utforming. Allerede i 1930, før Jahre offisielt har kjøpt tomten, kommer det første forslaget. Villaen avbildet i to perspektiver er typisk for Arneberg på denne tiden, og bærer mange likhetstrekk med villaen til skipsrederen Trygve Kielland. Selv om det er mange likhetstrekk mellom disse utkastene og det endelige produktet når det kommer til huset, så er ikke hagen nevneverdig utarbeidet. Vi kan se ut fra den første tegningen at Arneberg er klar over utsikten, og at han ønsker å benytte seg av denne.

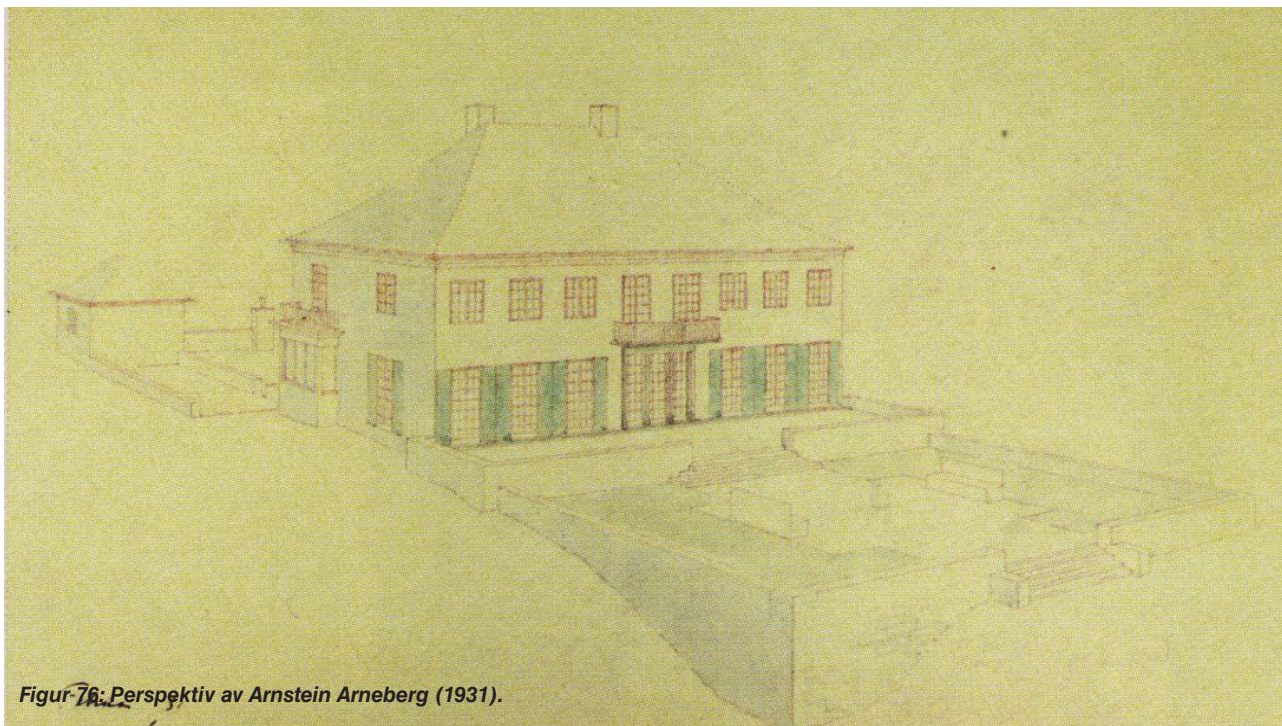
Figur 73: Perspektiv av Arnstein Arneberg (1930).

Figur 74: Skipsreder Trygve Kielland sin villa.

Figur 75: Perspektiv av Arnstein Arneberg (1930). I bakgrunnen kan man se fjorden.

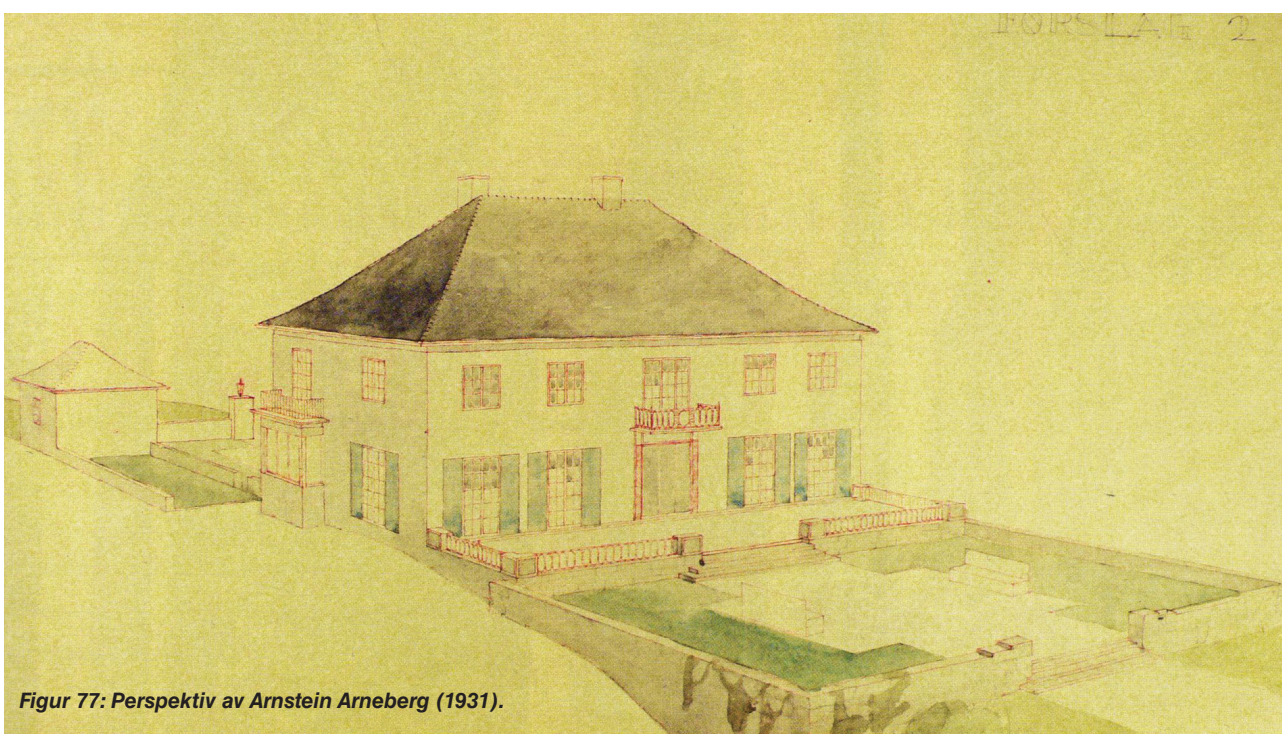

Figur 76: Perspektiv av Arnstein Arneberg (1931).

I 1931 finner vi to nye forslag til huset, og hagen er på disse tilnærmet lik de vi så året før. Ut fra første etasje går man rett ut på en oppmurt terrasse som ligger langs sørveggen på bygningen. Fortsetter man videre langs midtaksen så kommer man til noen trappetrinn som leder deg ned i en inngjerdet del av hagen. Denne er bygd opp fra terrenget

med en sentral plass med sittemuligheter og gangvei som fører videre til en trapp som går ut i terrenget utenfor. Akkurat denne delen av hagen er bemerkelsesverdig lik hvordan den ferdige hagen ble seende ut, men utenom dette hintes det ikke til den videre utformingen av hagen.

Figur 77: Perspektiv av Arnstein Arneberg (1931).

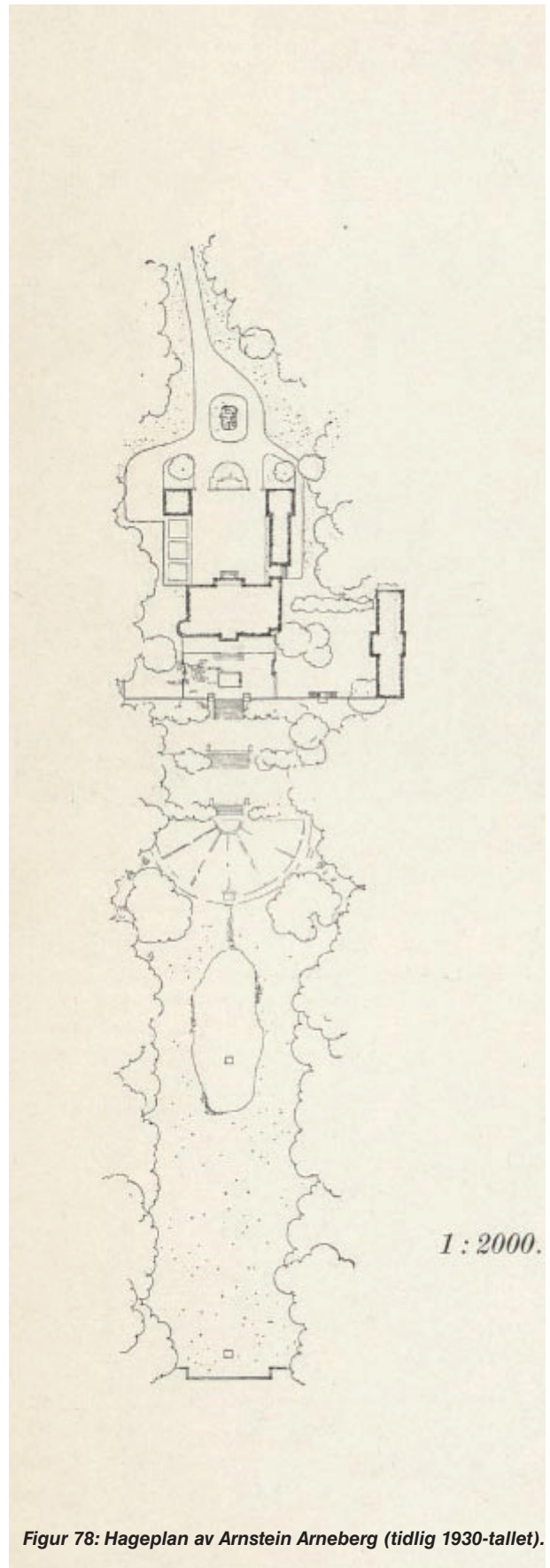
HAGEPLANENE

Hagen på Midtåsen og nøyaktig hvordan den ble til, er vanskelig å si den dag i dag. En hageplan fra Arneberg har vært kjent, men i arbeidet med denne oppgaven dukket det opp en ny plan og to perspektiver blant Eyvind Strøm sine tegninger. Vi har da to planer tilgjengelig, en fra hagearkitektfirmaet Strøm & Hindhamer og en fra bygningsarkitekten Arnstein Arneberg, men ingen av de viser hagen slik den ble bygget.

Arnstein Arneberg - Villa Midtås

Arneberg sin plan over det han så pent kalte Villa Midtås, bærer mange fellestrekk med hvordan hagen ble seende ut. Planen kommer fra en bok med Arnstein Arneberg sine prosjekter, og i bildeteksten lyder som følger: "Skipsreder Anders Jahres hus, Midtåsen, Sandar, 1933. Fasade i fuget teglstein med granitt sokkel. Vinduer malt gråhvite. Koppertak.". Selv om det her står et årstall, så er ikke dette nødvendigvis når planen ble tegnet. Det er heller mer sannsynlig at 1933 var da Arneberg var ferdig å tegne "Villa Midtås". Bakgrunnen for denne påstanden er at 1933 brukes som årstallet Arneberg jobbet med anlegget ved en senere anledning (Brantenberg, T., 1982. s. 94), og at bildeteksten til andre planer i samme bok, ikke omtaler planen ovenfor. I tillegg til dette så flyttet Anders og Dagny Jahre inn i huset i 1934, og bilder fra 1935, som omtales senere i oppgaven, viser en relativt etablert hage. Dette gjør at man ikke med sikkerhet kan si når planen stammer fra.

Det konkrete innholdet i planen er lettere å diskutere. Grunnflaten til bygningene i denne planen sammensvarer med hvordan de ble bygget, selv om drivhuset har blitt nedskalert noe. Hagen sør for huset er orientert rundt en sentral, nord-sør orientert, midtakse. Fire trapper fører deg ut fra huset og ned på en halvsirkelformet helleplattning. På hver side av halvsirkelen er det tegnet inn et frittstående tre. Innkjøringen til tomten har nesten riktig utforming, og vi kan se at hellemønsteret, sør for sjåførboligen, er tilstede. Dette samsvarer godt med det endelige utseende til hagen, men etter dette begynner ulikhetene. Området som danner bakkenivået rundt den sørlige siden av hovedbygningen, er mye større og strekker seg helt til den sørlige siden av drivhuset i øst. Trappene fører ut fra de forskjellige terrassene istedenfor å starte inne i dem. Sør for halvsirkelen er hagen tegnet som en gressplen med en naturlig dam. Hagen avgrenses av omkringliggende vegetasjon, og har ingen skarp avgrensing. Det sørligste punktet i hagen er antageligvis ment som et utsiktspunkt, det har en rektangulær form og har en konstruksjon av uvis karakter (Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 122).

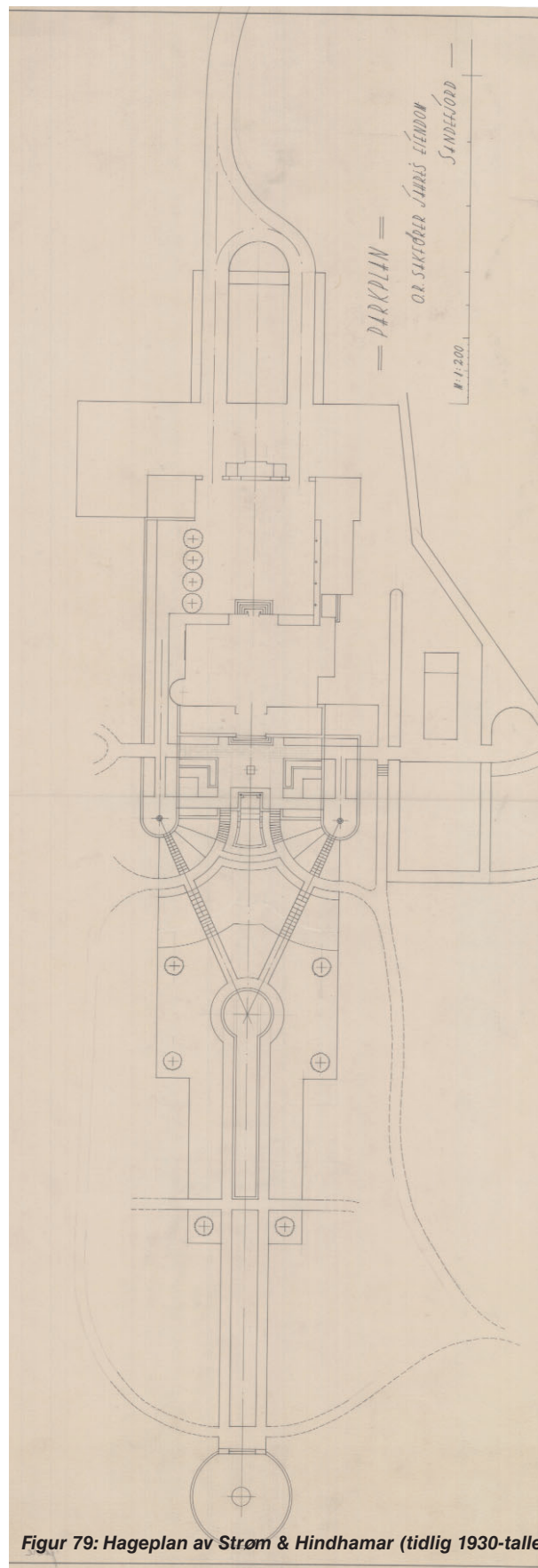

Figur 78: Hageplan av Arnstein Arneberg (tidlig 1930-tallet).

Strøm & Hindhamar - Villa d'este og Villa Lante

I Strøm & Hindhamar sin parkplan er ingenting overlatt til tilfeldighetene. Symmetrien står sterkt, og man kan se en tydelig klassisk inspirasjon. Strøm var ferdig utdannet ved NLH i 1925, og han hadde i sin tid der blitt undervist av Olav L. Moen. I denne perioden var Moen en stor forkjemper for nyklassisismen og inspirert av renessansen og barokken, og noe av hans ideer har utvilsomt Strøm tatt med seg. Ut fra parkplanen kan det virke som at Strøm har brukt gamle anleggene som inspirasjon, og det er elementer fra flere forskjellige italienske renessansehager i planen og perspektivene hans. På 20- og 30-tallet, etter endt utdanning ved NLH, tilbragte Strøm tid i utlandet og reiste til mange europeiske land. Blant hans reisemål var Italia (Aasen, K. (1998) s. 9). Selv om vi i dag ikke vet hvilke anlegg han besøkte, så gir perspektivene han har tegnet oss en ide om hvilke anlegg han har tatt inspirasjon fra.

Lite av det som er tegnet i denne parkplanen ble bygget slik det var tegnet, likevel er mange av ideene videreført til det ferdige anlegget. Hagen er også her bygd opp rundt en sentral, nord-sør orientert midtakse, men istedenfor å la naturen avgrense, så er rammene til hagen satt i rette linjer. Når man går ut av verandadøra til huset, så vil man ha en flaggstang på hver side, og dette mønsteret fortsetter i søyletrær videre nedover i hagen. Ettersom at hagen blir gradvis smalere i retning sør, så blir disse trærne plassert nærmere og nærmere hverandre. Dette skaper et falskt perspektiv, og gjør at hagen oppfattes lengre enn det den er. Fra det øverste terrengnivået er det en dam som renner over en kant og går igjennom to tilsvarende dammer før det ender opp i den siste og største dammen. På det laveste, og største, nivået i hagen finner vi en ny dam. Denne strekker seg ut mot fjorden, og er omkranset av helleganger. Hellegangene fortsetter forbi dammen og ut til et sirkulært utkikkspunkt med en skulptur i midten.

Figur 79: Hageplan av Strøm & Hindhamar (tidlig 1930-tallet).

Figur 80: Perspektiv av Strøm & Hindhamar (tidlig 1930-tallet).

Dette perspektivet gir klare assosiasjoner til Villa d'Este, og denne hagen i Tivoli ville utvilsomt vært et naturlig stoppested for en hagearkitekt på reise i Italia. Perspektivene han har tegnet, har en slående likhet til hagen der, og det kan virke som om han

selv har sett utsikten fra toppen av "Fontana di Nettuno" (Neptunfontenen) og tilpasset denne til en norsk skala. Og selv om hagen til Villa d'Este er mer overdådig, så er utsikten på Midtåsen mer spektakulær.

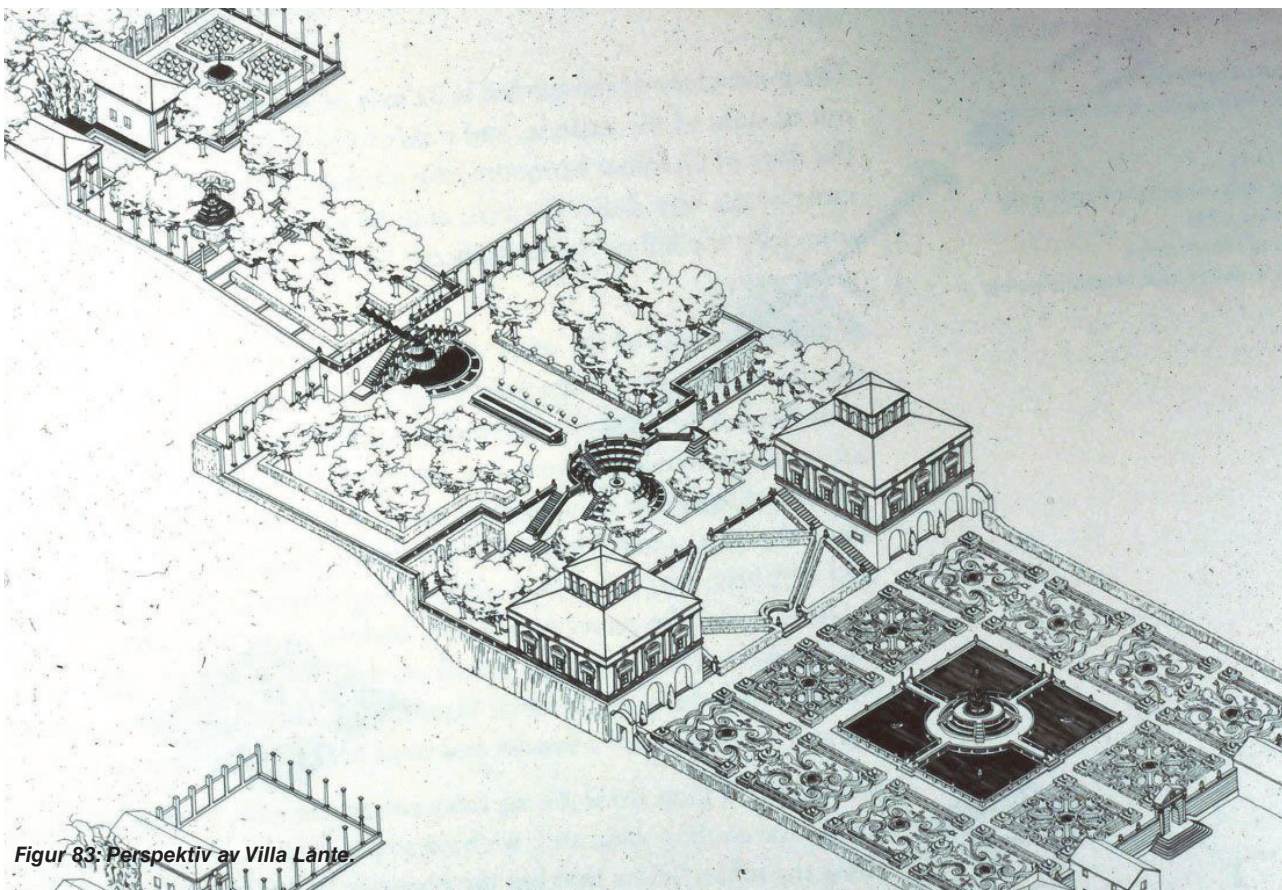
Figur 81: Foto av Villa d'Este.

Figur 82: Perspektiv av Strøm & Hindhamar (tidlig 1930-tallet).

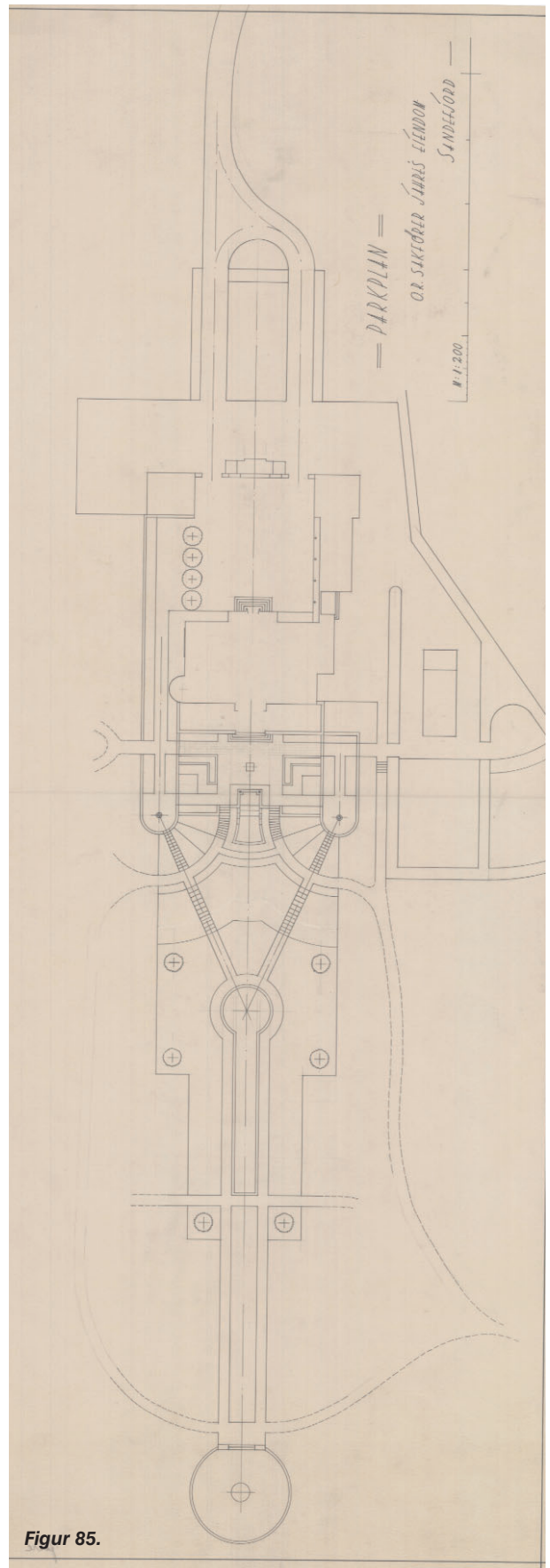
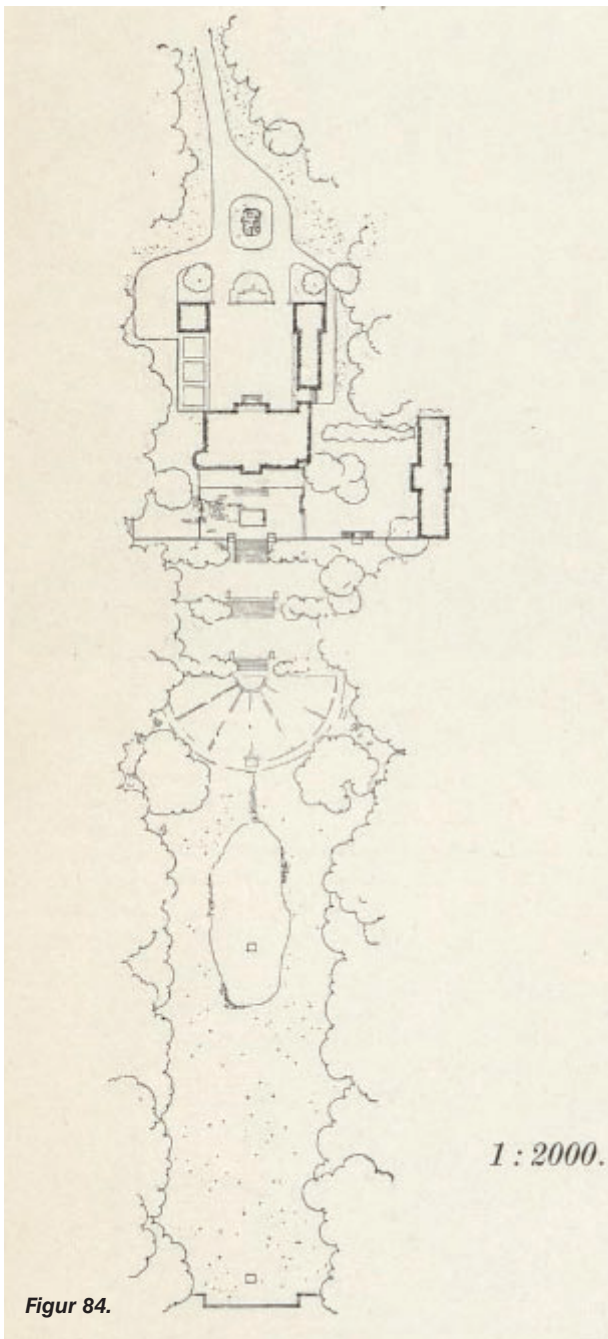
Hagen har også klare likhetstrekk med Villa Lante, som også var et naturlig stoppested for en hagearkitekt på reise i Italia. Begge hagene er lagt i hellende terreng, bruker terrasser for å ta opp denne høydeforskjellen, omkranset av naturlig vegetasjon

og følger en streng symmetri som speiler seg om en langsgående midtakse. I Villa Lante er vann et sentralt element som beveger seg gjennom hele hagen, og selv om Strøm sitt forslag er noe mer beskjedent, så står vannet i fokus her også.

Figur 83: Perspektiv av Villa Lante.

Hvilken av disse planene som kom først, uten ytterligere informasjon, blir som å diskutere hva som kom først av høna og egget. For mens flere konkrete detaljer fra Arneberg sin plan dukker opp i den ferdige hagen, så kommer det nyklassisistiske preget fra Strøm sin plan. Det kan hende at planene ble utarbeidet samtidig, og at de, i samråd med Jahre, ble enig om den endelige løsningen, men dette er kun spekulasjoner. Begge planene har utvilsomt vært med på å påvirke den endelige løsningen, så hverken Strøm & Hindhamar eller Arneberg har nok vært egenrådig når det kommer til hagens utforming.

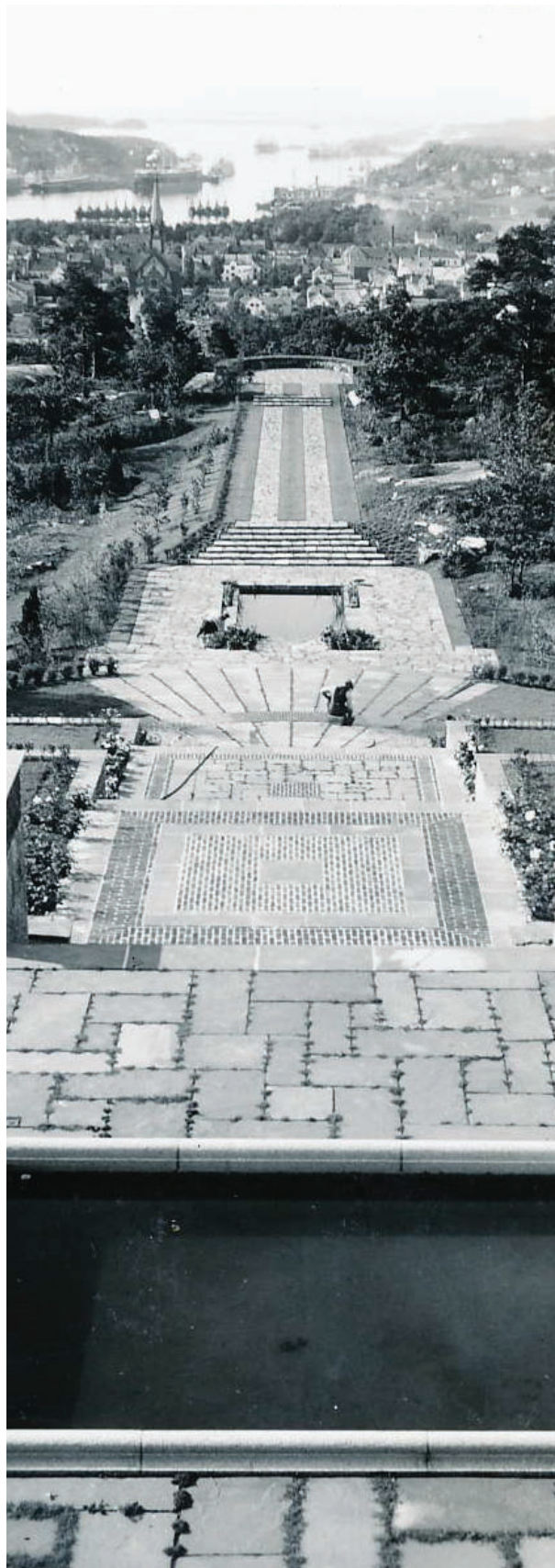

ANLEGGET STÅR FERDIG

De første daterte bildene av Midtåsen dukker opp i 1935. Disse bildene, samt et udatert skråfoto, et maleri og et mulig postkort fra omtrent samme tid, danner grunnlaget for forståelsen av hvordan hagen så ut i det den sto ferdig. Av disse så antas de daterte bildene fra 1935 å være de tidligste. På disse bildene kan man se at arbeid fortsatt gjennomføres i hagen, og at utplantingen ikke er helt ferdig. På skråfotoet er utplantingen ferdig og betydelig mer etablert, dette antas å være tatt sent samme sesong, eller i en av de nært påfølgende sesongene. Maleriet, malt av Johan Bechen, er også udatert, men antas å være noe eldre enn skråfotoet. Her fremstår vegetasjonen betraktelig mer etablert, og to piletrær kommer nå til syne. Disse er plassert omtrent der de to frittstående trærne i Arneberg sin plan står. Selv om de her ikke er blitt veldig store, så er det tydelig at maleren har lagt merke til dem, og valgt å tydeliggjøre dem i sitt maleri. Dette må derfor antas å være fra nærmere 40-tallet. Det samme gjelder postkortet. På dette bildet ser vi at statuen i midten av den øverste dammen er fortsatt der, mens i en bok fra 1952 kan vi se at denne er fjernet.

Figur 86: Byen og fjorden. (1935).

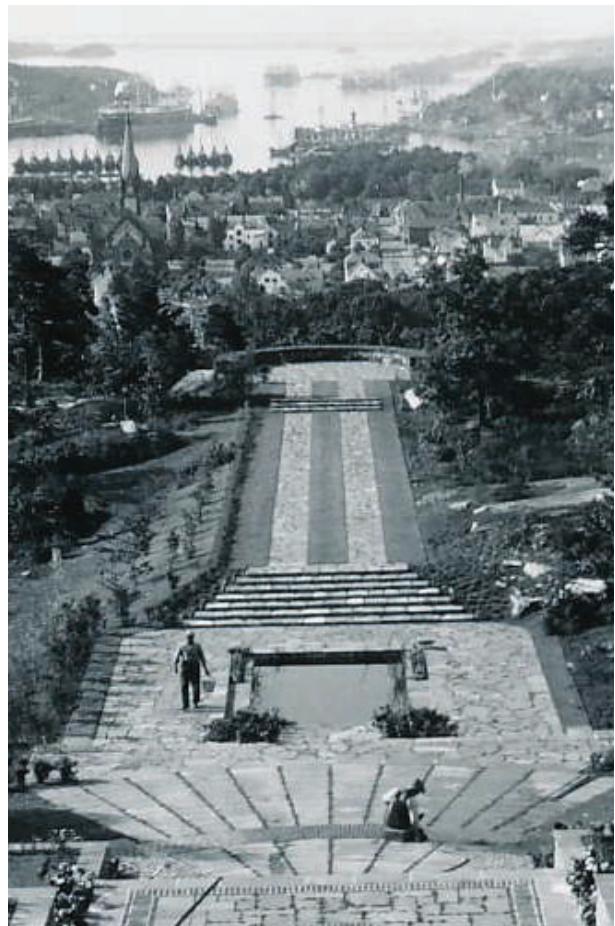

Figur 87: Hagen og utsikten på Midtåsen (1935).

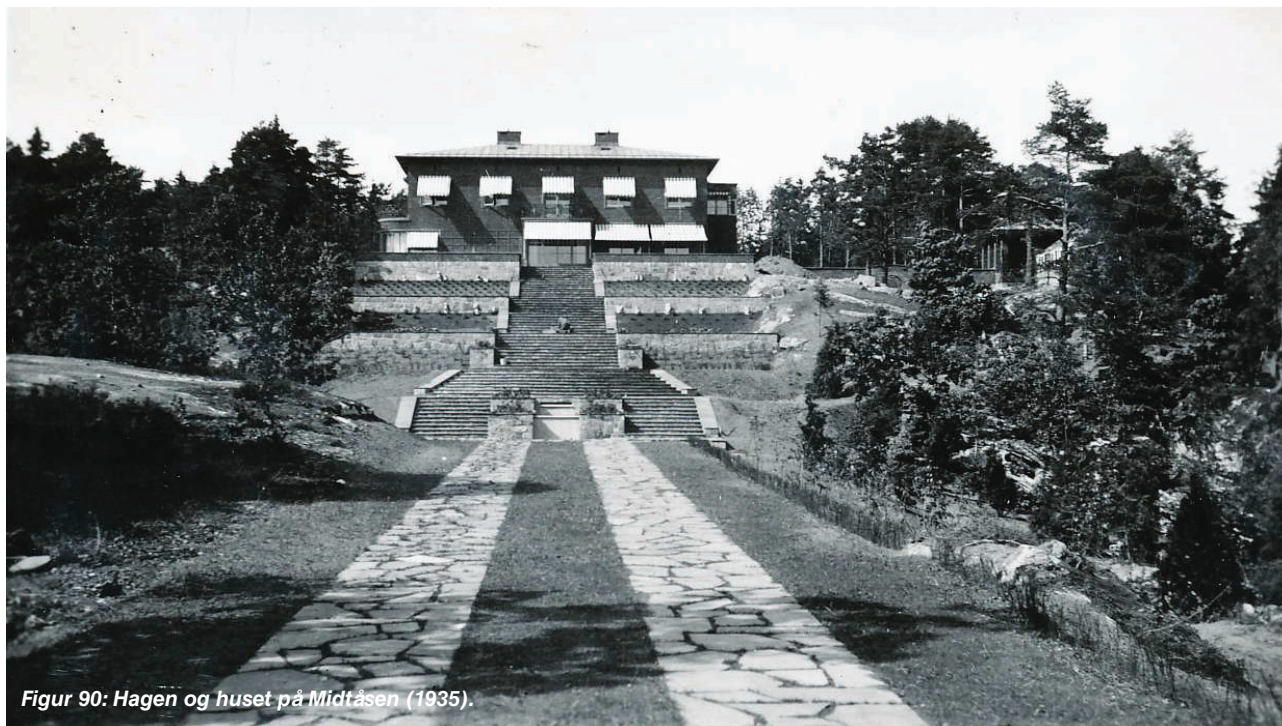

Figur 88: Den formelle hagen på Midtåsen (1935).

Bildene som her blir vist, forteller om et nyetablert anlegg. Det kan virke som om plassen nærmest huset er etablert noe før resten av hagen. Vegetasjonen som kommer opp mellom hellene her kan ihvertfall tyde på dette. Det som ligner på rosebusker, er allerede relativt store, mens hekkene i mispel fremstår relativt små og puslete. Hagen er stramt definert av terrasser, heller og vegetasjon, og to helleganger fører deg ut til det halvsirkelformede utkikkspunktet, som her kun er en flat, hellelagt, plass. En rektangulær dam kan sees sentralt i hagen, men fra denne vinkelen sees kun den nederste av dammene. På østsiden av hellegangen, på venstre side i bildene, finner vi en hekk før terrenget får en kraftig helling nedover. Vi kan tydelig se at det i denne hellingen er plantet en god del busker. Dette er antageligvis gjort for å balansere de to sidene av hagen og skjule det hellende terrenget. I tillegg til blomster og busker kan vi også skimte nyplantede trær på begge sider av hagen. To piletrær, som kommer til å tydeliggjøre seg i anlegget, blir også plantet på dette tidspunktet.

Figur 89: Pågående arbeid i hagen (1935).

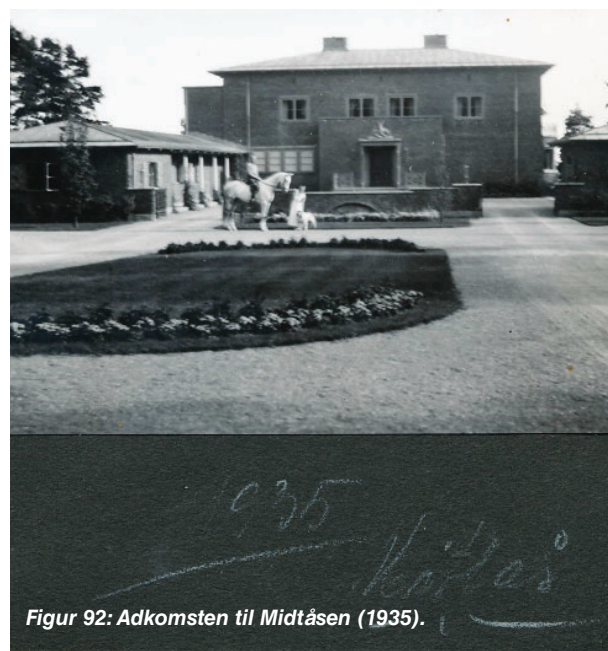
Figur 90: Hagen og huset på Midtåsen (1935).

Bildet ovenfor er tatt mellom de hellegangene som leder frem mot utsiktspunktet, og viser hvordan linjene i hellegangene treffer rett på sidene av dammen. Ved siden av hellegangen får vi her et tydeligere bilde av hekken som gikk langs denne delen av hagen. Fra denne vinkelen kan vi se at vannet kommer ut av en slisse i damkonstruksjonen og faller ned i dammen under. Herfra føres vannet videre i en ny dam, som ikke synes i dette bildet, før det faller ned i den største dammen, som vi så på de to bildene ovenfor.

De to siste bildene gir ikke et like stort overblikk som de foregående. Det første viser en statue av en liten jente, som er plassert i den øverste dammen. Det andre viser adkomsten til bygningen. Både sidefløyen, til venstre, og sjåførboligen, til høyre, er her bare en etasje. Vi kan se noe av beplantningen på fremsiden av bygget, og midt i bildet ser vi det som antas å være Anders Jahre, på hest, og Dagny Jahre, med hund.

Figur 91: Hovedterrassen på Midtåsen (1935).

Figur 92: Adkomsten til Midtåsen (1935).

Figur 93: Skråfoto fra Midtåsen (sent 1930-tallet).

Skråfotoet gir oss for første gang oversikt over hele den formelle hagen, huset, drivhuset og innkjørselen til anlegget. Om det på denne tid var anlagt en landskapshagen, er uvisst. Man kan ikke se tegn etter den på bildet, men en liten sidevei går i retning nordvest i den øverste delen, det er her denne hagen ligger i dag. Her er det verdt å

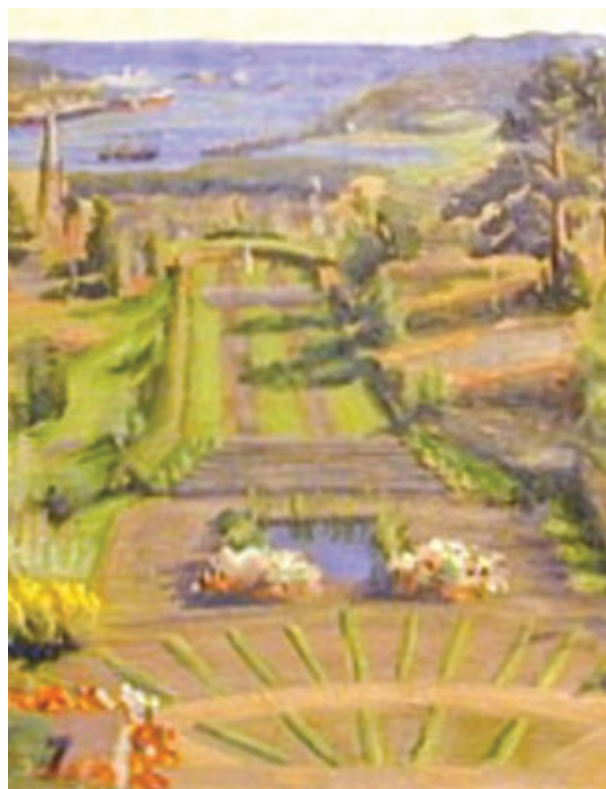
bemerke seg at drivhuset er slik som det er tegnet i Arneberg sin første plan og at terrenget øst for huset ikke er opparbeidet. På utsiktspunktet i sør kan vi se at det er plassert noe vertikalt på midten av denne, dette kan muligens være soluret vi kommer til å se senere i historien.

Figur 94: Maleri av hagen ved Midtåsen (1940-tallet).

Maleriet av Johan Bechen gir oss et inntrykk av hvordan anlegget har utviklet seg i årene etter at det sto ferdig. Ettersom at dette er et maleri, så ser vi hagen gjennom øynene til maleren. Det kan virke som om maleren ikke har tatt seg for store kunstneriske friheter i det han maler hagen på Midtåsen, og maleriet stemmer godt overens med bildene vi har sett tidligere. På hver sin side av den hellelagte halvsirkelen ser vi det som må være to piletrær, for å ha en slik størrelse så er det nødt til å ha gått noen år siden anlegget ble anlagt.

På hver side av det halvsirkelformede reposit tydeliggjøres formen med guldblomstrende lav buskbeplantning. Denne beplantningen avgrensner denne delen av hagen på samme måte som terrassene ovenfor, og selv om det ikke er en mur på nedsiden av denne beplantningen, så oppfatter denne halvsirkelen også som en terrasse. Dette maleriet er også den siste kilden vi har hvor de to hellegangene som leder frem mot utkikkspunktet er synlig.

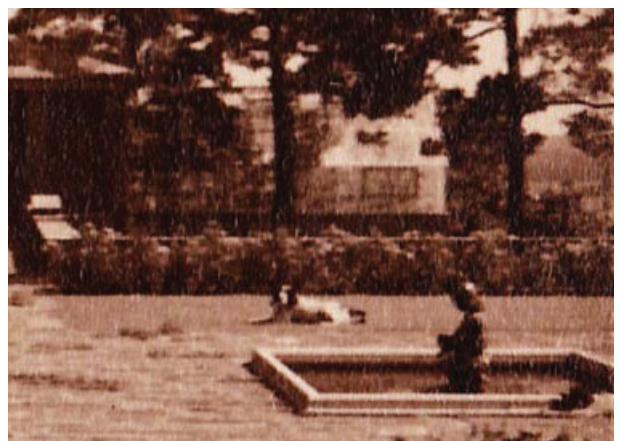

Figur 95: Maleri av hagen ved Midtåsen (1940-tallet).

Figur 96: Postkort med motiv fra hovedterrassen (1940-tallet).

Dette som sannsynligvis er et postkort, er muligens det siste bildet vi har av Midtåsen før større endringer gjøres til hagen og bygningsmassen. Bildet er ikke datert, og må derfor settes i en sammenheng med hjelp av andre bilder og historie. Dette bildet har tre elementer som gjør det mulig å datere det. Det første er drivhuset, på dette bildet har det sitt opprinnelige uttrykk, mens det i 1952 er utvidet. Det andre er statuen i midten av dammen, denne er også fjernet i 1952. Det tredje er fraværet av Arnebergstuen, som først dukker opp i 1960. Bildet stammer sannsynligvis dermed fra den første fasen til Midtåsen, men ser man på blomsterbedene så er det nok noen år inne i anleggets drift.

Figur 97: Statue og drivhus (1940-tallet).

MIDTÅSEN FØR 1954

I 1952 publiseres bilder av Midtåsen i en bok ved navn Arnstein Arneberg, og her har anlegget forandret seg fra slik vi har sett det tidligere. Dette betyr at større endringer er gjort i anlegget før den første utvidelsen av bygningsmassen sto ferdig i 1954. Bildene er ikke datert, men man ser at vegetasjonen har vokst dramatisk siden sist vi hadde et oversiktsbilde av anlegget. Ettersom bildene er publisert i 1952, så har vi en øvre grense fra når de kan stamme fra, men ikke en åpenbar nedre grense.

Norske Hager A/S skal visstnok ha jobbet med hagen på Midtåsen rundt starten av 50-tallet, men da før utvidelsen av bygget i 1954. Skulle dette være riktig, så er det rimelig å anta at endringene vi ser i bildene fra 1952 er gjort i dette arbeidet. Disse bildene kan derfor stamme fra perioden 1950-1952 uten at dette er helt sikkert. Ut fra vegetasjonen kan man uansett plassere bildene nærmere 50-tallet.

Ved befarings på anlegget ble det oppdaget at statuene på hver sin side av den øverste terrassen var signert LIE, konklusjonen ble at disse statuene stammer fra billedhuggeren Emil Lie som var aktiv på denne tiden og lagde skulpturer i tilsvarende stil. Siden statuene ikke var datert, ga dette dessverre ingen pekepinn på når statuene, som først sees på bilder i 1952, ble satt inn. Senere i arbeidet dukket det opp en artikkel fra Sandefjords Blad som omtalte statuene. (Tveitan, F. H., 2011.). Artikkelen omtaler hvordan Jahre fikk tak i skulpturene gjennom svigersønnen til hvalfangstreder Lars Christensen. Datteren til Christensen, Ingrid Christensen, giftet seg i 1945 med Emil Lie (Thue, O., 2014.), og de må derfor stamme fra tiden etter 1945. Dette underbygger påstanden om at bildene stammer fra en tid nærmere 50-tallet.

Et bilde av inngangspartiet viser adkomsten til Midtåsen. På grunn av sidefløyen og sjåførboligen må dette stamme fra før 1954, eksakt dato er uvisst, men ettersom hele fasaden er dekket i villvin og beplantningen i rundkjøringen er endret, er det rimelig å anta at det er flere år etter anleggets etablering.

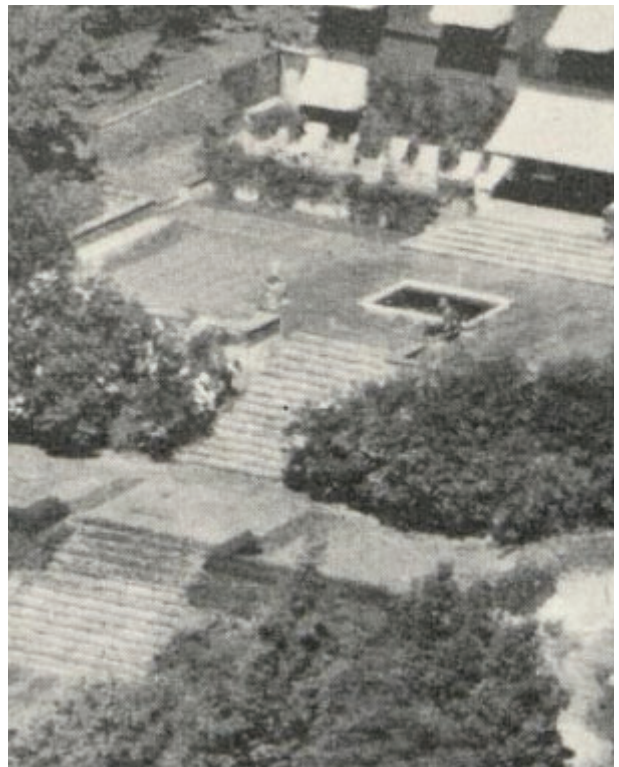
Et maleri er også med på å dokumentere arbeidsprosessen som ble ferdigstilt i 1954. Maleriet er datert til 1953, og er med det den siste daterte kilden vi har fra før ombyggingen i 1954. Denne kilden kan si noe om hvor lenge prosessen varte.

Figur 98: Skråfoto av Midtåsen (1950-52).

Vi får igjen et skråfoto over Midtåsen. Dette gir oss oversikt over anlegget, men har et noe mindre utsnitt enn det forrige. Av større forandringer som fremgår fra dette bildet, er utvidelsen av drivhuset den største. Det har blitt utvidet sørover og gitt en L-form med hjelp av en utvidelse mot øst. Statuen av den lille jenta er flyttet fra midten av den øverste dammen, og to nye statuer er blitt plassert på hver sin side av trappen til den øverste terrassen. Piletreet som tidligere var lite, er nå et stort tre, det kan sees mot nedre venstre hjørne.

Vegetasjonen har også vokst inn mot hagens ytterkanter, og selv om bildet ikke gir et fullstendig overblikk, så kan vi se hvordan vegetasjonen trekker inn mot midtaksen under hver av terrassene, inkludert det halvsirkelformede repositet. Den skrinne vegetasjonen fra to tiår tidligere er nå totalforvandlet til tett og frodig skog.

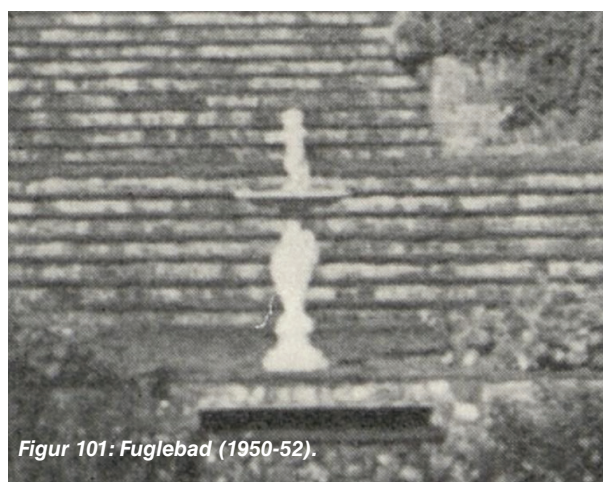

Figur 99: Statuer av Emil Lie (1950-52).

Figur 100: Vannanlegget på Midtåsen (1950-52).

Her får vi vårt første gode bilde av dammen i hagen, med sine tre vannfall og tre dammer. På oversiden av dammen kan man se et nytt element, men det er noe uklart hva det er. Ved å forstørre bildet kan det se ut som om det er et fuglebad med en liten statue i midten. Vi kan også se hvordan piletrærne på begge sider av midtaksen danner vegger rundt hagen, og vegetasjonen rundt og nedenfor terrassene og det halvsirkelformede repositet skjuler hagens omfang fra denne vinkelen. Ved dammen står også en benk i betong, denne hinter kanskje om hagens bruk.

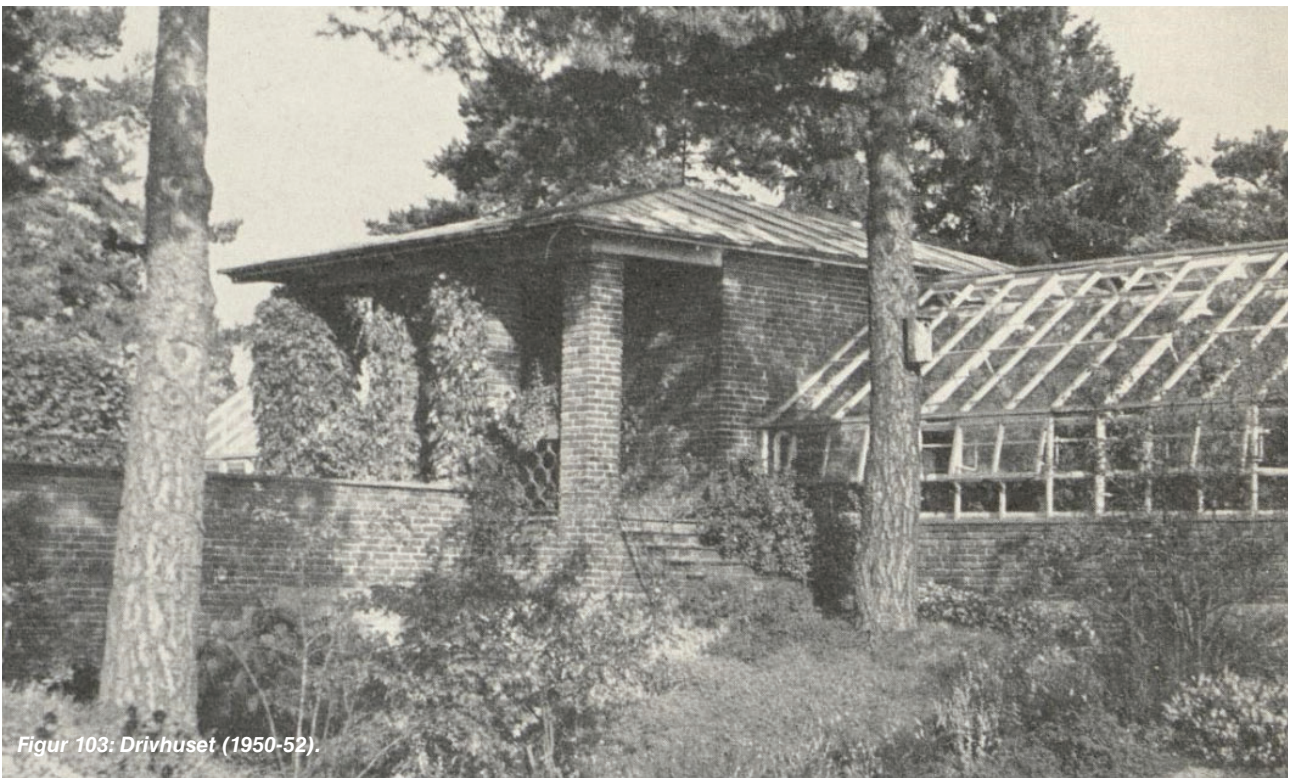
Figur 101: Fuglebad (1950-52).

Figur 102: Hovedterrassen med drivhus i bakgrunnen (1950-52).

De to siste bildene fra boken utgitt i 1952 viser fasaden til hovedhuset og det nye drivhuset. Det første bildet har et svært likt utsnitt som det mulige postkortet som er omtalt og vist tidligere, men man kan se at drivhuset er blitt utvidet mot sør ved å telle de synlige takstolene i konstruksjonen. Man

får også et inntrykk av hvordan vegetasjonen så ut i denne perioden. Det andre bilde gir oss et nærbilde av inngangspartiet på drivhuset samt den sørlige delen av det. Fuglekassen vi ser på bildet skal visstnok være satt opp av Jahre sin andre kone, Bess Jahre.

Figur 103: Drivhuset (1950-52).

Figur 104: Adkomsten til Midtåsen. Bildet viser en fasade kledd i villvin, en ny beplantning inne i rundkjøringen. Hosta og bergenia i forgrunnen (før 1954).

Selskapets disponenter, hvalfangstbestyrere og skyttere i 1951.

<i>Forste rekke fra venstre:</i>	<i>Annen rekke fra venstre:</i>	<i>Tredje rekke fra venstre:</i>	<i>Fjerde rekke fra venstre:</i>
Mauritz Marthinsen	Harald B. Hansen	Nils Skontorp	Alfred Pedersen
Arne Skontorp	Einar Akselsen	Erling Fagerli	Georg Floberg
Thomas Hansen	Hans Hansen	John Larsen	Theodor Marthinsen
Anton Sivertsen	Hans Sand	Erling B. Hansen	Anders Ellefsen
Anders Jahre	Nils Iversen	Daniel Hansen	Jannis Skontorp
Jørgen Jahre	Hansteen Andersen	Frithjof Olsen	Sverre Andreassen
Per W. Lea	Anders Sunde	Sigurd Jahre	Harald Andersen
Frithjof Bettum	Trygve Haraldsen		Thorbjørn Gulliksen
Aksel Akselsen	Bjarne Larsen		
	Aksel Hansen		

Figur 105: Gruppebilde i hagen på Midtåsen (1951).

Midtåsen var et lukket anlegg hvor Jahre inviterte både venner og forretningskontakter, men hvordan disse brukte hagen, er det vanskelig å si med sikkerhet. Et av de få bildene vi har fra hagen under et sosialt arrangement, er fra 1951. Her var aksjeselskapet Kosmos sine disponenter,

hvalfangstbestyrere og skyttere invitert til Midtåsen i hva som må antas å være et fint selskap. Blide gir oss ikke mye informasjon om hagens utvikling, men det sier litt om hvilke situasjoner Jahre valgte å invitere til Midtåsen.

Figur 106: Maleri av hagen ved Midtåsen (1953).

Maleriet er en av de få daterte kildene fra denne delen av hagens historie, og er malt midt mellom to steg i hagens utvikling. Bildet er malt av Øystein Jørgensen, datert til 1953, og brukt som illustrasjon til boken "Aksjeselskaper Kosmos gjennom 25 år" (Thorson, O., 1953. s. 7). Ferdigstillingen av dette steget i byggingen var i 1954, men likevel ser vi at dammen sentralt i hagen er ombygd og har en skulptur i midten. Dette gjør at vi kan datere denne fontenens ankomst ganske eksakt. De to piletrærne er viktige symmetriske elementer og

kunstnere har tydeligvis lagt merke til disse. Her ser vi for første gang at hellegangene som ledet ut mot utsiktspunktet er fjernet, spørsmålet er når dette har skjedd. Det kan både ha skjedd i forbindelse med arbeidet gjort rundt 1950, men også i arbeidet som ble ferdigstilt i 1954. Ettersom at plenen er malt fin og grønn i 1953, og at Norske Hager visstnok skal ha gjennomført hellearbeid rundt 1950, så det er logisk å anta at hellene ble fjernet rundt 1950.

MIDTÅSEN ETTER 1954

Perioden mellom 1954 og 1960 er relativt kort, men kan i bildematerialet lett identifiseres som perioden fra da sidefløyen og sjåførboligen fikk to etasjer til Arnebergstuen sto ferdig. Dette er store endringer som er lett å identifisere, men ettersom at perioden er såpass kort, er det få bilder i denne perioden. De bildene vi har, er av en slik karakter at vi likevel får en god oversikt over Midtåsen etter 1954.

Et udatert skråfoto fra denne perioden er det tidligste bildet vi har tilgjengelig. Bildet byr ikke på noen overraskelser, for med unntak av at sidefløy og sjåførbolig er påbygd, så er hagen relativ lik bildene fra 1952. Vi kan se at maleriet som var malt i 1953 ikke har tatt seg for store kunstneriske friheter. Den ombygde dammen, med en skulptur i øvre dam, kan skimtes og løvverket til de to piletrærne skiller seg fra resten.

Figur 107: Skråfoto av Midtåsen (1954-60).

For første gang får vi et flyfoto over Midtåsen, datert til 1956, og får endelig se anlegget i plan. De to hellegangene som ledet ut mot utkikspunktet, er borte, mens hekken som gikk parallelt med dem er fortsatt tilstede. Øst for midtaksen er det ene piletreet forsvunnet, noe som utvilsomt har skapt en merkbar ubalanse i hagen, selv om det ikke er tydelig fra denne avstanden.

Flyfotoet gjør det også klart hvordan anlegget har vokst på de to tiårene det har ligget på Midtås. I tillegg til hovedbygget, sjåførboligen, sidefløyen og drivhuset kan man nå se at en gartnerbolig og en garasje har blitt bygd i nærheten av hovedhuset. Disse er imidlertid visuelt adskilt med hjelp av vegetasjon.

Figur 108: Flyfoto av Midtåsen (1956).

MIDTÅSEN ETTER 1960

Perioden etter 1960 og frem til i 2006 er desidert den lengste perioden, men selv om anlegget på mange måter har gjennomgått store forandringer, så har ikke formen til hagen forandret seg drastisk. Periodens start markeres ved ferdigstillingen av Arnebergstuen, en stor spisesal som ble tegnet av Arnstein Arneberg som et tilbygg på huset. Perioden slutter i det Bess Jahre dør, og anlegget går fra privat til offentlig eie. Denne perioden kunne i seg selv vært oppdelt i to perioder, en før og etter Anders Jahre sin død, men mangelen på bilder og forandringer etter hans død gjør at det blir naturlig å samle disse to periodene under en.

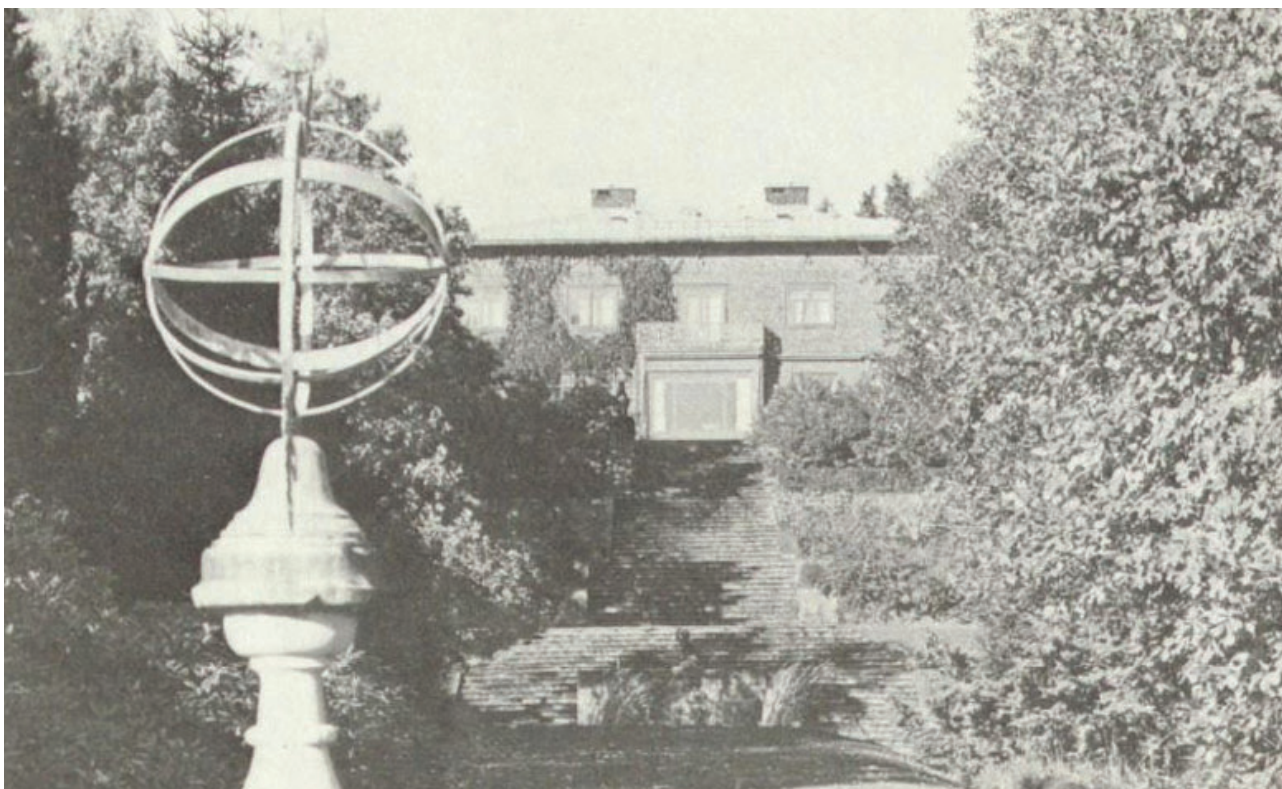
Det tidligste oversiktsbildet vi har fra denne perioden, er et flyfoto som stammer fra mellom 1960 og 1972. Datering er gjort med hjelp av Arnebergstuen som vi tydelig ser som en utvidelse øst for hovedbygningen, og fraværet av en barnehage i nærområdet som ble bygd i 1972. I dette bildet kan man se at et området sørvest for den hellelagte halvsirkelen, har blitt åpnet opp, her har det vestre piletreet også gått ut.

Figur 109: Flyfoto av Midtåsen (1960-1972).

Figur 110: Et skråfoto fra etter 1972 viser en mer eller mindre uendret anlegg, og det er nettopp det vi kommer til å se videre. Anlegget forblir så å si det samme frem til Bess Jahre sin død, selv om det utvilsomt mistet noe av sitt herskapelige preg ved Anders Jahre sin død (etter 1960).

Figur 111: Bildet, som er en illustrasjon i en bok om Anders Jahre, viser oss soluret som vi frem til nå bare har sett antydninger til (etter 1960).

I 1967 hadde ukebladet Allers en reportasje om Midtåsen. Innholdet i reportasjen forblir et mysterium, siden ingen eksemplarer av utgaven

har dukket opp i relevante arkiver. Bildene fra reportasjen har heldigvis blitt arkivert, og vi får med dette de første bildene av Midtåsen i farger.

Figur 112: Adkomsten til Midtåsen med bugnende blomsterfelt. I midten av runnkjøringen er et felt med Skaugumbegonia (1967).

Den store terrasse foran husets havefasade med plener, skulptur, bassene med vannplanter — og fru Bess Jahre

Figur 113: Hovedterrassen med Bess Jahre, og hunden

To bilder tatt av en gartnerassistent som jobbet på Midtåsen i 1972, -73 og -74, ble tilsendt etter en forespørsel i Sandefjords Blad. Her ser vi en

velstelt hage som avgrenses av vill vegetasjon på begge sider. Busker og trær skaper en korridor av vegetasjon, som er noe ubalansert.

Figur 114: Hagen og huset. Store rhododendron kryper inn over den velfriserte plenen (1972-74).

Figur 115: Utsikten fra hagen. Store skip, hvorav flere sikkert har tilknytning til Anders Jahre, fyller fjorden. (1972-74).

Et privat album, som tilhørte Anders og Bess Jahre, gir oss et sjeldent innblikk i hagen på Midtåsen. Albumet er lånt av Jørgen Jahre Jr., og viser Midtåsen en tid mellom Arnebergstuen ble bygget i 1960 og Anders Jahre sin død 1982. En detalj som gir oss en mer bestemt dato, er hunden Anders Jahre har med seg i flere av bildene. Ut fra mønsteret den har i pelsen, kan man se at den er den samme som er avbildet i Allers ukeblad i 1967. Hunden er antageligvis en engelsk springer spaniel i en alder mellom 3 til 6 år, og selv om den kan leve over ti år, så peker både vegetasjonen og hunden på at dette albumet stammer fra omtrentlig samme tid som reportasjen fra Allers.

Albumets bilder er tatt i to omganger, vår og sommer. Antageligvis tatt samme år, viser bildene oss hvordan beplantningen forandrer seg utover sesongen. Bildene viser hvilke planter som ble brukt på Midtåsen, og selv om det er vanskelig å identifisere noen av plantene på avstand, så gir bildene et godt bilde på hvordan hagen fremsto i sin storhetstid.

Figur 116: Anders Jahre med gullregn i bakgrunn (1965-75).

Figur 117: Anders Jahre, og hunden hans, på hovedterrassen. Rododendronen til venstre i bildet står der fortsatt i dag (1965-75).

Figur 118: Det første bildet vi har av landskapshagen, både brua og statuen står forstatt her (1965-75).

Figur 119: Blomsterfeltet sett i Allers ukeblad, her noe mindre blomstrende. I forgrunn er begoniablater (1965-75).

Figur 120: Neptunfontenen i forkant av gårdsplassen (1965-75).

Figur 121: Gårdsplassen med hva som kan være petuniaer i blomstekasser (1965-75).

Figur 122: Potter rundt gårdsplassen fylt av petuniaer. I muren på hver side er det plantet fuchsia (1965-75).

Figur 123: Hellegangen rundt huset med bugnende bed. Fuchsia gjør seg tydelig i forgrunnen, grunnet størrelse har disse trolig overvintret i drivhuset. I beddet ser vi også trolig begonia, margeritt, asters, petunia, iris og tagetes (1965-75).

Figur 124: En solfylt terrasse med blomstrende roser og nøkroser(1965-75).

Figur 125: To høye rosebusker, trolig 'New Dawn' og 'Heidelberg' (1965-75).

Figur 126: Blomstrende roser på den øvre terrassen(1965-75).

Figur 127: Tulipaner blomstrer på vår, vest på hovedterrassen (1965-75)

Figur 128: Beddet i all sin prakt på sommeren, vest på hovedterrassen. Klematis 'Jackmanii' blomstrer i høyden, mens margeritter blomstrer i forkant (1965-75)

Figur 129: Tulipaner på vår, øst på hovedterrassen med Arnebergstuen i bakgrunnen (1965-75).

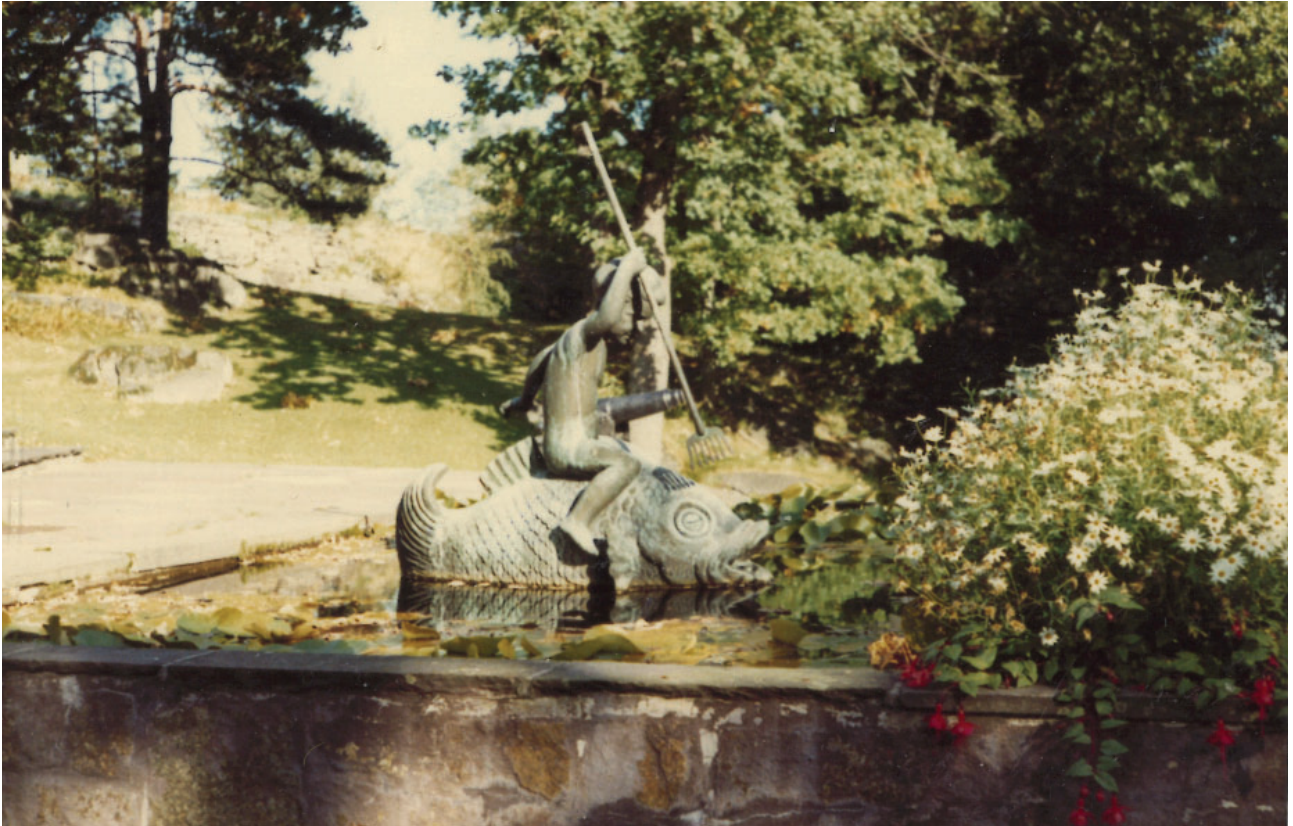
Figur 130: Roser på sommeren, øst på hovedterrassen med Arnebergstuen i bakgrunnen. Til venstre i bildte er en buskrose, trolig en nellikrose (1965-75).

Figur 131: Hagen og utsikt (1965-75).

Figur 132: Syriner i blomst (1965-75).

Figur 133: Skulpturen i vannanlegget, omringet av nøkkroser. Til høyre i bildet er margeritter, trolig overvintret i drivhus (1965-75).

Figur 134: Lave roser langs det halvsirkelformede repositet. Trolig klaserosen 'Nina Weibull', blandt andre (1965-75).

Figur 135: Skråfoto (1992).

Etter Anders Jahre sin død i 1982, forsvinner muligheten til å utvide og videreutvikle hagen. Bess Jahre blir boende her til sin død i 2006, og i denne tiden forenkles anlegget. Den L-formede delen av

drivhuset forsvinner, men anlegget fremstår fortsatt som velstelt.

MIDTÅSEN I DAG

I 2006 ble Midtåsen kjøpt opp av Sandefjord kommune, Vestfold fylkeskommune og Anders Jahres stiftelse, noe som markerte starten for en ny periode for anlegget. Anlegget ble fredet på grunn av sin kulturhistoriske og arkitektoniske verdi og skulle samtidig åpnes for offentligheten. I 2009 ble en skulpturpaviljong oppsatt nordvest for hovedhuset på Midtåsen. Denne huser skulpturer av billedhuggeren Knut Steen, og til tross for sin geografiske nærhet, så sjenerer ikke paviljongen for anlegget. Sammen med dette ble en ny gangvei, uten trapper, ført ned til hagen og det ble oppført en bygning med offentlige toaletter.

Gjennom arrangementer og daglig bruk er det antatt at omtrent 12.000 mennesker besøker Midtåsen årlig. Selv om dette tallet ikke virker høyt sammenlignet med andre parkanlegg, så må man huske at Midtåsen opprinnelig var en privat hage bygd for to personer. 12.000 besøkende kan for en slik hage by på utfordringer som kan true hagens uttrykk, og man kan allerede se konsekvensene av økt bruk.

Disse siste bildene viser Midtåsen mer eller mindre slik det fremstår i dag. Fortsatt et herskaplig anlegg, men i fare for å bli et offer for manglende skjøtsel og vedlikehold.

Figur 136: Jan Teigen-konsert (2010).

Figur 137: Gitarkameratenes visefestival (2014).

Figur 138: Slitasje i hagen og kraftig beskåret rododendron på hver side av midtaksen (2019).

Figur 139: Skråfoto viser anlegget slik det fremstår i dag, samt plasseringen til skulpturpaviljongen (2009).

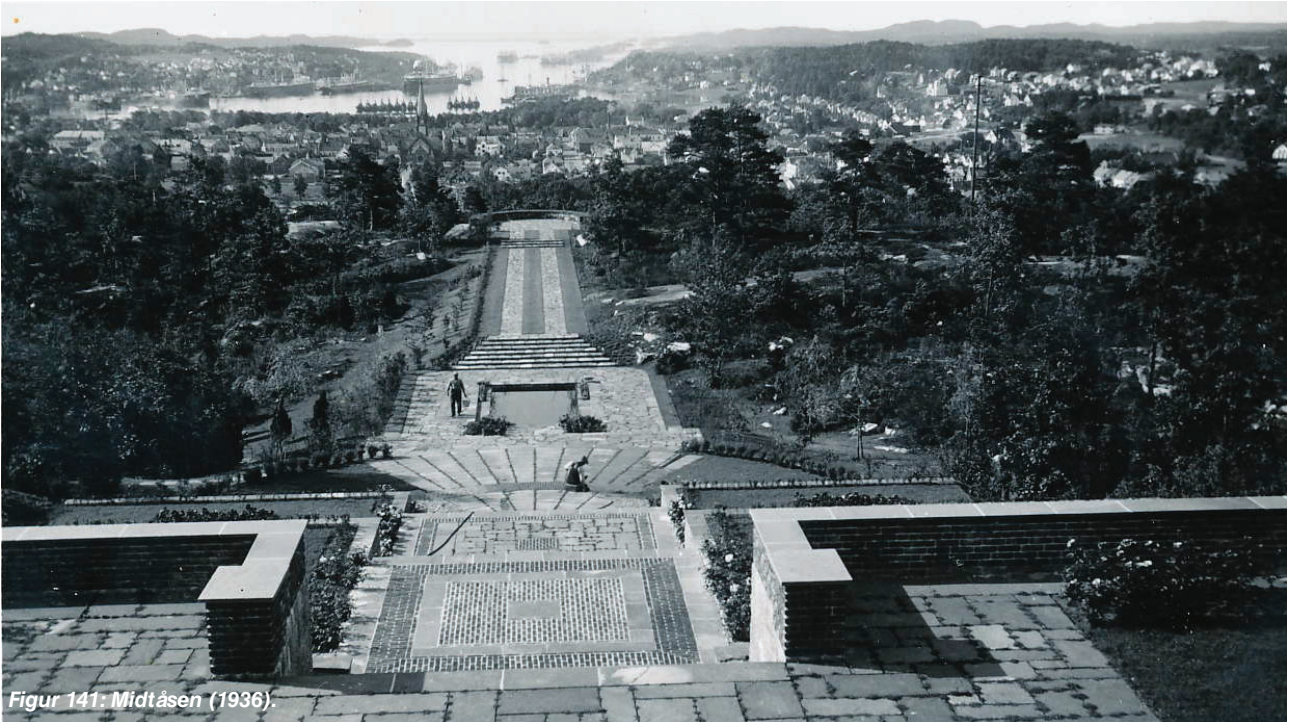

Figur 140: Flyfoto gir oss det nyeste oversiktsbildet over Midtåsen, stien som fører ned til hagen er synlig her (2017).

UTVIKLINGEN

Det virker hensiktsmessig å visualisere utviklingen til hagen fra planstadiet og frem til i dag, ved å tegne planer av anlegget fra de forskjellige stadiene av hagen. Det er da nødvendig med sju planer for å sammenfatte hele historien til anlegget,

og disse er som følger: Arneberg sin plan, Strøm sin plan, en plan over anlegget da det sto ferdig, en av endringene som var ferdigstilt før 1954, en oven endringen som ble ferdigstilt i 1954, en over hagen etter 1960 og en som viser dagens situasjon.

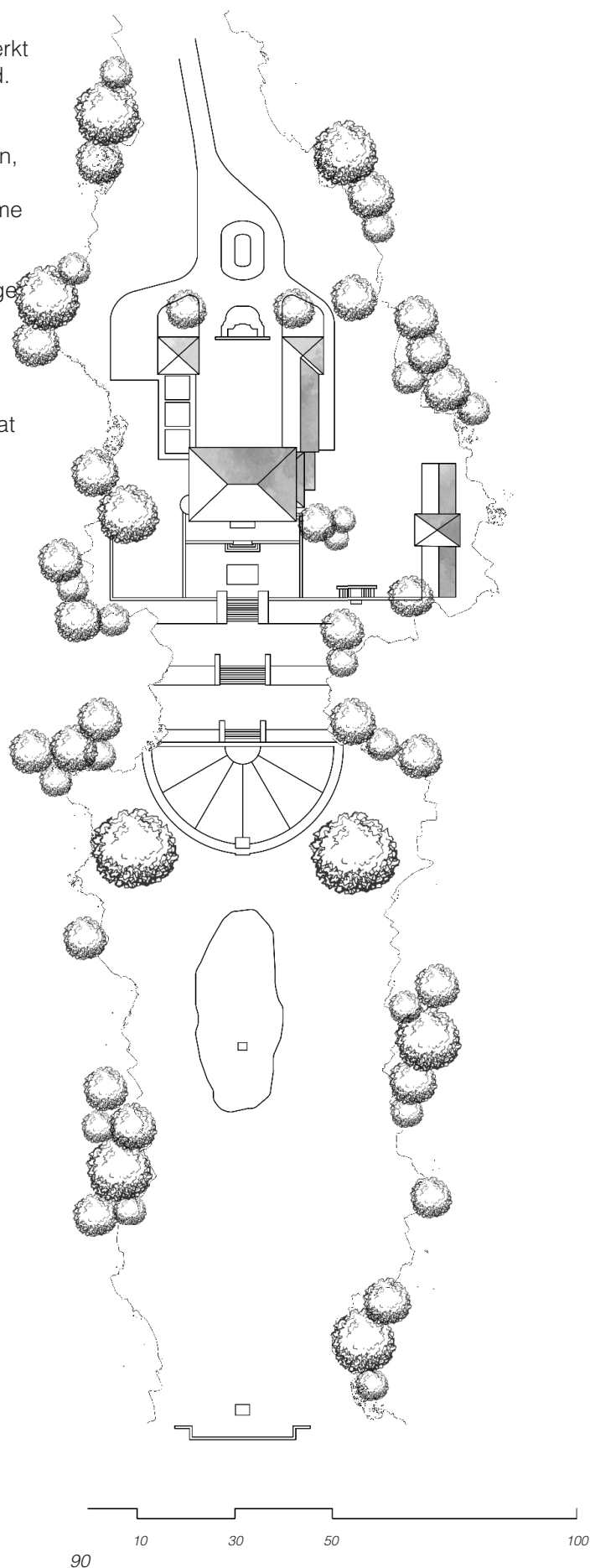
Figur 141: Midtåsen (1936).

Figur 142: Midtåsen (2018).

PLANUTKAST ARNEBERG

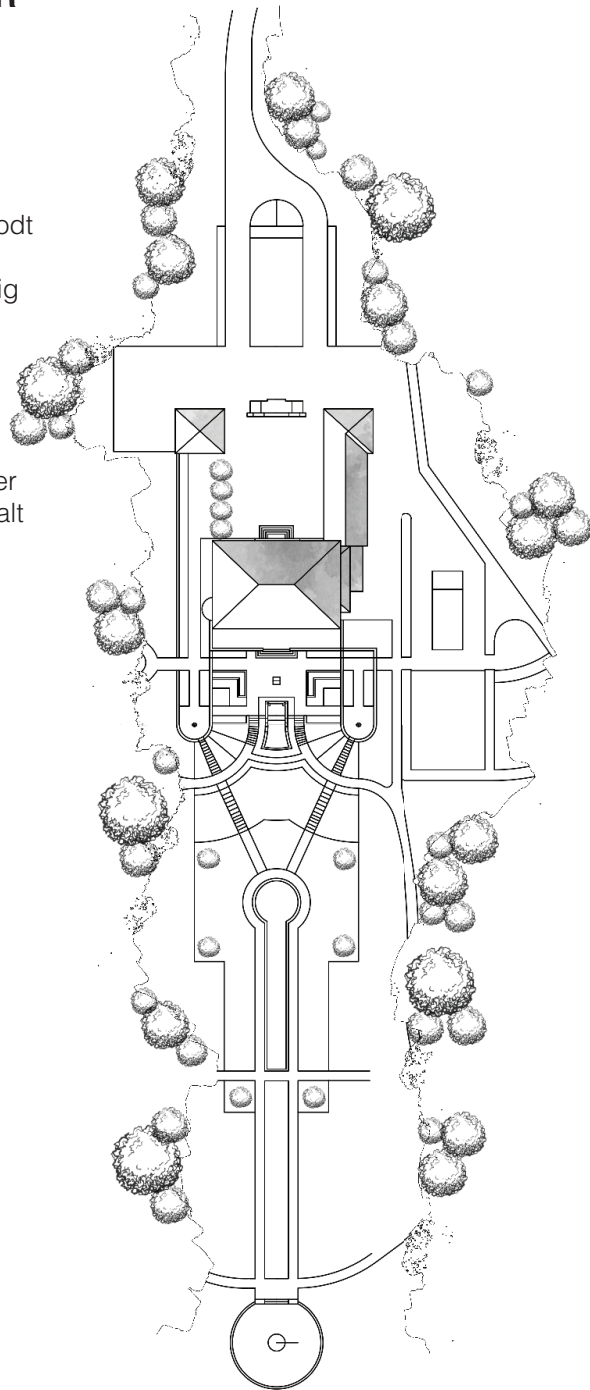
Arneberg sin plan fra tidlig 30-tallet minner sterkt om mange av hans andre villaer fra samme tid. Ut fra huset kan man tre rett ut i en hage på samme nivå som første etasjet på bygningen. En enkel hage ligger utenfor denne øvre hagen, og Arneberg har tatt høyde for terrenget ved "Villa Midtås" og bruker fire trapper for å komme seg ned i hagen. Plen, omkranset av trær, med en sentralt plassert dam befinner seg i enden av de fire trappene. Hagen ligner mange funksjonalistiske hager, hvor små elementer er fjernet for å skape en stor og brukbar flate. Dette forslaget kan ha virket noe beskjedent for en person som Anders Jahre, og kanskje dette er grunnen til at hagen ikke ble seende slik ut.

Figur 143.

PLANUTKAST STRØM & HINDHAMAR

Strøm & Hindhamar sin plan er nyklassisisme tvers igjennom. Med klassiske elementer og et større fokus på vann er denne hagen mye mer komplisert enn Arneberg sin. Denne hagen er i større grad tilpasset hagens virkelige størrelse, og man kan se at dens grunnflate samsvarer godt med hvordan hagen ble bygd. En dam renner over kanten fra hovedterrassen og har en tydelig sammenheng til vannspeillet som ligger nede i hagen. I stedet for en sentral tapp har denne planen fire trapper som leder ned til et repos, før to trapper går til hagens laveste nivå. Dette trappeanlegget benytter seg ikke av murer, og hele høyden er tatt opp i terrenget. Hagen ender med et sirkulært utkikkspunkt, som har et sentralt plassert skulptur.

Figur 144.

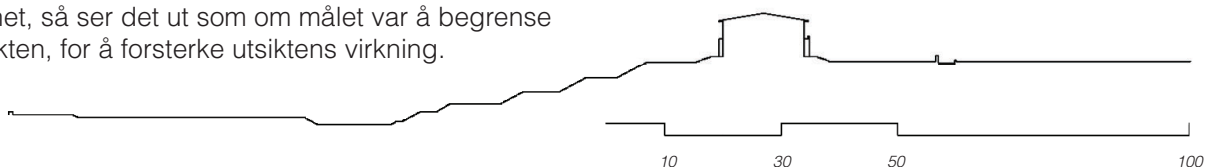
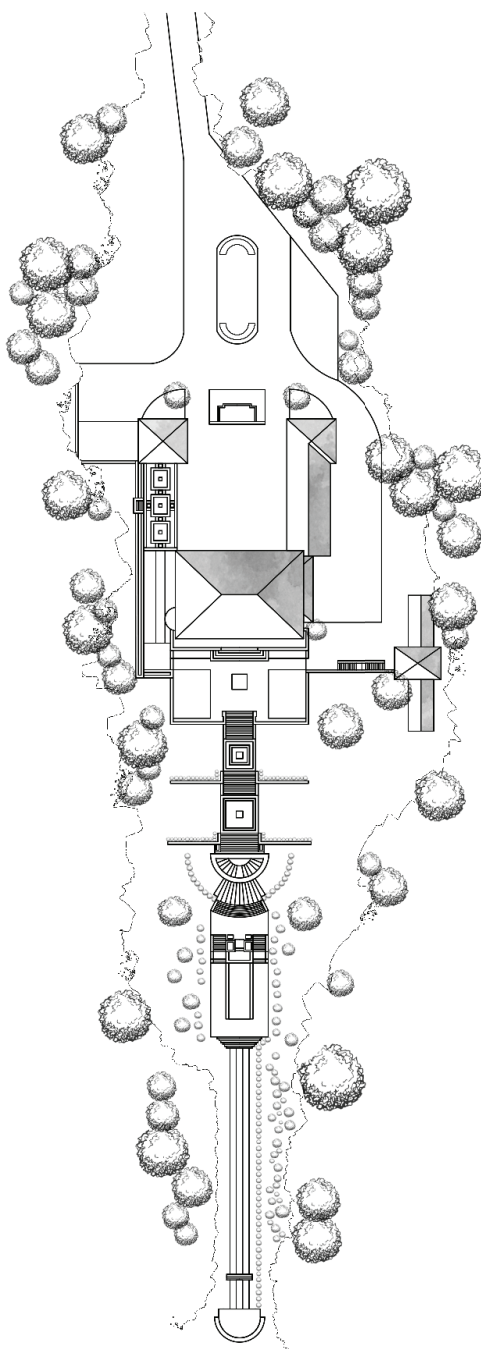
PLANTEGNING 1935

I det ferdige anlegget ser vi en sammensmelting av de to planene, hvor man har valgt å videreutvikle det nyklassisistiske stilvalget. Det noe kompliserte trappeanlegget fra Strøm & Hindhamar sin plan er byttet ut med trappen til Arneberg. Dette gikk på bekostning av dammen som var plassert på hovedterrassen og rant ned i hagen, og det er kun et rektangulært vannspeil igjen her. De to vannelementene fra Strøm & Hindhamar ble slått sammen, og flyttet lengre ned i hagen. Her er det både vann i bevegelse og vannspeil.

Beplantningen som er gjort, sier noe om hvordan hagen var ment å utvikle seg. I forbindelse med anleggelsen av hagen ble det gjort store terrenginngrep, og for å få en flat hage ble det derfor en ubalanse i terrenget på siden av hagen. I vest stiger terrenget, mens i øst faller terrenget. Denne ubalansen er forsøkt rettet opp med hjelp av vegetasjon, og store mengder med både busker og trær er plantet på østsiden av hagen. Med tid vil disse buskene og trærne vokse opp til å lage et tilsvarende volum av vegetasjon som det vi finner på vestsiden. Resultatet vil være to tilsvarende volum med vegetasjon med en åpen korridor og siktlinje mellom seg.

Hagens ytterkanter er tydelig markert ved hjelp av hekker, plantefelt, plen og skiferdekke. Disse elementene er lagt ut parallelt med midtaksen, og er med på å forsterke retningen i hagen, samt trekke blikket mot utsikten. Utenfor dette er naturen, beplantningen som er gjort her gjør det tydelig at vegetasjonen skal reetableres og vokse sammen med den stedegne naturen. Mye kan tyde på at flere eiketrær ble plantet på dette tidspunktet og to piletrær ble også plantet utenfor den formelle hagens avgrensning på dette tidspunktet.

I 1935 var det en relativt liten, stram, avgrenset og nøye planlagt hage som utgjorde den formelle hagen ved Midtåsen. Beplantningen var fremtidsrettet og hadde som mål å ramme inn utsikten mot fjorden. På dette tidspunktet hadde man en utsikt fra Midtåsen som ikke var forstyrret av trærne, og man kunne se tilnærmet hele sentrum fra toppen av hagen. Det var ingen hemmelighet at trærne som ble plantet i 1935 kom til å vokse seg store, og ser man beplantningen i sin helhet, så ser det ut som om målet var å begrense utsikten, for å forsterke utsiktens virkning.

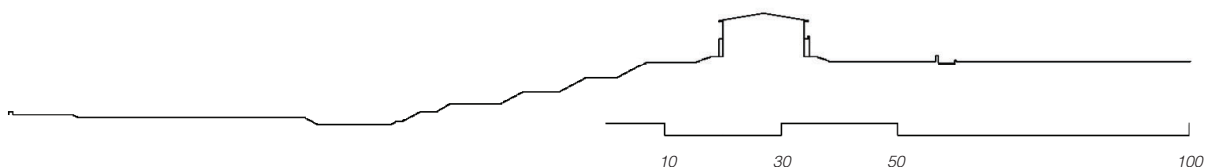
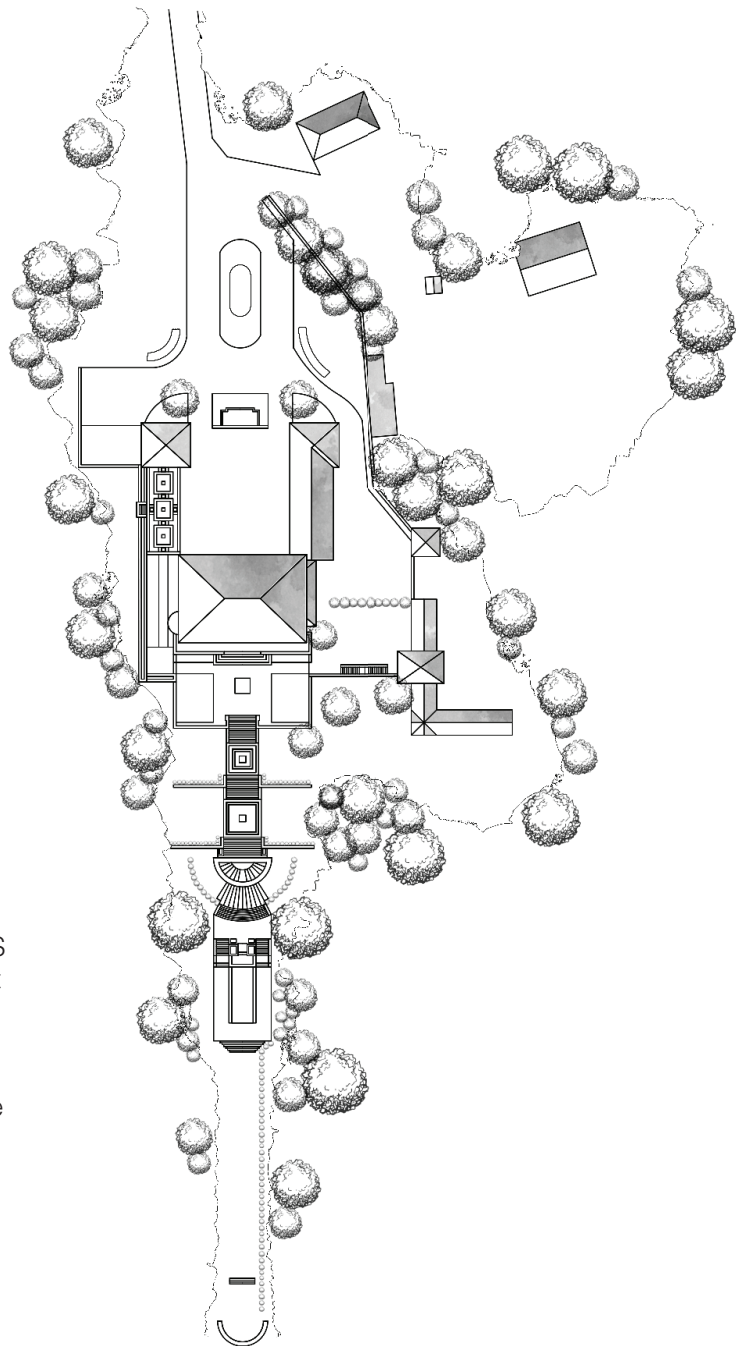
Figur 145.

PLANTEGNING 1952

I 1952 har hagen fått utvikle seg i 20 år, og både vegetasjonen og de fysiske elementene i hagen har forandret seg. Den største og tydeligste forskjellen ser vi på vei ut mot utkikkspunktet. Her er hellegangene fjernet, og erstattet av gressplen. Plenen holder seg innenfor samme rammer som hagen hadde i 1935, men mister noe av retningen den tidligere hadde.

Trærne som ble plantet 20 år tidligere har fått etablert seg. Mest synlig er de to piletrærne som speiler hverandre på hver sin side av den halvsirkelformede repositet, på oversiden av vannelementet. Dette er elementer som skaper symmetri i den ellers symmetriske naturen på hver sin side av hagen. Flere eiketrær har også fått vokse seg store, og er med på å tydeliggjøre hagens form. Trærne og buskene som var plantet ut på østsiden av hagen har klart å skjule hellingen, noe som retter opp ubalansen vi så i 1935.

Hagen i 1952 har på mange måter utviklet seg i tråd med de tanker som lå til grunn ved etableringen tjue år tidligere. Vegetasjonen som ble plantet hadde fått lov til å etablere seg, uten at større elementer ble lagt til eller fjernet. Dette kan ha en sammenheng med at Norske Hager A/S (tidligere Strøm & Hindhamar) fortsatt var involvert i anlegget. Hvorfor hellegangene ble fjernet finnes det ingen dokumentasjon på, men de ble fjernet på dette tidspunktet. Hovedsakelig var det vegetasjonen som utviklet seg de første tjue årene av hagens liv.

Figur 146.

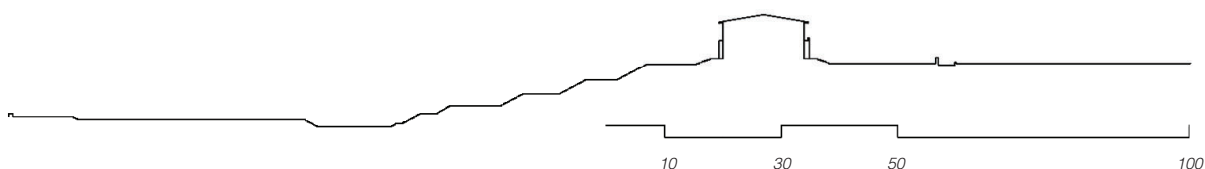
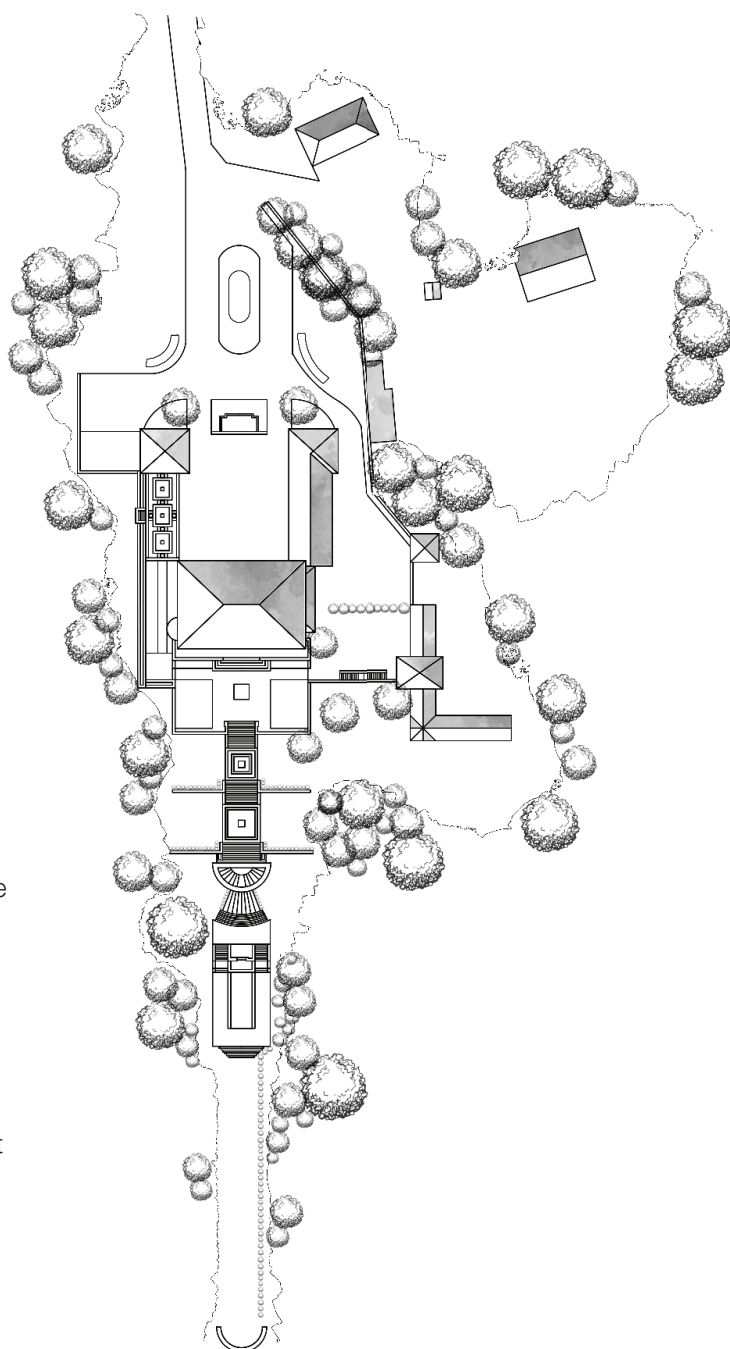
PLANTEGNING 1954

Fra 1952 til 1954 ble det gjort større forandringer både på hagen og bygningsmassen ved Midtåsen. Helt i sør ser vi at de tre trappetrinnene som ledet opp mot utkikkspunktet har forsvunnet, og at vi derfor har en kontinuerlig gressplen helt frem til enden av hagen. Dette står i stil til forandringene som ble gjort tidligere, da hellegangene ut til utkikkspunktet ble fjernet. Hva bakgrunnen for dette var, er vanskelig å si.

Den største forandringen skjedde i vannanlegget. Den øvre dammen i anlegget ble på dette tidspunktet hevet og utvidet. I midten av denne nye dammen ble det plassert en statue i bronse. Forandringene i vannanlegget er betydelige, men de skiller seg ikke fra uttrykket vi finner i resten av hagen, og det er vanskelig å se at forandringene er av nyere dato.

Forandringer ble også gjort i sammenheng med det halvsirkelformede repositet i overkant av vannanlegget. To rader med heller, vangene på trappen, samt buskene plantet i en halvsirkel ble fjernet. Terrengnet utenfor den halvsirkelformede repositet var formet som en utvidelse av halvsirkelen, og buskene var med på å fremmheve denne terrengformen. I tillegg ble piletreet, øst for hagen, fjernet. Dette ble antageligvis gjort for å slippe mer lys ned i hagen.

I 1952 begynner vi å se endringer som går vekk fra slik hagen var tiltenkt å utvikle seg. Alle spor etter hellegangen og trappen på vei mot utkikkspunktet er nå fjernet, men formen er fortsatt den samme. Ved det halvsirkelformede repositet er formen forandret. Den ytre halvsirkelen er en nå borte. I tillegg er ett av de to piletrærne nå borte. Disse to trærne var speilinger av hverandre, og når et forsvinner, så mister det andre mye av sin effekt.

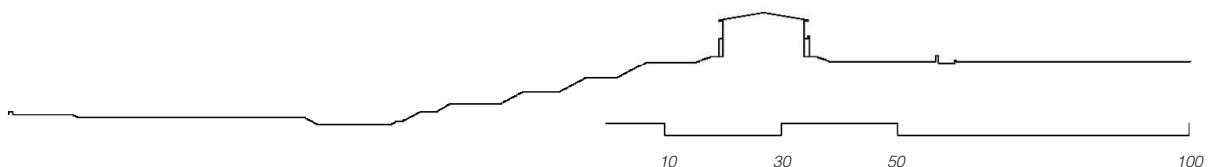
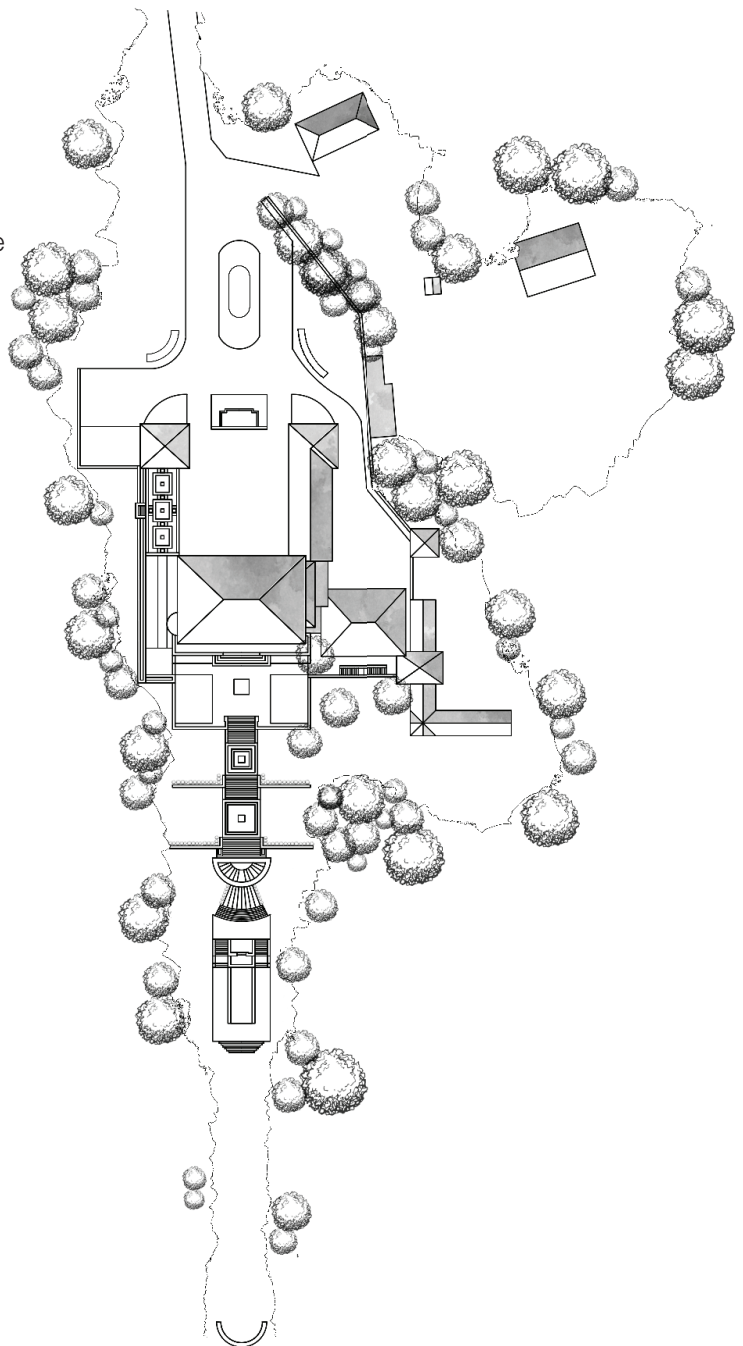

Figur 147.

PLANTEGNING 1960

Frem mot 1960 mistet hagen sin stramt definert ytterkant, og ubalansen i terrenget ble igjen tydelig. Mange av hekkene, buskene og trærne som tidligere var med på å avgrense hagen, samt skjule hellingen øst for hagen var fjernet. En velstelt gressplen gikk nå langt utenfor de tidligere grensene og fortsatte under de gjenværende trærne. Dette ga deler av hagen et uttrykk som kan minne om det pastorale landskapet som den engelske landskapsstilen prøvde å imitere, men til tross for dette er fortsatt hagens nyklassisistiske preg hovedsakelig intakt.

Fra 1960 så den formelle hagen mer eller mindre lik ut frem til den ble kjøpt opp av det offentlige. Hagens form var satt, og i sine store trekk forandret den seg nesten ikke de neste femti årene.

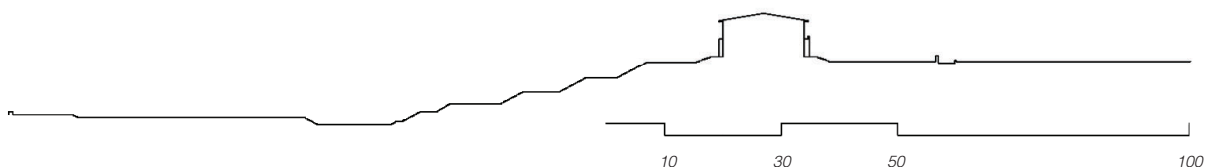
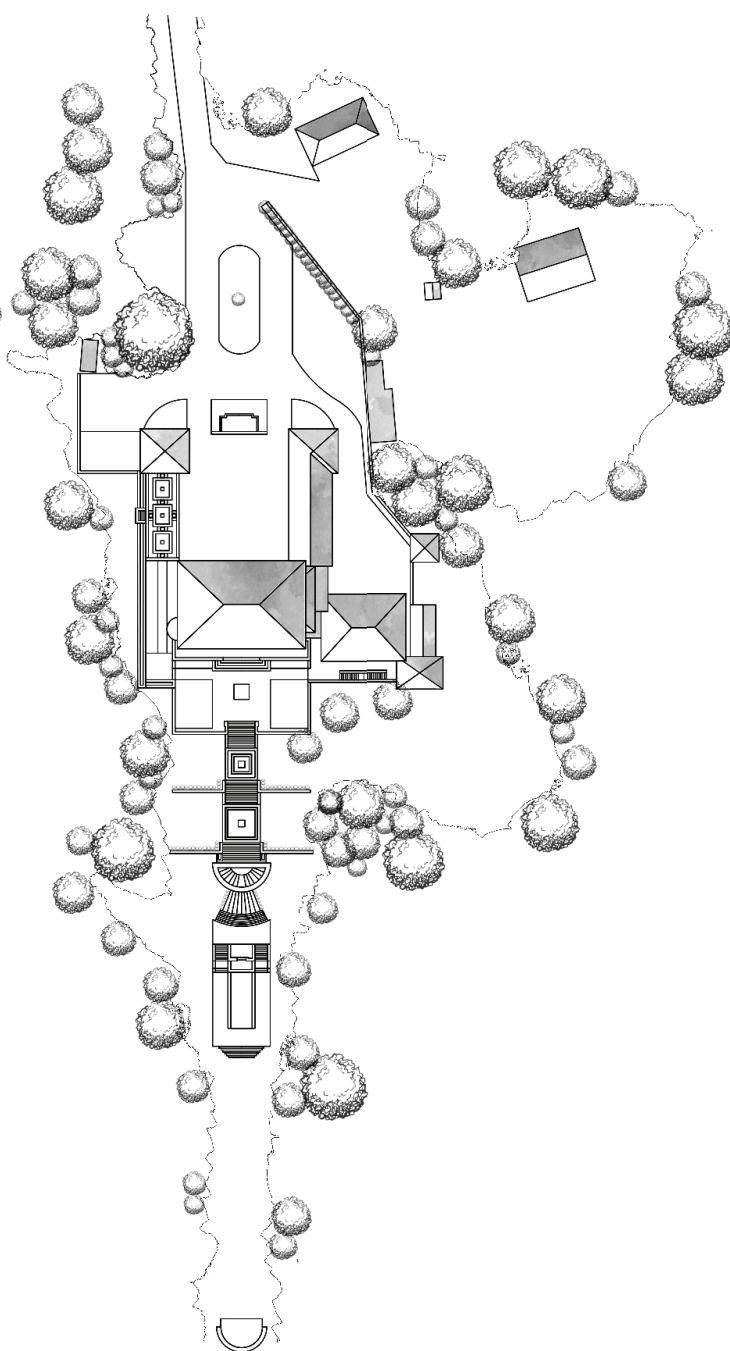
Figur 148.

PLANTEGNING I DAG

I dag er hagens form mer eller mindre tilsvarende slik den var i 1960, men enkelte forandringer har funnet sted. De største forandringene er kommet i vegetasjon, og da hovedsakelig i bortgangen av vegetasjon i nær tilknytning til hagen. Dette har ført til at hagens avgrensning har ytterligere utvidet seg. Flere større eiketrær har forsvunnet, og sammen med etableringen av en ny grussti ned i hagen, har hagen derfor åpnet seg vestover.

Trærne utenfor hagen har i motsetning fått lov til å vokse seg store, og utsikten som var tilstede ved hagens begynnelse, er nå borte. Utsikten ut fjorden blir derfor den eneste utsikten man har fra store deler av hagen. Går man helt ut til utkikkspunktet, som nå igjen er hellelagt, så kan man fortsatt oppleve den utsikten man tidligere hadde fra toppen av hagen.

Det at hagen har klart å overleve noenlunde intakt fra 30-tallet og frem til i dag, vitner om en hage som er godt planlagt og vedlikeholdt. Strøm & Hindhamar, antageligvis i samråd med Arnstein Arneberg, har skapt en hage hvor de store trekkene har blitt videreført, på tross av både større og mindre forandringer. Hagen har i dag flere utfordringer, men hvis man på dette tidspunktet tar de riktige grepene, vil man kunne videreføre en over åtti år gammel hagehistorie, samt redde en av Norges vakreste hager.

Figur 149.

DEL 5 DRØFTING

En drøfting omhandlende bevaring av Midtåsen må skje med bakgrunn i anleggets historie, status og tilstand. Anlegget er et fredet kulturminne, men samtidig et område som blir brukt som arena for større arrangementer. Det er en tidligere privat hage som nå benyttes som en offentlig park. Dette har medført betydelig slitasje allerede og samtidig ønsker man å øke bruke. Anlegget skal være åpent for alle, samtidig som man driver et eksklusivt hotell i hovedhuset. Midtåsen prøver å være et anlegg som huser mange funksjoner og et kulturelt samlingspunkt i Sandefjord. Å huse alle disse funksjonene er utvilsomt viktig for å forsvare kjøpet av denne eiendommen, men som Firenzecharteret så fint sier, så "må tilgjengeligheten til hagen avpasses etter dens størrelse og sårbarhet, slik at dens fysiske struktur og kulturelle budskap kan bli bevart". Det er viktig at bruken tilpasses hagen og ikke omvendt. Samtidig er det viktig at anlegget forblir tilgjengelig og oppfattes som en ressurs for både brukerne og kommunen.

BRUK

Det tar tid å finne en passende bruk for et anlegg som Midtåsen, og det er viktig å prøve ut nye typer arrangementer. Her har Sandefjord kommune gjort en god jobb. Som beskrevet tidligere har hagen blitt brukt som arena for en rekke arrangementer av forskjellig karakter, alt fra små forestillinger til større konserter. Dette er en viktig del av det å øke bruken av det relativt nyanskaffede anlegget. Arrangementer står for en stor andel av de besøkende ved Midtåsen, og er utvilsomt med på å gjøre anlegget kjent for et større publikum.

Det er ikke tvil om at hagen ved Midtåsen er en flott konsertarena med sitt tribunelignende trappeanlegg og nydelige utsikt. Noen av bildene fra disse arrangementene viser likevel at denne bruken utgjør en trussel for bevaringen av hageanlegget. En hage fylt til randen av mennesker på en regnfull sommerdag, og en scene plassert over det nederste vannspeilet med fundamentering på skiferdekket. Dette kan potensielt føre til store skader i anlegget, og om hagen tåler denne bruken er heller usikkert.

Større arrangementer bør ikke avholdes i en hage hvor man nå kan se tydelige spor etter slitasje og ødeleggelse. Arrangementer med mange deltagere vil være med på å skape ytterligere slitasje på anlegget. Når anlegget allerede viser tegn på manglende vedlikehold, så må hagens behov trumfe alt annet. Dette er ikke det samme som å si at større arrangementer aldri bør finne sted på Midtåsen. Slike arrangementer kan være viktige, men skal kun tillates i en hage som tåler påkjenningen det innebærer. Midtåsen, slik det er i dag, tåler ikke dette, og større arrangementer bør derfor ikke gjennomføres før hagen er satt i stand.

Når hagen igjen er i stand til å være arena for større arrangementer, er det viktig at disse gjennomføres på hagens premisser. Det må settes strenge krav til hvordan de gjennomføres, og disse må bli fulgt. Spesielt viktig er dette når det gjelder bruk av større maskiner. Disse bør aldri finne veien ned i den formelle hagen ved Midtåsen. Hvis noe er for tungt til å bli båret ned for hånd, så er antageligvis også for tungt for hagen. Flere av arrangementene som har funnet sted på Midtåsen har foregått på større scener. Ved plassering av disse er det viktig å tenke på punkttrykk. Trykket bør fordeles utover for å ikke føre til skader på underlaget. Det samme vil gjelde for alle midlertidige konstruksjoner.

Når et arrangement har funnet sted, så er det viktig at nedrigg skjer med samme varsomhet som opprigg. Konstruksjoner som har vært satt opp, må fjernes raskt slik at sollys kommer ned til vegetasjonen under. Plenarealer som har vært tildekket, må også åpnes opp så raskt som mulig slik at man unngår skader. Selv om man hele tiden skal etterstrebe at arrangementer ikke skal etterlate seg skader i hagen, så er det uunngåelig at dette vil skje. Det er derfor viktig at man har rutiner for vedlikehold etter at et arrangement har funnet sted. Hvis for eksempel et trappetrinn har løsnet eller et plenområde har blitt nedtråkket, så er det viktig at dette tas tak i med en gang. Hvis skadene ikke rettes opp, så vil de fort kunne utvikle seg. Et løst trappetrinn kan da fort bli et forsvunnet trappetrinn og en nedtråkket plen vil kunne bli hardpakket jord. Tar man tak i det med en gang vil man kunne unngå dette, og på sikt unngå behov for større utbedringer og reparasjoner.

Selv om arrangementer står for mange av dagens besøkende, så er det viktig å se på hvordan man kan få folk til å besøke anlegget utenom spesielle anledninger. Det er de daglige besøkende som bør stå for brorparten av de besøkende, mens arrangementer bør være noe som kommer i tillegg til den vanlige bruken. Et slikt tilbud finnes ikke i dag, og er kanskje den største svakheten til Midtåsen som anlegg. Det blir gjennomført omvisninger inne i huset, men disse avholdes kun annenhver lørdag på sommeren. Det betyr at det kun arrangeres ni omvisninger i året hvor dørene er åpne for alle. Omvisningene tar kun for seg innsiden av hovedhuset, og man er nødt til å oppleve hagen på egenhånd. Noen vil utvilsomt foretrekke dette, men det er nok mange som kunne satt pris på en guidet omvisning i hagen også. Å få på plass et tilbud med høyere frekvens og større omfang enn i dag, vil være det absolutt viktigste tiltaket for å tiltrekke seg flere besøkende til Midtåsen.

MIDTÅSEN

For at folk skal ha lyst til å besøke Midtåsen, så er det viktig at anlegget fremstår som hva det var, nemlig boligen til skipsrederen Anders Jahre. Dette betyr at Midtåsen må opp på en standard som samsvarer med forventningene de besøkende har til anlegget. Slik det er i dag så innfris ikke disse forventningene, og det er tydelig at noe må gjøres for å bevare anlegget. Hva som skal gjøres for å gi Midtåsen tilbake sin herskapelige karakter, er nettopp hva denne oppgaven besvarer. Med en god forståelse av hvordan Midtåsen har forandret seg gjennom tiden kan man begynne å ta for seg videre håndtering av anlegget. Det er mange mulige løsninger for videreutvikling av Midtåsen og med bakgrunn i teori og historie, vil oppgaven ta for seg de forskjellige muligheter som finnes og hvilke av dem som er aktuelle. Videre vil det drøftes hvordan de forskjellige bevaringsprinsippene kan brukes på Midtåsen.

Rekonstruksjon

En rekonstruksjon av Midtåsen er en mulighet som vil, ved hjelp av en fortolkning av de historiske kildene samlet i denne oppgaven og hagearknologiske undersøkelser på stedet, være mulig å gjennomføre. Det at anlegget ikke har forandret sin form nevneverdig, gjør at det vil være mulig å rekonstruere anlegget uten å måtte gjøre store inngrep i terrenget.

Når det er snakk om en rekonstruksjon, så ønsker man å sette hagen tilbake slik den så ut på et gitt tidspunkt, men hvilket tidspunkt skal man velge? Midtåsen er ikke en spesielt gammel hage, men den har likevel vært igjennom både større og mindre endringer. For å gjenskape uttrykket slik det var på et bestemt tidspunkt, vil man være nødt til å fjerne viktige elementer som har blitt tilført i ettertid eller tilføre elementer som er blitt fjernet.

Som det blir skrevet i fredningsvedtaket for Midtåsen, så ønsker man at "Fredningen skal sikre enkeltbygningene, bygningenes innbyrdes sammenheng samt kulturhistoriske og arkitekturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet" (Veiby, L., 2008. s. 2). Hvis man i en rekonstruksjon skulle ønske å fokusere på det arkitekturhistoriske, så ville det være naturlig å rekonstruere hagen slik den så ut i 1935. Man vil da få den hagen som Strøm & Hindhamar og Arnstein Arneberg fikk bygd. Denne hagen vil kanskje være av størst interesse når det kommer til arkitekturhistorie, ettersom at den ville gitt et sjeldent bilde på hvordan et herskapelig, norsk, hageanlegg fra 1930-tallet ville ha sett ut.

Det arkitekturhistoriske perspektivet er bare en side av anlegget, for Midtåsen er mest kjent for sin tidligere eier, Anders Jahre. Å rekonstruere hagen ved Midtåsen slik det så ut i 1935, vil fjerne alle spor som Anders Jahre har satt i hagen. Det er denne tilknytningen som gir anlegget en så stor kulturhistorisk verdi for både Sandefjord og Norge. Hvis man fjerner alle forandringer som har kommet til etter hagens ferdigstilling, så fjerner man også mye av tilknytningen anlegget har til Anders Jahre. Selv om de færreste som besøker anlegget vil legge merke til dette, så står man i fare for å gi de besøkende et misvisende bilde av historien til Midtåsen.

Det samme problemet oppstår uansett hvilket årstall man ønsker å bruke som utgangspunkt for en rekonstruksjon, man blir nødt til å velge hvilken del av historie man vil inkludere. Dette er grunnen til at rekonstruksjon som metode har vært kontroversielt og relativt begrenset brukt. Venezia charteret, Firenze charteret og UNESCO har vært kritisk til metoden. Derfor er en fullstendig rekonstruksjon, uansett hvilket årstall man velger som utgangspunkt, ikke er den riktige løsningen for Midtåsen.

Selv om man ikke ønsker å gjennomføre en komplett rekonstruksjon av Midtåsen, så skal man ikke se helt bort fra dette prinsippet. I historiedelen av oppgaven har vi fått se hvilke elementer som har gått ut og kommet til hagen. Enkelte av disse elementene vil være aktuelle å rekonstruere. Det samme gjelder vegetasjon som har gått bort. Selv om rekonstruksjon blir feil ord å bruke her, så er planting av stauder, busker og trær noe som vil kunne tilbakeføre og forsterke det herskapelige uttrykket.

Renovering

En renovering, eller videreutvikling, av anlegget, er mer eller mindre det som har skjedd frem til nå. Fra anlegget sto ferdig, har det gradvis fått utvikle seg til slik det ser ut i dag, selv om relativt lite har blitt gjort med selve hagen etter at den ble kjøpt opp av det offentlige. Utviklingen har skjedd innenfor hagens fysiske rammer, og man gjort det i tråd med hagens karakter. Så spørsmålet blir om man ønsker å fortsette å gjøre dette?

Da Anders Jahre bodde på Midtåsen, så var det naturlig at han kunne utvikle hagen i den retning han syntes var riktig. For kommunens del er ikke dette like lett. For det første, så er man nødt til å forholde seg til fredningsvedtaket. Dette setter klare begrensninger for hva som kan gjøres, selv om det ikke gis konkrete føringer for hagen. Men hvis man ser bort ifra dette, er det fortsatt ønskelig å videreutvikle hagen? Når man ser på bruken, så er det helt klart at videreutvikling er både ønskelig og nødvendig, men når det kommer til form og uttrykk er saken noe annerledes. Midtåsen som et anlegg er uatskillelig fra Anders Jahre, og det er denne tilknytningen som gir anlegget sin kulturhistoriske tilknytning til Sandefjord og hvalfangsteventyret. Man kan derfor ikke videreutvikle anlegget i det uendelige, ettersom at man til slutt vil miste det anlegget som har tilknytningen til byen og Anders Jahre. En eventuell renovering av hagen må derfor skje på en slik måte at man ikke visker ut alle spor etter hva hagen en gang var. Det er tross alt dette som gjør hagen spesiell.

Fri fornyelse

Midtåsen med sin eksisterende historiske hage er ikke en god kandidat for fri fornyelse i en stor skala. Prinsippet er kanskje best egnet der alle spor etter et tidligere anlegg er forsvunnet. Dette er ikke det samme som å si at prinsippet er uaktuelt for Midtåsen, for det er det på ingen måte. Som et eksempel på en fri fornyelse, ble det tidligere referert til hagen ved Damsgård i Bergen. Dette prosjektet viste på en god måte hvordan en ny hage kan planlegges på en slik måte at den går i ett med et historisk anlegg. Hagen ved Damsgård er et forsøk på å lage en tidsriktig hage, slik den kunne ha sett ut.

Ved Midtåsen har vi en god forståelse av hvordan hagens hovedgrep har sett ut, mens noen av detaljene er mer uklare. Spørsmålet blir hva skal man gjøre der man ikke har noen historiske kilder. Skal man la være å plante til et tomt blomsterbed fordi man ikke vet hva som en gang sto der? Det er i

disse mindre detaljene at fri fornyelse kan benyttes. Med en god forståelse av Midtåsen vil man kunne skape noe som står i stil til resten av anlegget, uten at det nødvendigvis var slik det så ut historisk. I disse detaljene vil man kunne få tilbake noe av verdigheten og det herskapelige uttrykket som delvis har gått tapt.

Restaurering

Restaurering er blant de viktigste prinsippene som kan bli iverksatt ved Midtåsen, siden at anlegget fortsatt har mange av de originale elementene intakt. Trappeanlegg, helleganger, vannspeil, fontener og liknende er fortsatt tilstede i hagen, men tilstanden varierer stort. Å bevare disse originale elementene er viktig for å sikre hagens autentisitet, samt forhindre unødvendig rekonstruksjon. Midtåsen, slik den fremstår i dag, er tilnærmet helt autentisk, og det bør den fortsette å være.

Konservering

Det siste prinsippet er kanskje det minst aktuelle. Det å forsøke og opprettholde eksisterende tilstand er ikke forenlig med hva man ønsker at Midtåsen skal være. Som et levende kulturminne krever anlegget at det det både sporadisk og periodisk gjennomføres tiltak for å opprettholde hagen. Dette gjør at anlegget er lite egnet for og konserveres.

MIDTÅS

Midtåsen er en kun en av eiendommene Anders Jahre eide, og den utgjør kun en liten del av Midtås. Fredningsvedtaket for Midtåsen nevner flere av disse eiendommen, men det er kun små arealer utenfor anlegget som omfattes av fredningen. Dette gjør at områdene rundt Midtåsen er utsatt. Det har vært fremmet flere forskjellige forslag til hva disse arealene kan brukes til, blant annet ble det vært foreslått boligbygging, utvidet hotelltilbud og seniorboliger. Ingen av forslagene har foreløpig blitt iverksatt, men det viser at arealene er under press for utbygging.

Alle eiendommene på Midtås inngikk i det som var Anders Jahre sin private naturpark. Etter at hovedhuset sto ferdig, brukte han mange år på å enten kjøpe eller feste samtlige tomter på Midtås med unntak av eiendommen hvor en av kommunens vannforsyninger sto. Det er ikke vanskelig å tenke seg til hvorfor han gjorde dette, ihvertfall når man ser hvor lukket anlegget var frem til offentligheten kjøpte det opp. Jahre ville ha Midtåsen for seg selv, og ville ikke at dens skjermede plassering skulle bli ødelagt av at noen bygde i nærheten av hans bolig.

Hvordan skal man håndtere Anders Jahre sin private naturpark på Midtås nå? I dag er ikke skjerming fra offentligheten en relevant problemstilling for Midtåsen, men det betyr ikke at anlegget ikke har behov for skjerming. Midtåsen er et fredet kulturminne, og selv om ikke alle tilstøtende områder er omfattet av fredningsvedtaket, så er det naturlig at nært tilstøtende områder blir regulert ansvarlig. Dette burde utelukke all form for bebyggelse innenfor områdene som er synlige fra anlegget. Bare tenk hvordan adkomsten til Midtåsen ville vært ødelagt hvis bøketurnellen hadde vært byttet ut med et boligfelt. "Den historiske hagen må bevares i passende omgivelser. Enhver endring i det fysiske miljøet som kan sette den økologiske balansen i fare, må forhindres. Dette kravet gjelder hele infrastrukturen, innenfor eller utenfor anlegget (drenerings- og vanningsanlegg, veier, parkeringsplasser, gjerder, installasjoner for drift og publikumsmottak m.m.)." heter det i Firenzecharteret.

I tillegg til de nært tilstøtende områdene så har vi de områdene av Midtås som ligger geografisk adskilt fra Midtåsen. Det er disse områdene som er mest utsatt for nedbygging. Å bygge på disse områdene vil ikke være synlig fra Midtåsen, og er i den forstand ikke sjenerende for anlegget. Det vil likevel få konsekvenser hvis man velger å bygge her. Midtås er den største av de ubebygde

grønnstrukturene i nærheten av sentrum. Ved å nedbygge den vil man miste deler av en grønnstruktur med lett tilgjengelighet for mange. I tillegg, som denne oppgaven har vist, så har alle disse eiendommene historisk tilknytning til Anders Jahre. Det var disse eiendommene som samlet utgjorde hans Midtås og la til rette for Midtåsen. Denne historiske tilknytningen til et anlegg som er fredet etter kulturminneloven, bør veie tungt for videre bevaring av Midtås.

Hvordan Midtås bør bevares, er ikke hovedfokus i denne oppgaven, men ettersom forandringer gjort her vil ha store konsekvenser for Midtåsen, så ønskes det likevel å se på hvordan dette kan gjøres. Midtås og Midtåsen er uadskillelige, og bør også håndteres slik. For øyeblikket er det ingen konkrete planer for utbygging på Midtås, men det betyr ikke at det vil forbli slik. Området er et stort ubebygd areal med nærhet til sentrum.

Som vist i teoridelen av denne oppgaven, er det flere forskjellige måter å bevare en hage på i Norge. Å bevare Midtås gjennom kommune- og reguleringsplan vil antagelig være det enkleste, men også den mest usikre måten å bevare området på. Selv om man på et tidspunkt skulle ha en politisk vilje for å bevare Midtås som en ubebygd naturpark, så er det ikke gitt at det standpunktet vil vare for alltid. Kommunen har mange hensyn å ta, og det kan hende at andre hensyn veier tyngre når det kommer til fremtidig bruk av Midtås.

En mer permanent løsning for Midtås er å få den fredet gjennom kulturminneloven. Slik det er i dag, så er Midtåsen fredet etter både paragraf 15 og 19 i kulturminneloven. Kulturminneloven gir mulighet til å frede områder rundt et fredet kulturminne gjennom paragraf 19, noe som kun er gjort i en mindre skala på Midtås. Her er det nødvendig å se på omfanget av fredningen nok en gang. Ved å utvide området som omfattes av fredningen til å gjelde hele Midtås, det vil si alle eiendommene som var i Anders Jahre sin besittelse, så bevarer man kulturminnet Midtåsen i det miljøet anlegget alltid har eksistert.

DEL 6 TILTAK

Denne avsluttende delen vil ta for seg konkrete tiltak for hvordan hagen kan bevares. Disse tiltakene vil hovedsakelig omhandle den formelle hagen ettersom at det er her det er størst kildegrunnlag, men vil også komme med enkelte forslag til tiltak andre steder hvor kildematerialet gir grunnlag for dette.

Rekonstruksjon er det bevaringsprinsippet som blir hyppigst brukt blant tiltakene som foreslås, og en begrunnelse av dette valget er på sin plass. Det er viktig å presisere at selv om mange av tiltakene som foreslås faller under prinsippet rekonstruksjon, så omhandler disse tiltakene ikke i nærheten av hele anlegget. Noe av det som gjør Midtåsen så enestående er hvor mye av den opprinnelige hagen som er intakt. Disse opprinnelige og intakte elementene er det som gir hagen sin autensitet, og gjennom restaurering vil man kunne bevare disse. Restaurering er med andre ord et svært viktig prinsipp for Midtåsen, men det omhandler en mer generell håndtering av anlegget og brukes derfor ikke til å omtale konkrete tiltak.

Rekonstruksjon foreslås ikke i alle tilfeller hvor hagen har blitt forandret fra sitt opprinnelige uttrykk. Å gjøre dette ville fjernet deler av hagens historie og autensitet. Vanelementet som ble ombygd på 50-tallet er et eksempel på dette. Elementet er nå en viktig del av hagen, og det gir ikke mening å fjerne det. Det å erstatte velfungerende deler av hagen kun for rekonstruksjons skyld er ikke ønskelig. I de tilfellene hvor rekonstruksjon anbefales er der hvor rekonstruksjonen har et formål. Enten det er å motvirke effektene av økt bruk, tydeliggjøre hagens form eller forsterke hagens symmetri, så har rekonstruksjonen et formål utover å kun rekonstruere noe tapt. Tiltakene vil gi Midtåsen tilbake sin herskapelige karakter, uten at hagens historie går tapt.

Tiltakene som omhandler den formelle hagen bruker i stor grad hagens opprinnelige form som ideal. Det er flere grunner til at et senere tidspunkt ikke er benyttet som utgangspunkt. Hagen vi ser på bildene i 1935 er et prakt eksempel på en nyklassisistisk hage og vitner om dyktige hagearkitekter. Det er en tydelig hagearkitektonisk verdi i hagen vi ser på disse bildene. Hvis Anders Jahre på et tidspunkt hadde valgt å fjerne denne opprinnelige hagen til fordel for en mer moderne hage, så hadde spørsmålet om valg av utgangspunkt vært langt vanskeligere, men dette er ikke tilfelle. Den

nyklassisistiske hagen fra 1930-tallet er fortsatt tilstede i dag, men fraværet av enkelte elementer, mangelen på en tydelig avgrensning og en ubalanse i vegetasjonens volumer skjuler den.

Firenzecharteret sier at "En historisk hage er en arkitektonisk komposisjon som i første rekke består av elementer av vegetativ art, det vil si levende og dermed forgjengelige og utskiftbare.". I hagen ved Midtåsen har den arkitektoniske komposisjonen i stor grad bestått av vegetasjonen, men denne har hovedsakelig kun vært forgjengelig. Busker og trær har gradvis forsvunnet, uten at nye er blitt plantet. Dette skjer også i dag, og store eiketrær har blitt fjernet uten at nye har blitt plantet. Fortsetter man slik vil man ende opp med en hage uten et eneste tre eller busk. Det å bruke den opprinnelige hagen som ideal gir oss muligheten til å se hvordan vegetasjon ble brukt som et formgivende element. Å erstatte denne tapte vegetasjonen er ikke et arbeid man blir ferdig med, og det er et arbeid som vil måtte fortsette resten av hagens levetid. Dagens hage mangler mye av denne formgivende vegetasjonen. Det gir derfor mening å bruke et tidspunkt da hagens formgivende vegetasjon fortsatt var tilstede som utgangspunkt for arbeidet med hagens vegetasjon.

Det er viktig å presisere at tiltakene som presenteres her ikke kan iverksettes uten at ytterligere arbeid gjennomføres. Midtåsen er et komplisert anlegg og det vil kreve et større arbeid før man igangsetter fysiske tiltak i anlegget. Det er et behov for å få på plass en forvaltnings-, skjøtsels- og planteplan, og disse planene må utarbeides av fagfolk med riktig kompetanse og god forståelse av anlegget. Oppgaven er det faglige grunnlaget for dette videre arbeidet, og tiltakene som presenteres må derfor brukes som det.

KONSTRUKSJONER

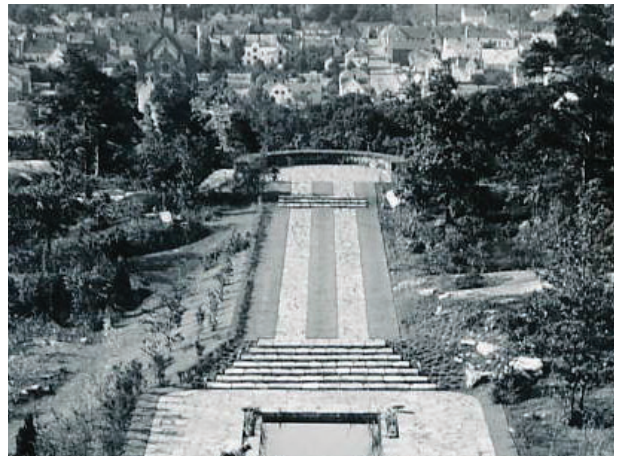
HELLEGANGER OG TRAPP

De tydeligste elementet som har blitt borte i løpet av hagens levetid, er hellegangene som ledet ut til utsikten og den ytterste trappen som deler opp hellegangene. Hellegangene forsvant ut av anlegget en gang på 50-tallet, mens trappen ble stående noen år lenger. Selv om større forandringer har skjedd andre steder i anlegget, så har nettopp denne endringen en stor effekt på uttrykket. Det at disse elementene har gått ut, har gjort at man har mistet noe av retningen i hagen, og det som var en relativt avgrenset og konkret form, har nå blitt en utflytende og udefinert flate.

En rekonstruksjon av denne delen av det originale anlegget, vil ha mange fordeler. Som man kan se på bilder fra dagens situasjon, så er dette den delen av anlegget som har størst slitasje. Det er naturlig at mange vil gå frem til utkikkspunktet som ligger i enden, men som et resultat av dette er plenen som leder ut dit blitt nedslitt. Ved å rekonstruere hellegangene vil man få et dekke som tåler slitasjen mye bedre. Disse to hellegangene, som løper parallelt med midtaksen vil også være med på å fremheve retningen i anlegget, samt trekke blikket mot utsikten i enden av hagen.

Figur 150: Hellegangene treffer rett på vannanlegget.

Figur 151: Hellegangene og trappen sett fra hovedterrassen.

Figur 152: Hellegangene og trappen sett fra luften.

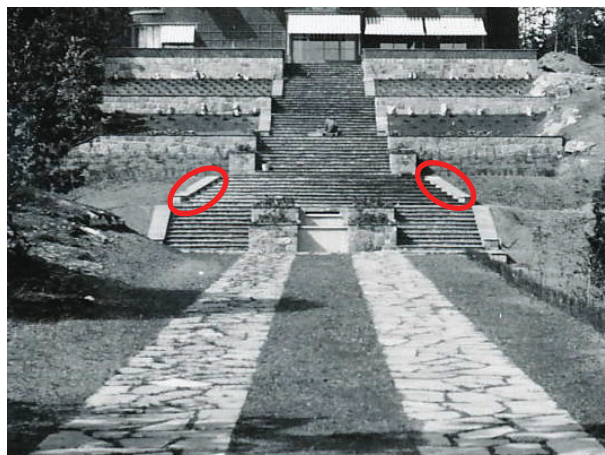
Figur 153: Hellegangene og trappen sett fra luften.

REPOS OG VANGER

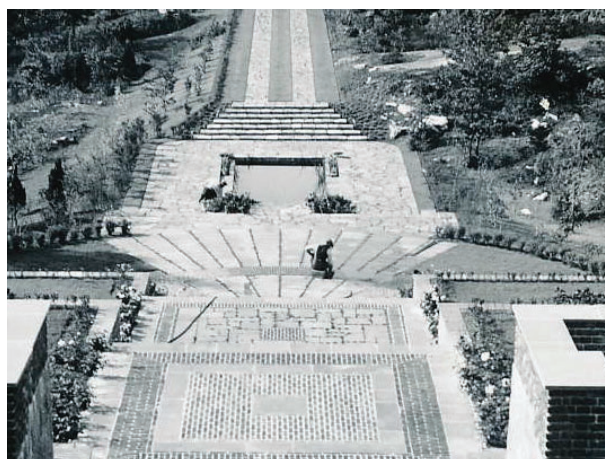
Det halvsirkelformede repositet og trappen som etterfølger denne har gjennomgått forandringer. Av repositets oprinnelige 12 hellerader er det kun åtte som er igjen i dag. Disse helleradene var viktige for å fremheve den geometriske formen til denne delen av hagen. Hellene på det halvsirkelformede repositet var et element som utvidet bredden på det faste dekket i forkant av vannanlegget. Det at deler av dette er fjernet gjør at man mister noe av denne effekten. Den samme geometriske formen som økte bredden på helledekket klarte også å minske hagens bredde. Dette gjorde den ved hjelp av vegetasjonen, noe som redegjøres for i vegetasjonsdelen av tiltakene. Halvsirkelformet hadde med andre ord en viktig funksjon som den i dag har mistet.

Trappen som fører deg videre ned i hagen etter repositet, hadde tidligere vanger. Disse tydeliggjorde trappens kanter og førte til at de sto i stil med trappene ovenfor og nedenfor. Vangene fungerte som en avgrensning mellom trappen og vegetasjonen utenfor. I dagens anlegg er det plen helt inntil trappen etter at vangene ble fjernet på 50-tallet.

Ved å rekonstruere repositet og vangene vil man forsterke hagens formspråk, og skape en tydeligere overgang mellom hagens øvre og nedre del.

Figur 154: Vangene som er markert i rødt, er borte i dagens anlegg.

Figur 155: Hellene åpner opp mot vannanlegget. Teller man helleradene vil man finne at det er 12 rader.

Figur 156: Reposets halvsirkelform tydeliggjøres av hellene, vegetasjonen og terrenget.

Figur 157: Halvsirkelen er en viktig del av hagens formspråk. Dekke trekkes ut, mens vegetasjonen trekkes inn.

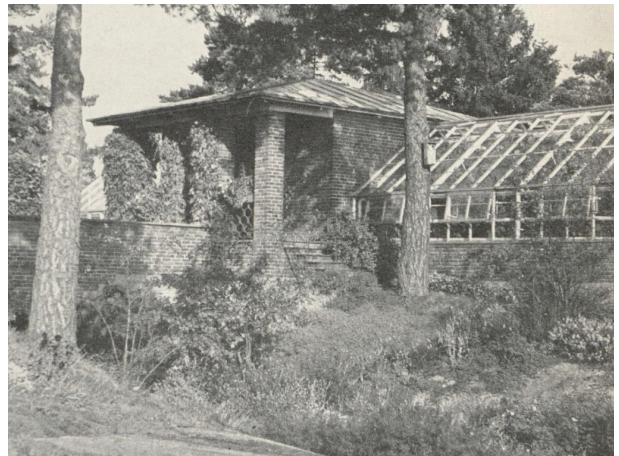
DRIVHUSET

Den største konstruksjonen som har gått tapt, er den sørlige delen av drivhuset. Opprinnelig en speilvendning av det nordlige drivhuset, som fortsatt er der i dag, ble det påbygd på 50-tallet. Fra å ha rektangulær form gikk det over til å ha en L-form. Drivhuset ble revet etter Anders Jahre sin død og det er i dag bare en malplasser gressplen igjen på sørsiden.

Å rekonstruere dette drivhuset bør ikke være første prioritet når det kommer til å sette istand anlegget. Andre tiltak er viktigere for å gjenskape det herskapelige preget på Midtåsen. Drivhuset byr imidlertid på en interessant mulighet. Som er frittstående bygg, men fortsatt en del av det historiske anlegget, kan dette drivhuset være en del av et fremtidig utvidet tilbud. Ettersom den nordlige delen av drivhuset fortsatt eksisterer, har man muligheter å bruke dette som utgangspunkt ved en eventuell rekonstruksjon. I dag er det nordlige drivhuset kledd inn med både vegger og tak, men under dette er det originale drivhuset bevart. Når det kommer til hvilken versjon av drivhuset som skal velges, så vil det være nødvendig å se på tiltenkt funksjon, men begge utgavene av drivhuset vil kunne være gjenstand for en rekonstruksjon.

Figur 158: Drivhuset slik det så ut fra 30- til 50-tallet.

Figur 159: Drivhuset sett fra utsiden av hagen.

Figur 160: Drivhuset etter utvidelse.

Figur 161: Drivhusets utvidelse er i stil med det originale.

VEGETASJON

HISTORISKE PLANTEBRUK

I de årene Anders Jahre bodde på Midtåsen var det et stort plantemangfold i hagen. Fra anlegget sto ferdig og frem til hans død har dette utvalget utvilsomt vært i forandring. Noen planter har gått ut og andre har blitt tatt inn. Mange av plantene som har blitt brukt i anlegget har vært ettårige, noe som utvilsomt har ført til stor forandring fra år til år. Med andre ord er det umulig å lage en komplett liste over akkurat de plantene som ble brukt i anlegget ved Midtåsen til enhver tid.

Det har dessverre ikke vært mulig å få tak i tidligere gartnere ved anlegget. I mangel på en primærkilde med inngående kjennskap til anlegget, har det derfor vært nødvendig å bruke bildemateriale for å finne ut av hvilke planter som antageligvis har vært brukt. Detaljnivået i disse bildene er ikke alltid godt nok til å si med sikkerhet hvilke art eller kultivar det er snakk om, så enkelte planter omtales mer generelt.

Plantelisten som følger etter dette avsnittet er en samling av de plantene som er blitt observert på historiske bilder eller finnes i dagens anlegg. Det er på ingen måte en komplett liste over de plantene som har vært brukt i anlegget, og må derfor benyttes med dette forbeholdet. Listen gir oss et historisk innblikk i et lite utvalg av planter som har vært i bruk, og kan potensielt brukes, sammen med historiske bilder for å skape nye planteplaner for anlegget. Utarbeiding av nye planteplaner for Midtåsen må gjøres av fagfolk med nødvendig kompetanse og det er også her viktig at dette gjøres av personer med tilstrekkelig kjennskap til Midtåsen sin historie.

Figur 162: Et artsrikt blomsterbed.

PLANTELISTE

Stauder

Bergenia - Bergblomst
 Hosta - Bladlije
 Asters - Aster
 Phlox - Floks
 Iris - Hageiris
 Aruncus dioicus - Skogskjegg
 Astilbe - Spirblom
 Helenium - Solbrud

Roser

Rosa 'New Dawn' - Klatrrose
 Rosa 'Heidelberg' - Klatrrose
 Rosa 'F. J. Grootendorst' - Buskrose
 Rosa 'Nina Weibull' - Klaserose

Klatreplanter

Parthenocissus quinquefolia - Klatrevillvin
 Clematis 'Jackmanii' - Klematis
 Hedera helix - Eføy

Sommerblomster

Petunia - Petunia
 Fuchsia - Fuksia
 Argyranthemum frutescens - Margeritt
 Tagetes - Fløyelsblomst

Løker

Tulipa - Tulipan

Trær

Quercus robur - Sommereik
 Fagus sylvatica - Bøk
 Fagus sylvatica 'Atropurpurea' - Blodbøk
 Salix alba - Sølvpil

Busker

Berberis thunbergii - Høstberberis
 Rhododendron - Rododendron
 Sambucus nigra - Svarthyll
 Cotoneaster lucidus - Blankmispel
 Potentilla fruticosa - Buskmure
 Buxus sempervirens - Buxbom
 Philadelphus coronarius - duftskjærsmine
 Cotoneaster horizontalis - Krypmisspel

Vannplanter

Nymphaea alba - Nøkkeroser
 Iris pseudacorus - Sverdliljer

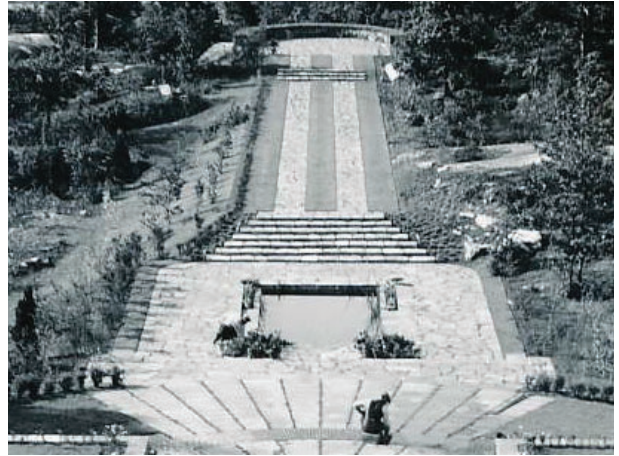
BALANSERING

Utsikten fra Midtåsen er et av de største trekkplastrene i anlegget, og er selve beviset på hvilken enestående plassering anlegget har. I 1935 hadde man en panoramautsikt fra hovedterrassen, mens man i dag kun har en utsikt som følger midtaksen. Grunnen til dette er at vegetasjonen rundt den formelle hagen, både naturlig og plantet, har i løpet av hagens historie fått vokse seg stor. Denne utviklingen må ha vært tilsiktet av Strøm & Hindhamar, som begge så verdien i eksisterende og fullvoksen vegetasjon. De må ha forutsett at vegetasjonen på sikt ville ramme inn et perspektiv. Istedenfor å ha en utsikt hvor man kan se hele Sandefjord, så valgte de å fokusere utsikten, slik at byen, fjorden og horisonten fikk et større fokus. Det å fjerne all vegetasjon for å oppnå samme utsikt som i 1935 er ikke ønskelig. Den fullvoksne vegetasjonen har en stor verdi, som ikke kan erstattes. Om man likevel skulle ønske å oppleve panoramautsikten, så har utkikkspunktet i sørenden av hagen dette formålet.

Den opprinnelige beplantningen på Midtåsen uttrykte et ønske om å balansere ulikeheter i terrenget på sidene av trappen og hellegangen. Ettersom at terrenget i øst var lavere enn i vest, så plantet man til trær og busker for å skjule denne ubalansen. Gjennom hagens liv har disse buskene forsvunnet, og i dag er ubalansen tydeligere enn noen gang.

For å rette opp i denne ubalansen må man plante til nye busker på østsiden som kan vokse seg store. Vi kan se tilbake til 1935 på hvordan man forsøkte å balansere mellom det lave terrenget i øst og det høyere terrenget i vest. Den gangen plantet man busker i det hellende terrenget, men hva slags busker dette var, kan vi ikke si med sikkerhet. De opprinnelige buskene er fjernet, og det finnes ingen detaljbilder som gir en god formening om hvilke arter det er snakk om. Det trengs store busker for å komme opp på samme nivå som vegetasjonen i vest. Av busker vi finner andres steder i anlegget, så er det rhododendron som er det mest logiske valget for strekningen ut mot utsikten. Det er allerede godt etablerte rhododendron på motsatt side av denne strekningen, så det å få rhododendron på begge sider vil være med på å skape et helhetlig inntrykk.

Både øst og vest for vannanlegget er det også behov for å fylle inn med større busker. Øst for vannanlegget er det behov for å skjule en helning i terrenget, mens det på vestsiden er nødvendig å plante igjen det store åpne området vi finner her. I

Figur 163: Opprinnelig beplantning, helingen skjules.

Figur 164: Dagens beplantning, helingen er gressdekt.

Figur 165: Forslag til beplantning, heling beplantes på nytt.

denne delen av hagen finner vi store eksemplarer av svarthyll. Tilstede på begge sider av hagen, har disse buskene vært her store deler av hagens levetid. Å bruke denne busken i videre planting vil gi ytterligere blomstring i hagen, samt fylle det nødvendige volumet.

For å balansere utsikten er man nødt til å gjøre noe med ubalansen i høyden. I den vestre delen av hagen, er mange av de større trærne forsvunnet der den nye gangveien går ned. Resultatet av dette er at bredden til hagen på et parti åpner seg mot vest. Dette står i stor kontrast til den kontinuerlige vegg av vegetasjon som man har på østsiden. I enden av hagen står det flere bartrær tett inn mot midtaksen på vestsiden. Man får dermed en vegetasjon som beveger seg ut og inn fra midtaksen og utydeliggjør hagens størrelse og retning.

For å få en mer symmetrisk og balansert utsikt kan man ta utgangspunkt i vegetasjonen øst for midtaksen. Her har man en vegg av trær som går mer eller mindre parallelt med hagens midtakse. Å ha tilsvarende vegetasjon på den vestre siden av hagen vil skape et mer symmetrisk uttrykk. Dette kan ikke oppnås uten å måtte felle enkelte av bartrærne som ligger vest for midtaksen, lengst sør i hagen. Man må utvise stor forsiktighet slik at man ikke feller flere trær enn nødvendig. Å få opp igjen slike store trær vil ta flere tiår. I tillegg vil man måtte plante nye trær for å fylle opp tomrommet der grusstien går ned til hagen. Her bør man plante ut nye eiketrær som kan få vokse seg store. Dette bør gjøres så raskt som mulig siden dette er en prosess som vil ta lang tid.

Figur 166: Dagens utsikt fra hagen.

Figur 167: Ubalansen i dagens innramming utsikt.

Figur 168: Forslag til en mer symmetrisk innramming

Figur 169: Dagens utsikt.

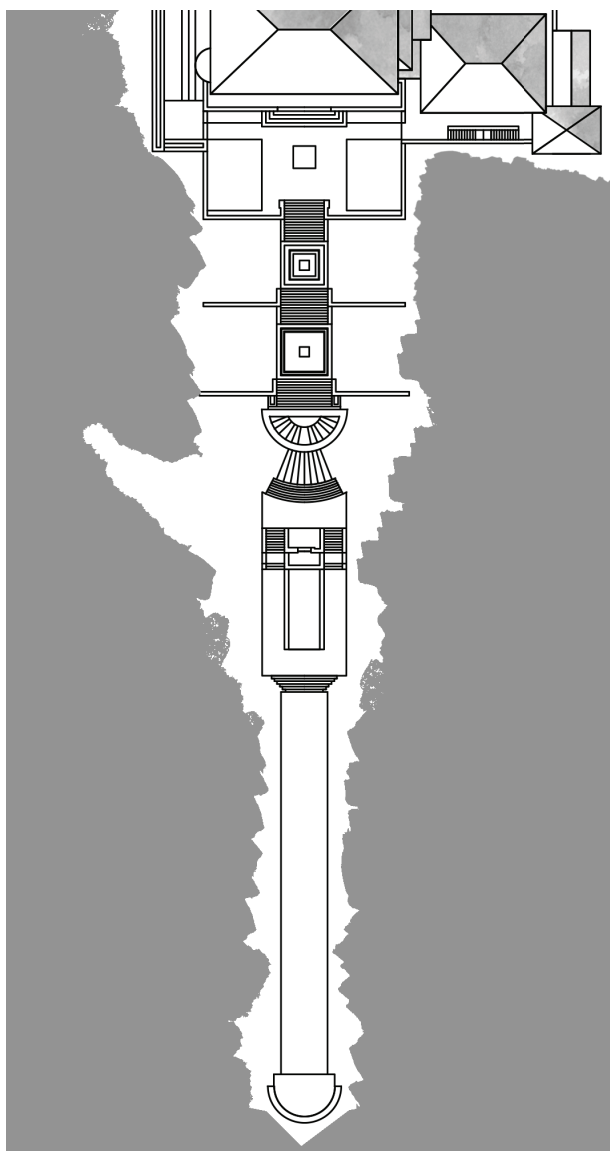
Figur 170: Forslag til tiltak. Helling i terrenget er skjult med busker og utsiktens innramming er gjort symmetrisk.

AVGRENSNING

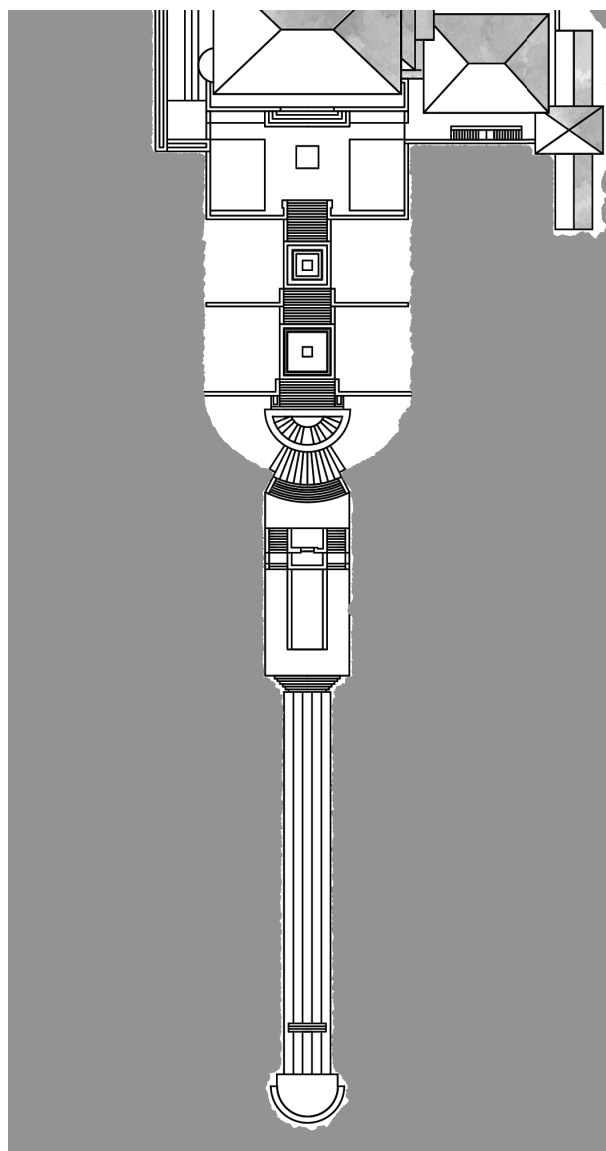
Fra å opprinnelig være en svært avgrenset og symmetrisk hage, har nå avgrensingen mellom hage og natur blitt visket ut. Når avgrensingen forsvant, forsvant også muligheten til å se hva som er innenfor og utenfor den formelle hagen. Dette har gjort at den formelle hagen har blitt mye større. Gressplenen går nå inn under trær og busker og gjør at området som regelmessig må skjøttes har vokst. Å gjøre noe med balansen, slik foreslått ovenfor, vil rette opp deler av dette problemet, men vil ikke være tilstrekkelig.

Den formelle hagen skal være velstelt og formklipt, mens naturen rundt den skal være vill. Det var buskvegetasjonen som tidligere satte denne grensen, og dagens fravær av denne gjør at kontrasten mellom hage og natur har blitt visket ut. Linjene denne buskvegetasjonen skapte gikk, i likhet med hellegangene, hovedsakelig parallelt med midtaksen til hagen, og var også med på å fremheve retningen i anlegget.

Ved å gjenskape en tydelig avgrensning av den formelle hagen vil dette være med å tydeliggjøre anleggets form, samt minske området som trenger regelmessig skjøtsel. Dette vil skape en tydelig avgrensning mellom hage og natur, en slik avgrensning hagen opprinnelig var tiltenkt.

Figur 171: Dagens utflytende avgrensning.

Figur 172: Forslag til avgrensning som følger hagens form.

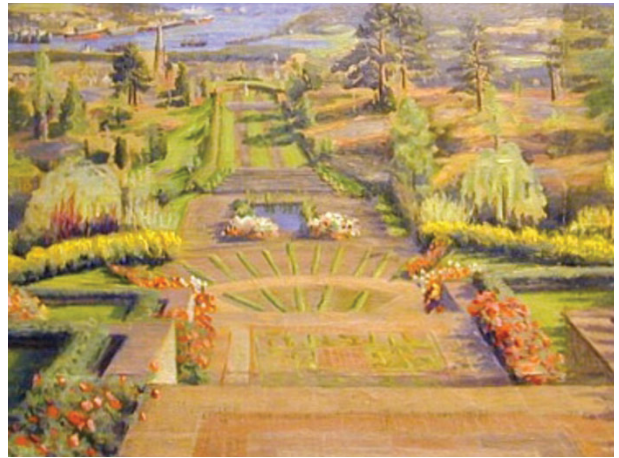
Det er hovedsakelig busker som skal brukes for å skille mellom hage og natur, men i likhet med så mange andre planter i denne hagen, så vet vi ikke nøyaktig hva som ble brukt opprinnelig. Det vi kan se fra bilder er at det ikke er samme type busker som brukes gjennom hele anlegget. Vi kan si med sikkerhet er at det er brukt blankmispel som formklipte hekker på alle terrassene ned mot hagen, og disse står her den dag i dag. Vi vet imidlertid ikke hvilke busker som er brukt rundt det halvsirkelformede repositet, på begge sider av vannanlegget og på vei ut mot utkikkspunktet.

Tidligere var det plantet blomstrende busker på hver siden av hellegangene til det halvsirkelformede repositet. Disse fullførte halvsirkelformen og fungerte som en avgrensning mot naturen utenfor. Disse buskene forsvant en gang på 50-tallet, noe som gjør at vi ikke har mange bilder av dem. Den viktigste ledetråden er maleriet fra 1940-tallet. På dette bildet har de aktuelle buskene en viktig plassering, og det kan se ut som om de blomstrer i gult. Guldfargen kan også tolkes som sollys, men ettersom solen kommer fra vest, så skulle man tro at den østre delen av halvsirkelen skulle vært helt gul. Dette er den ikke, så det er tatt utgangspunkt i at buskene er i blomst.

Ut fra vegetasjonen ellers i anlegget kan man se at det er sommer. Dette betyr at det ikke er brukt gullbusk, da den blomstrer på vårparten. En kandidat, som dukker opp andre steder i anlegget, kan være buskmure. Med sine gule blomster og relativt lave vekst vil denne busken samsvare godt med busken vi ser på bildene. For å få ønsket effekt bør denne busken plantes i en halvsirkel som omkranser terrengets ytterkant, samt plantes som et felt i helningen ned fra halvsirkelen.

Figur 175: Hagen blir smalere nedenfor halvsirkelen.

Figur 173: Maleriet viser fargen til buskene.

Figur 174: Halvsirkelformen forsterkes av beplantningen.

Figur 176: Buskene dekkes over av et piletreet til høyre i bildet.

Med denne vegetasjonen på plass vil det halvsirkelformede repositet igjen oppfattes som en av hagens terrasser sett fra oversiden. Det er halvsirkelformen som trekker vegetasjonen inn mot midtaksen, og dette gjør at hagen blir betydelig smalere etter dette nivået. Denne formen er derfor viktig for hagens avgrensning.

Nedenfor det halvsirkelformede repositet og langs trappene som går ned til hagens laveste nivå, var det et piletre på hver side som skapte avgrensingen mellom hage og natur. Med sine hengende greiner dannet de to vertikale vegger som var svært dekorative. Frem til 50-tallet var disse to trærne viktige elementer i hagen, og på et malerie fra 1953 har de blitt gitt en viktig rolle. Tapet av disse to trærne har ikke bare gjort noe med avgrensningen til hagen, men også noe med symmetrien.

Hvorfor trærne i sin tid ble fjernet, er det vanskelig å si. Kanskje de måtte fjernes i sammenheng med ombygging av hagen, eller kanskje de døde av naturlige årsaker. En annen mulighet er at trærne ble for store. På bildet fra 1952 ser vi at trærne akkurat holder seg utenfor den formelle hagen. Dette er noe å tenke på ved etablering av nye trær. Sølvpil kan vokse seg stor, og det er derfor viktig å plante den tilstrekkelig langt unna midtaksen, slik at den på sikt ikke vil skjerme for sol og utsikt. Dette vil antageligvis være noe lengre vekk fra midtaksen enn slik de opprinnelig ble plantet.

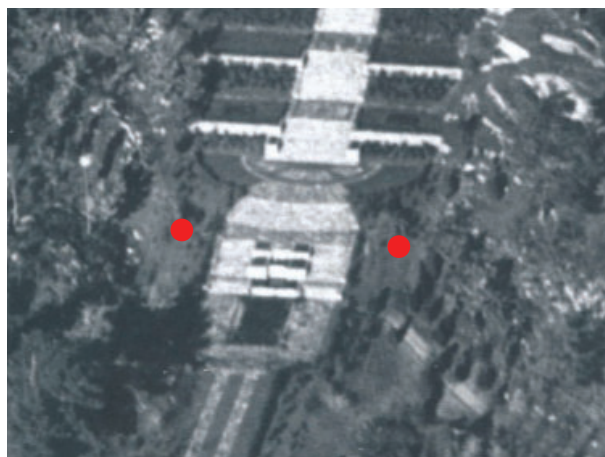
På 50-tallet var trærne blitt store, dette er om lag 20 år etter at de var plantet. Man kan derfor regne med at det vil ta omtrent like lang tid før man igjen vil få den samme effekten av trærne. Når man planter disse trærne på nytt, så bør man derfor plante så store trær man kan, slik at etableringen vil skje raskest mulig. I tillegg vil det være en ide å fortsette den balanserende vegetasjonen av svarthyll opp hit. Man vil på den måten få etablert et vegetasjonsvolum raskere, og man kan på sikt fjerne buskene til fordel for piletrærne.

Figur 177: De to piletrærne i bakkant av de gule buskene.

Figur 178: Piletrærne har blitt store viktige elementer i hagen.

Figur 179: Piletrærnes plassering markert i rødt.

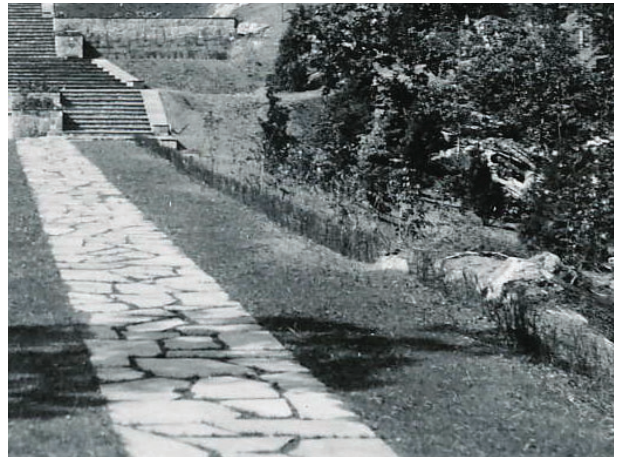
Resten av den formelle hagen, det vil si fra hagens laveste parti og ut til utkikkspunktet, bør ha en kontinuerlig avgrensning på begge sider. Dette utgjør mesteparten av hagens avgrensning, og vil være det formklipte elementet som skiller hagen fra de "ville" buskene og trærne utenfor. I 1935 ble det kun etablert busker på den østre siden av hellegangene ut mot utkikkspunktet, men situasjonen i dag er annerledes. Det er nå høy vegetasjon på begge sider av hellegangene. For å få vegetasjonshøyden ned vil man derfor kunne bruke samme metode på begge sider. Vegetasjonen trappes ned desto nærmere man kommer midtaksen. Rekkefølgen blir trær, busker og til slutt formklipt hekk. At de to sidene av hagen bruker samme form for avgrensning, vil i tillegg styrke symmetrien og tydeliggjøre formen.

Det er to stier som kommer inn i hagen på dens laveste nivå. Den første er grusstien som leder ned fra fremsiden av huset. Det er i tillegg en mindre bruk sti som leder ned mot boligfeltet øst for hagen. Det vil være nødvendig å lage åpninger i vegetasjonen for disse to stiene, men disse åpningene bør være så små som mulig. For å få til dette bør stiene ledes vinkelrett inn til hagens laveste nivå. Åpningene bør også være på samme sted på begge sider.

Buskene som ble brukt til dette formålet tidligere, er også borte, og det eneste bildet av den viser busker uten blader. Løsningen blir derfor å se til den andre formklipte busken i anlegget som er blankmispel. Den er blitt brukt som en avgrensning på terrassene som leder ned i hagen. Busken har klart seg bra i anlegget, og det er derfor rimelig å anta at den også vil klare seg som en avgrensning lengre ned i hagen. Ved å videreføre bruken av blankmispel, vil man få nok et gjennomgående element i hagen.

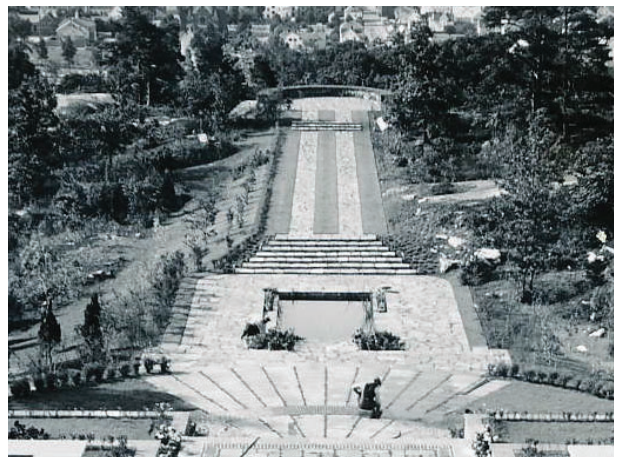
Figur 182: Vegetasjonen fremhever hagens form.

Figur 180: Den forklipte hekken etter planting i 1935.

Figur 181: Hekken følger hele den nedre delen av hagen.

Figur 183: Hekken går kun lags den østre siden av hagen.

ADKOMSTEN

Selv om oppgaven hovedsakelig har fokusert på den formelle hagen, er det nødvendig å foreslå enkelte tiltak andre steder i anlegget. Adkomsten til Midtåsen er et av disse. Stedet hvor de fleste får sitt første glimt av anlegget, har gjennomgått flere endringer i vegetasjonen, og flere tiltak bør vurderes.

Det første av disse tiltakene gjelder hvordan hovedbygningen ved Midtåsen åpenbarer seg. Etter å ha kommet opp gjennom den lange bøketunellen og passert under to porter, blir Midtåsen endelig synlig i det man beveger seg gjennom en sving. Denne opplevelsen er der fortsatt i dag, og det er et spesielt syn å se Midtåsen mellom trærne for første gang. I det man beveger seg nærmere, får man se mer og mer av huset. En stor sypress kommer etterhvert inn i synsfeltet og skjuler hele sjåførboligen og deler av hovedhuset. Istedenfor å se hele bygget på avstand, er man nå nødt til å komme nær bygningen for å oppleve det. Man mister da muligheten til å beundre bygget på avstand. Ved å fjerne denne sypressen og samtidig redusere størrelsen på store rhododendron i samme området, vil man gjøre adkomstområdet mer oversiktlig.

Figur 184: Lav vegetasjon i plantefeltet ved adkomsten.

Figur 185: Et symmetrisk anlegg gjør seg synlig.

Figur 186: Store rhododendronbusker og en stor sypress skjuler bygningene fra avstand.

Figur 187: Sjåførboligen er forsvunnet i vegetasjonen.

På den østre siden av adkomstområdet, tvers ovenfor sypressen, finnes det en hekk som har kommet til i nyere tid. Det er snakk om en massiv tujahekk som skjuler veien ned til gartnerboligen. Hekken klarer å skjule denne nedkjørselen, men hekken er i seg selv en større trussel mot hagens karakter. Midtåsen er et anlegg som skal oppleves som et hus aleine på en skogkledd ås. Når man kommer ut av skogen og får øye på Midtåsen, ser man et anlegg som oppleves som om det ligger på en lysning i skogen. Å skjule gartnerboligen og veien til den gir mening, men det bør gjøres på en måte som samsvarer med vegetasjonen som ligger rundt, nemlig barskog. En formklipp tujahekk blir feil i denne sammenheng.

Før tujahekken ble anlagt, var det grantrær som skjulte veien og gartnerboligen. Disse ble plantet tett og var voksne trær innen de ble erstattet. Å få tilbake denne skjermingen av naturlig vegetasjon vil på sikt gi Midtåsen følelsen av å ligge alene på toppen av Midtås.

Figur 188: Eksisterende barskog som bakteppe.

Figur 189: Grantrær plantes etter gartnerboligens ble bygd.

Figur 190: Grantrærne vokser seg store og blir en del av skogen.

Figur 191: Idag har en tujahekk erstattet grantrærne.

I det man går inn mot hovedbygningen, går man forbi en ovalt formet rundkjøring. I dag er denne kledd i gress og har noe spinkelt prydtre plassert i midten. Men det har ikke alltid vært slik. På historiske bilder kan vi se at det har vært flere typer plantefelt på denne gressflaten. I 1935 viser de første bildene vi har av anlegget at det var to plantefelt i rundkjøringen. Når vi igjen får sett adkomsten på 50-tallet, har beplantningen forandret seg til et enkelt plantefelt i samme form som rundkjøringen, men i mindre skala. Denne formen varer frem mot nyere tid. Plantefeltet bli etterhvert byttet ut med fire frittstående busker, før det frittstående treet vi har i dag kommer på plass.

Plantefeltet med oval form var en del av hagen i lang tid, og det er dette vi har mest kildemateriale om. Ut fra bilder kan vi si med relativ sikkerhet at det er begonia som er plantet i dette feltet. Fargen på bildene fra Allers ukeblad avslører at det er snakk om en skaugumbegonia eller tilsvarende. Dette gjør det mulig å gjenskape plantefeltet mer eller mindre slik det så ut.

Det er også viktig å merke seg de to plantefeltene som man kan se på hver side av rundkjøringen. I et større arbeid med adkomsten bør man se på å få på plass disse samtidig med plantefeltet i rundkjøringen.

Figur 192: Plantefeltet slik det så ut når anlegget sto ferdig.

Figur 193: Plantefeltes ovale form og plantefeltet til høyre.

Figur 194: Skaugumbegonia i plantefeltet og plantefeltet til venstre.

Figur 195: Dagens beplantning i rundkjøringen.

GENERELL BEPLANTNING

Rundt om på anlegget er det mange forskjellige bed, plantefelt, krukker og liknende som i dag opplever en varierende grad av skjøtsel. Til tross for at enkelte av disse dukker opp i historiske bilder, så er det kun i få tilfeller mulig å si med sikkerhet hvilke planter som har blitt brukt. I plantelisten som ble presentert i begynnelsen av denne tiltaksdelen, fikk man et lite innblikk i noen av plantene som har blitt brukt i anlegget, men dette utgjør antageligvis kun en liten brøkdel av alle plantene som har vært brukt i løpet av hagens levetid.

I et videre arbeid med beplantning er det derfor viktigere å tenke på hvilken funksjon plantene har hatt for Midtåsen, enn nøyaktig hvilke planter som har blitt brukt. Man skal huske hvilke planter som historisk har blitt brukt, og man skal spare på de bildene man har av beplantningene, men ny beplantning trenger ikke være helt lik den gamle. Den dekorative beplantningen ved anlegget var i kontinuerlig utvikling i den tid Anders Jahre bodde på Midtåsen. Man skal derfor ikke være redd for å plante nye arter i bedene her. Det er mye viktigere at beplantningen gir anlegget tilbake sin herskkelige karakter. Man kan med det bevare uttrykket plantene gav til Midtåsen.

All beplantningen på Midtåsen er med på å danne et helhetsinntrykk av anlegget, så det er derfor viktig at man ikke kun fokuserer på beplantning enkelte steder. Hvis enkelte bed, plantefelt, krukker eller kasser er fulle av ugress eller mangler beplantning, så vil dette ha innvirkning på hvordan anlegget oppleves. Det er likevel nødvendig å påpeke enkelte konkrete eksempler. Å rette opp i kun disse vil ikke i seg selv være nok, men det bør være en del av et større arbeid.

Figur 196: Petunia i krukkene og fuksia i muren.

Figur 197: Blant annet fuksia i kassene.

Figur 198: Klatere- og klaseroser på den øverste terrasen.

Figur 198: Petunia i kassene utenfor Arnebergstuen.

Figur 199: Et blomsterik bed med fri sikt til skogen som ligger bak muren.

Figur 200: Busker blokkerer både vei og sikt.

Figur 201: Et bugnende plantefelt med en statue som tidligere sto i bassenget på hovedterrassen.

Figur 202: Rhododendron dekker for både statuen og sikten inn til hovedhuset. Plantefeltet er borte.

Figur 203: Rosebed fylt til randen.

Figur 204: Det mangler både volum og blomster i dagens bed.

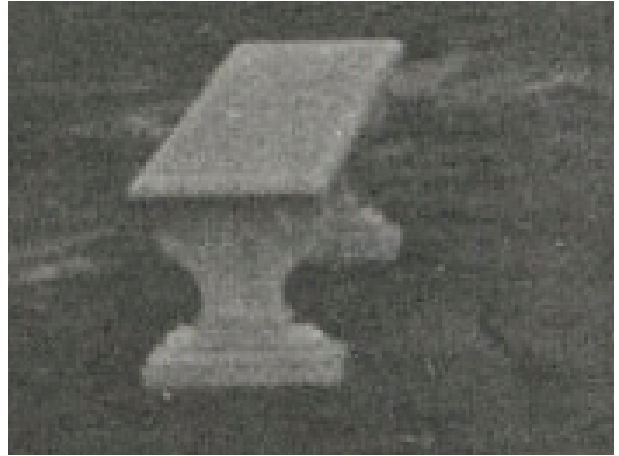
ELEMENTER

I tillegg til konstruksjoner og vegetasjon er også frittstående elementer en viktig del av hagen. Ettersom at de ofte er løse, så er det alltid en fare for at de forsvinner fra hagen. Firenzecharteret legger stor vekt på disse elementene og sier som følger: "Faste eller flyttbare arkitektoniske, skulpturelle eller dekorative innslag som utgjør en integrert del av den historiske hagen, kan bare fjernes eller flyttes dersom det er nødvendig for å konservere eller restaurere dem.". Det er derfor viktig å ivareta de elementene man har, oppdrive de som er ikke enda har gått tapt og kun erstatte der det ikke finnes noe annet alternativ.

Nedenfor omtales ulike elementer i hagen. Noen er borte fra hagen, og noen finnes der i dag. Uansett status er det likevel viktig å være klar over hvilke elementer som er og har vært en del av hagen. Noen er kanskje mulig å finne igjen, andre må kanskje erstattes, mens de som fortsatt er tilstede må bli ivaretatt.

BENKER

På et bilde fra 50-tallet får vi se en benk som står langs det nederste bassenget i vannelementet. Benken er antageligvis i betong. Dette er det eneste bildet denne benken er tilstede i, og det var derfor naturlig å tenke at den hadde gått tapt. I dagens anlegg finner vi overraskende nok fire benker i betong. Ved første øyekast er disse svært like den på bilde fra 50-tallet, men ved nærmere inspeksjon ser man at de skiller seg fra originalen. Det kan tenkes at disse benkene på ett tidspunkt har erstattet den originale fra 50-tallet, men det kan også være at de har blitt plassert her i nyere tid for å etterligne den observert på bildet. Ettersom at man ikke kan si noe med sikkerhet her, bør man behandle dem som om de har vært en del av den historiske hagen i lang tid. Skulle ytterligere informasjon dukke opp, kan man foreta en ny vurdering.

Figur 205: Bilde av benken fra 1952. Formen er noe annerledes enn dagens benker, men ligner i grove trekk.

Figur 206: En av to benker med denne utformingen i dagens anlegg.

Figur 207: En av to benker med denne utformingen i dagens anlegg.

KANONER

To kanoner har vært en del av hagen siden 60-tallet eller tidligere. De har stått plassert på hver sin ytterkant av repositet i overkant av vannelementet. Kanonene skal være i kommunens besittelse, men er ikke plassert ut i hagen. Stativet i tre som hver av kanonene har stått i, er ødelagt, og må rekonstrueres før kanonene kan bli satt tilbake.

Figur 208: Kanonen kan skimtes bak statuen i den øvre dammen.

Figur 209: Kanonens plassering sett fra utkikkspunktet.

Figur 210: En kanon står på hver sin side av midtaksen.

FUGLEBAD

Et fuglebad kan observeres i de private bildene til anders Jahre. Dette er den eneste observasjonen av dette fuglebadet, og det er ikke tilstede i dagens anlegg.

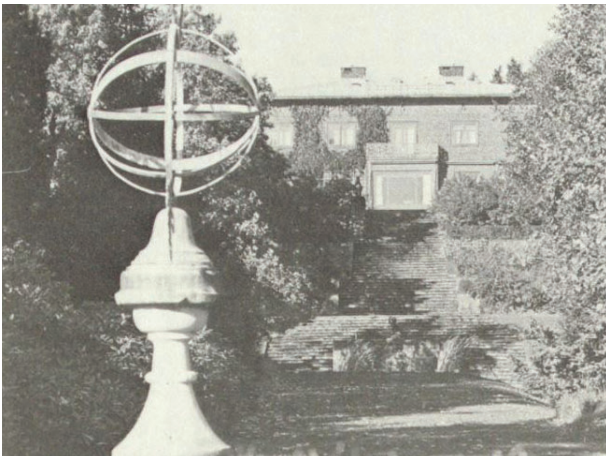
Figur 211: Fuglebadet plassert på hovedterrassen.

SOLUR

Allerede før anlegget ble bygget, var det tanker om å plassere et solur ved Midtåsen. Soluret kan sees i perspektivene til Strøm & Hindhamar. Likevel ser man ikke et solur i bildene fra anlegget i 1935. Soluret dukker opp sent på 30-tallet, og er en del av hagen frem til nyere tid. På ett tidspunkt har soluret og betong- eller steinstolpen den sto på, blitt fjernet. Det er senere blitt plassert ut en ny stolpe i naturstein med et et betongfundament som står høyere en hellene rundt. Som et sentralt element på utkikkspunktet ville det vært ideelt å få på plass det originale soluret og stolpen, samt skjule fundamenteringen under helledekket.

Figur 212: Det første bildet av soluret.

Figur 213: Bildet viser soluret og stolpens utforming.

Figur 214: Dagens stolpe og fundament.

SKODDER

Skoddene til vinduene ved adkomsten er ikke en direkte del av hagen, men er likevel viktig for helhetsinntrykket man får når man ankommer Midtåsen. De er rikt utsmykket og gir assosiasjoner til smijernsportene ellers i anlegget. Disse har blitt fjernet fra både sidefløyen og sjåførboligen i nyere tid. Ettersom at skoddene har forsvunnet fra anlegget nylig er det sansynlig at det er mulig å oppdrive de. Om de dukker opp så bør de plasseres der de hører hjemme.

Figur 215: Skoddene står i stil til hagens andre elementer.

POTTER

Fire pottes i massivt jern har vært en del av anlegget i lang tid, og de er alle tilstede i anlegget i dag. Alle fire avbilder venusskikkelser i forskjellige posisjoner, og har tidligere vært fylt av blomster. Disse pottene bør brukes som ideal for nye pottes og kasser man ønsker å bruke for planter i anlegget.

Vilkårlig bruk av moderne pottes og kasser kan stå i sterk kontrast til uttrykket ellers i anlegget. Å finne pottes som er forenlig med det opprinnelige uttrykket, må være et kriterium om man ønsker å hente inn nye pottes til anlegget.

Figur 216: Pottene har samme farger som smijernet ellers i anlegget.

Figur 217: På potten står det "VENUS STIGER".

Figur 218: Pottene er alltid fylt med blomstrende planter.

Figur 219: To massive jernpottes står på hver sin side av den øvre terrassen.

Figur 220: En venusskikkelse er tydelig på denne potten.

STATUER

Anlegget inneholder mange statuer og mange av disse har kommet til Midtåsen etter ankomsten av skulpturpaviljongen. Skulpturene som har vært en del av Anders Jahre sin eiendom er samlet i bildene som følger. Statuene er ikke i dag truet, men de nevnes her slik at deres viktighet blir poengtert.

Figur 221: Mannen sitter ved trappen ned fra hovedterrassen og ser ut mot horisonten i enden av hagen.

Figur 222: Kvinnen sitter også ved trappen ned fra hovedterrassen og ser mot mannen som sitter på den andre siden.

Figur 223: En pingvin symboliserer utvisomt antarktis og hvalfangsten som fant sted det.

Figur 224: Karpen og gutten med treforken, nok er symbol på hvalfangst.

Figur 225: I enden av det nederste bassenget står en liten statue/fontene av en gutt som tisser i vannet.

Figur 226: Statuen av jenta har stått flere steder i anlegget, men er nå plassert ved adkomsten.

Figur 227: Blandt de mange nyere statuene i tilknytning til skulpturpaviljongen, står dette rådyret i landskaphagen.

DETALJER

I tillegg til disse større elementene er anlegget fullt av små detaljer. Å ta for seg alle disse vil være et omfattende arbeid, men det er det er nødvendig å nevne de. Særlig vakkert er alle detaljer i smijern. De viser vakkert håndverk og et formspråk som går igjen i hele anlegget. Dette formspråket er verdt å bite seg merke i fordi det skaper en helhet i anlegget. Moderne elementer, slik som nye rekkverk og pottes, er ofte ikke forenlig med dette uttrykket. Det er uunngåelig at man må ta inn nye elementer, enten det er et rekkverk, en rampe eller en lyspære. Det som er viktig, er at man ser på anlegget og dets detaljer i sin helhet og bruker dette som en veileder.

Figur 228: Små detaljer i smijernet gjør mye for opplevelsen.

Figur 229: Hvor hen en kaster blikket er det alltid nye detaljer .

Figur 230: Tre venusskikkelser pryder smijernsrekkverket til terrassen på sørsiden av huset.

DEL 7 TIL ETTERTANKE

Arbeidet med Midtåsen har gitt meg en større forståelse av håndteringen av historiske anlegg og tydeliggjort problematikken som oppstår i det man ønsker å bevare ett. At Midtåsen er et unikt anlegg og et viktig kulturminne er det ingen tvil om, men hvordan det skal bevares er ikke like klart. Selv med en god forståelse av internasjonal og nasjonal håndtering av historiske hager, så har man ingen fasit når det kommer til konkrete bevaringstiltak i et anlegg som Midtåsen. Det er anlegget sin tilstand og historie som legger grunnlaget for bevaringen. Med riktig kompetanse og tilstrekkelig kunnskap om det aktuelle anlegget kan man da faglig begrunne hvordan en bevaring bør gjennomføres.

For Midtåsen manglet jeg kildegrunnlaget for å foreslå hvordan anlegget kunne bevares, og det ble raskt tydelig at jeg var nødt til å samle anleggets historie på egenhånd. Som nevnt i oppgavens introduksjon har jeg en stor interesse for historie, så det at anleggets historie måtte nedtegnes var noe av det som gjorde at jeg ønsket å skrive om Midtåsen.

Opprinnelig tenkte jeg at historiedelen av oppgaven ville lede opp mot en detaljert planlegging av anlegget i sin helhet, men fokuset har gradvis endret seg iløpet av tiden jeg har jobbet med oppgaven. Innsamlingen av historien og arbeidet med å kategorisere den viste seg å være langt mer krevende enn først antatt, og det som skulle legge grunnlaget for det videre arbeidet endte opp med å bli hovedfokuset i oppgaven min. Jeg mener at å gjøre det slik var den riktige avgjørelsen og det gjorde at historiedelen til oppgaven ble mer fullstendig.

Mitt ønske med denne oppgaven er at historien jeg har samlet, drøftingen og forslagene til tiltak vil bli tatt i bruk av Sandefjord kommune. Midtåsen har et enormt potensial som bare venter på å bli utnyttet. Med sin plassering, sin historie og sine mange kvaliteter har anlegget mulighet til å bli et av de flotteste hageanleggene i Norge.

Figur 231: Bilde tatt i det jeg forlater Midtåsen.

DEL 8 KILDER

LITTERATUR

- Aasen, K. (1998). Hagearkitekten Eyvind Strøm - en pioner innen grøntplanleggingen i Norge. Hovedoppgave. Ås: Norges landbrukshøgskole
- Andersson, S. I. (1993). Principper for bevaring. Landskab, 74 (5-6).
- Apall-Olsen, I. A. (2007). Norsk hagekunst under funksjonalismen: Ideologisk bakgrunn og estetisk praksis i hager og parker. Hovedoppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Arkivverket. (1993). Gnr 39 / Bnr 1: Mosserød.
- Arkivverket. (1993). Gnr 39 / Bnr 2: Bøkestad.
- Arkivverket. (1993). Gnr 39 / Bnr 34: Bøkestad.
- Arkivverket. (1993). Gnr 39 / Bnr 9: Mosserød.
- Arkivverket. (1993). Gnr 43 / Bnr 339: Midtåsen Midtåsveien 2A.
- Arkivverket. (1993). Gnr 43 / Bnr 340: Midtås A.
- Arkivverket. (1993). Gnr 43 / Bnr 60: Herredsgården Sverdstadveien 11.
- Arkivverket. (1993). Gnr 43 / Bnr 688: Midtåsen A.
- Arkivverket. (1993). Gnr 43 / Bnr 689: Midtåsen B Midtåsveien 2B.
- Arkivverket. (1993). Gnr 43 / Bnr 690: Midtåsen C.
- Aspesæter, O., Grobstok, E., Nordal, O., Krafft, K.R., Strøm, E. (1939). Vår tids hage. 1. utg. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Blichner, B. C. (1989). Olav Leif Moen (1887-1951) : en landskapsarkitekt i brytningen mellom nyklassisisme og funksjonalisme. Hovedoppgave. Ås: Norges landbrukshøgskole.
- Blomfield, R.T. & Thomas, F.I (1892). The formal garden in England. London: Macmillian & Co.
- Brantenberg, T. (1982). Arneberg & Poulsson. Oslo: Norske Arkitekters Landsforbund s. 94
- Bruun, M., Eggen, M. (1992). Hagekunstens historie i Norge. Byggekunst, 6.
- Bruun, M. (1984). Hundre grønne år. Oslo: Faritius.
- Bruun, M. (1987). Hagekunstens Historie. Ås: Landbruksbokhandelen.
- Cameron, C. (2017). Reconstruction: changing attitudes. Tilgjengelig fra: <https://en.unesco.org/courier/july-september-2017/reconstruction-changing-attitudes>
- Chambers, W. (1772). A dissertation on oriental gardening. London: W. Griffin
- Chateau De Versailles (2020). The Gardens. Tilgjengelig fra: <http://en.chateauversailles.fr/discover/estate/gardens>

- Chemin, A. (2014). France's aristocratic gardens weave a pathway from present to past. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/jun/09/notre-versailles-tuileries-gardens-vicomte>
- Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O. (1952). Arnstein Arneberg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Fornyings og administrasjonsdepartementet. (2006). Forvaltning av statens kulturhistoriske eiendommer. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/statsforvaltning/forvaltning_ske.pdf
- Gulliksen, J. (2006). Midtåsen er solgt. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/midtasen-er-solgt-1.1263020>
- ICOMOS. (1931). The Athens Charter. Tilgjengelig fra: <https://www.icomos.org/en/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>
- ICOMOS. (1964). The Venice Charter 1964. Tilgjengelig fra: https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf
- ICOMOS. (2018). Velkommen til ICOMOS Norge. Tilgjengelig fra: <http://www.icomos.no/>
- ICOMOS-IFLA. (1981). The Florence Charter 1981. Tilgjengelig fra: https://www.icomos.org/charters/gardens_e.pdf
- ICOMOS-IFLA. (1994). Firenze-Charteret av 1982. Uautorisert oversettelse gjort av Eggen, M.
- Indahl, T. (1994). Damsgård. Bergen: Vestlandske kulturindustrimuseum.
- Ingebretsen, S. (2015). Arnstein Arneberg - Arkitekten som prege Sandefjord. Sandefjord: Sandar historielag.
- Jacobsen A. R. (1982). Eventyret Anders Jahre. 1. utg. Oslo: Oktober A/S.
- Klima- og miljødepartementet. (1978). Lov om kulturminner (Kulturminneloven). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- Kombol, M. (2015). 30:30 Landscape Architecture. London: Phaidon Press.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2013). Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). Tilgjengelig fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL_2-4#KAPITTEL_2-4
- Larvik sorenskriveri. (1931). Pantebok nr. II 54.
- Lysgaard, H.H. (2013). Rekonstruksjon av Hirschtrappen i UMB-parken. Hovedoppgave. Ås: Universitet for miljø- og biovitenskap.
- Olsen, I. B. (2003). Landskab og landskabsarkitektur - en antologi om tidens tanker. København: Biofolia.
- Olstad, F. (1997). Sandefjords historie - Bind 2 en vanlig småby?. Skien: Thure trykk.
- Riksantikvaren. (2019). Grøntanlegg. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/veileder/grontanlegg/>
- Riksantikvaren. (2020). Fredet - vernet - verneverdig. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/prosjekter/fredet-vernet-verneverdig/>
- Robinson. W. (1900). The English Flower Garden. London: Richard Clay and sons.
- Sandar sorenskriveri. (1936). Pantebok nr. A-1.

Sandar sorenskriveri. (1937). Pantebok nr. A-2.

Sandar sorenskriveri. (1938). Pantebok nr. A-3.

Sandar sorenskriveri. (1941). Pantebok nr. A-8.

Sandar sorenskriveri. (1947). Pantebok nr. A-16.

Sandefjord kommune. (2019). Midtåsen parkanlegg og skulpturpark. Tilgjengelig fra: <https://www.sandefjord.kommune.no/Kultur-og-fritid/Parker-og-grontanlegg/midtasen/>

Sandefjords Blad. (1930). Jahre faar kjøpt Midtaasplataaet. Sandefjords Blad, 21. juni 1930.

Tholle, J. (1933). Den moderne have. Kjøbenhavn: Forlaget for naturvenner.

Thorson, O. (1953). Aksjeselskapet Kosmos gjennom 25 år. Oslo: Dreyers forlag.

Thue, O. (2014). Emil Lie. Tilgjengelig fra: https://nkl.snl.no/Emil_Lie

Tjomsland, A. (2015). Midtåsen er navnet, ikke Midtås. Sandefjords blad, 23.10.2015.

Tollnes, I., Akselsen, O. (1994). Sandefjord: den lille storbyen. Sandefjord: Sandefjords Blad.

Tveitan, F. H. (2011). Lie på trappetoppen. Sandefjords blad, 08.6.2011.

Veiby, L. (2008). Midtåsveien 2. Fredningsvedtak. Oslo: Riksantikvaren.

FIGURLISTE

- Figur 1 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 2 - 23 Eget foto
- Figur 24-27 Bilde hentet fra Unike Hoteller (lånt av Morten Christensen)
- Figur 28 Bilde tilsendt av Per Rønningen
- Figur 29 Eget foto
- Figur 30 Egen illustrasjon
- Figur 31-33 Egen illustrasjon over flybilde fra 2017 (<https://kilden.nibio.no/>)
- Figur 34 Bilde hentet fra Sandefjords Blad (29.12.2019).
- Figur 35-36 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://en.wikipedia.org/wiki/Gardens_of_Versailles)
- Figur 37 Eget foto
- Figur 38 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Norges_Landbruksh%C3%B8iskole.jpg)
- Figur 39 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lorsch_Kloster.jpg)
- Figur 40 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2016-09-14_DSC_1381_1.jpg)
- Figur 41 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Damsg%C3%A5rd_hovedg%C3%A5rd_DSC_0126.jpg)
- Figur 42 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Damsg%C3%A5rd_hovedg%C3%A5rd_hagen_DSC_0149.jpg)
- Figur 43 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Borre.jpg>)
- Figur 44 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Borrehaugene_t%C3%A5ke.jpg)
- Figur 45 Egen illustrasjon over terrengmodell (<https://kilden.nibio.no/>)
- Figur 46 Egen illustrasjon over arealressurskart (<https://kilden.nibio.no/>)
- Figur 47 Egen illustrasjon over terrengmodell (<https://kilden.nibio.no/>)
- Figur 48 Kart hentet fra fredningsvedtaket (Veiby, L., 2008)

- Figur 49 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:-Stowe_park_map_ugglan.jpg)
- Figur 50 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_new_and_accurate_plan_of_Blenheim_Palace.jpg)
- Figur 51 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stourhead_garden.jpg)
- Figur 52 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv ([https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Garden_planning_and_planting_\(1910\)_\(14778710815\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Garden_planning_and_planting_(1910)_(14778710815).jpg))
- Figur 53 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:-Jubileumsutstillingen_1914,_kart_OB.F20684b.jpg)
- Figur 54 Bilde hentet fra NMBU fotoarkiv (https://foto.nmbu.no/fotoweb/archives/5003-Utvalgte-bilder/Hovedarkiv/JPEG/mappe_9/UMB-020534.jpg.info)
- Figur 55 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:UMB-Sky_View.jpg)
- Figur 56 Bilde hentet fra Vår tids hage (Strøm, E. et al., 1939. s. 33)
- Figur 57 Bilde hentet fra Vår tids hage (Strøm, E. et al., 1939. s. 17)
- Figur 58 Bilde hentet fra Vår tids hage (Strøm, E. et al., 1939. s. 41)
- Figur 59 Egen illustrasjon
- Figur 60 Erklæring om endring i bruksnavn hentet fra pantebok (Sandar sorenskriveri., 1938. s. 330.)
- Figur 61 Egen illustrasjon
- Figur 62 Kart hentet fra pantebok (Sandar sorenskriveri., 1936. s. 381)
- Figur 63 Egen illustrasjon
- Figur 64 Festebrev hentet fra pantebok (Sandar sorenskriveri., 1937. s. 229)
- Figur 65 Egen illustrasjon
- Figur 66 Skjøte hentet fra pantebok (Sandar sorenskriveri., 1936. s. 305)
- Figur 67 Egen illustrasjon
- Figur 68 Egen illustrasjon
- Figur 69 Kart hentet fra fredningsvedtaket (Veiby, L., 2008)

- Figur 70 Egen illustrasjon over flybilde fra 2017 (<https://kilden.nibio.no/>)
- Figur 71 Artikkel hentet fra Sandefjords Blad (Sandefjords Blad., 1930.)
- Figur 72 Kart hentet fra pantebok (Sandar sorenskriveri., 1936. s. 379)
- Figur 73 Tegning tilsendt av Per Rønningen
- Figur 74 Bilde hentet fra Arnstein Arneberg (Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 120)
- Figur 75 Tegning hentet fra Nasjonalmuseet (<https://digitaltmuseum.no/011072536750/midtasen-fotografi>)
- Figur 76 Tegning hentet fra Nasjonalmuseet
- Figur 77 Tegning hentet fra Nasjonalmuseet
- Figur 78 Tegning hentet fra Arnstein Arneberg (Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 122)
- Figur 79 Tegning hentet fra Arkiv for Norsk Landskapsarkitektur (Fd-L0340)
- Figur 80 Tegning hentet fra Arkiv for Norsk Landskapsarkitektur (Fd-L0340)
- Figur 81 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_d%27Est%C3%A9_Les_viviers.jpg)
- Figur 82 Tegning hentet fra Arkiv for Norsk Landskapsarkitektur (Fd-L0340)
- Figur 83 Tegning hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plan_of_the_Villa_Lante_at_Bagnaia,_technical_drawing.jpg)
- Figur 84 Tegning hentet fra Arnstein Arneberg (Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 122)
- Figur 85 Tegning hentet fra Arkiv for Norsk Landskapsarkitektur (Fd-L0340)
- Figur 86-92 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 93 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 94-95 Maleri hentet fra Telemark museum (<https://digitaltmuseum.no/011025274877/bilde>)
- Figur 96-97 Postkort av ukjent opphav
- Figur 98-103 Foto hentet fra Arnstein Arneberg (Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 123-126)

- Figur 104 Foto hentet fra Nasjonalmuseet (<https://digitaltmuseum.no/011072536695/ene-bolig-for-skipsreder-anders-jahre-fotografi>)
- Figur 105 Foto hentet fra Aksjeselskapet Kosmos gjennom 25 år (Thorson, O., 1953. s. 177)
- Figur 106 Maleri hentet fra Aksjeselskapet Kosmos gjennom 25 år (Thorson, O., 1953. s. 7)
- Figur 107 Foto hentet fra Sandefjords historie (Olstad, F., 1997. s 77)
- Figur 108-109 Flyfoto hentet fra Norge i bilder (<https://norgeibilder.no/>)
- Figur 110 Skråfoto hentet fra Sandar lokalhistoriske senter
- Figur 111 Foto hentet fra Eventyret Anders Jahre (Jacobsen A. R., 1982. s. 192)
- Figur 112-113 Foto hentet fra ukebladet Allers 1967
- Figur 114-115 Foto tilsendt av Lars H Alstadsæter
- Figur 116-134 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 135 Skråfoto hentet fra Sandefjord: den lille storbyen (Tollnes, I., Akselsen, O., 1994. s. 58)
- Figur 136-137 Bilde tilsendt av Per Rønningen
- Figur 138 Eget foto
- Figur 139 Skråfoto hentet fra Gule sider (<https://kart.gulesider.no/>)
- Figur 140 Flyfoto hentet fra Norge i bilder (<https://norgeibilder.no/>)
- Figur 141 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 142 Bilde hentet fra Unike Hoteller (lånt av Morten Christensen)
- Figur 143-149 Egen illustrasjon
- Figur 150-151 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 152 Maleri hentet fra Telemark museum (<https://digitaltmuseum.no/011025274877/bilde>)
- Figur 153 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 154-155 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 156 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 157 Maleri hentet fra Telemark museum (<https://digitaltmuseum.no/011025274877/bilde>)
- Figur 158 Skråfoto av ukjent opphav

- Figur 159 Foto hentet fra Arnstein Arneberg(Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 125)
- Figur 160 Foto hentet fra Sandefjords historie (Olstad, F., 1997. s 77)
- Figur 161 Foto hentet fra Arnstein Arneberg(Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 126)
- Figur 162-163 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 164 Eget foto
- Figur 165 Egen illustrasjon over eget foto
- Figur 166 Eget foto
- Figur 167-168 Egen illustrasjon over eget foto
- Figur 169 Eget foto
- Figur 170 Egen illustrasjon over eget foto
- Figur 171-172 Egen illustrasjon
- Figur 173 Maleri hentet fra Telemark museum (<https://digitaltmuseum.no/011025274877/bilde>)
- Figur 174 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 175 Foto hentet fra Arnstein Arneberg(Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 126)
- Figur 176 Foto hentet fra Arnstein Arneberg(Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 123)
- Figur 177 Maleri hentet fra Telemark museum (<https://digitaltmuseum.no/011025274877/bilde>)
- Figur 178 Maleri hentet fra Aksjeselskapet Kosmos gjennom 25 år (Thorson, O., 1953. s. 7)
- Figur 179 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 180 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 181 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 182 Maleri hentet fra Telemark museum (<https://digitaltmuseum.no/011025274877/bilde>)
- Figur 183 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 184 Foto hentet fra Nasjonalmuseet (<https://digitaltmuseum.no/011072536695/ene-bolig-for-skipsreder-anders-jahre-fotografi>)
- Figur 186-187 Eget foto

- Figur 188 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 189 Foto hentet fra Sandefjords historie (Olstad, F., 1997. s 77)
- Figur 190 Skråfoto hentet fra Sandar lokalhistoriske senter
- Figur 191 Skråfoto hentet fra Gule sider (<https://kart.gulesider.no/>)
- Figur 192 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 193 Foto hentet fra Nasjonalmuseet (<https://digitaltmuseum.no/011072536695/ene-bolig-for-skipsreder-anders-jahre-fotografi>)
- Figur 194 Foto hentet fra ukebladet Allers 1967
- Figur 195 Bilde hentet fra Unike Hoteller (lånt av Morten Christensen)
- Figur 196-199 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 200 Eget foto
- Figur 201 Foto hentet fra ukebladet Allers 1967
- Figur 202 Eget foto
- Figur 203 Postkort av ukjent opphav
- Figur 204 Eget foto
- Figur 205 Foto hentet fra Arnstein Arneberg (Eliassen, G., Pedersen, A., Platou, O., 1952. s. 123)
- Figur 206-207 Eget foto
- Figur 208 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 209 Foto tilsendt av Lars H Alstadsæter
- Figur 210-211 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
- Figur 212 Skråfoto av ukjent opphav
- Figur 213 Foto hentet fra Eventyret Anders Jahre (Jacobsen A. R., 1982. s. 192)
- Figur 214 Eget foto
- Figur 215 Bilde hentet fra Wikimedia Commons bildearkiv (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Midt%C3%A5s,_Anders_Jahres_hjem,_Sandefjord_kommune,_Vestfold.jpg)
- Figur 216 Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)

Figur 217	Eget foto
Figur 218-219	Foto hentet fra privat album (lånt av Jørgen Jahre jr.)
Figur 220-228	Eget foto
Figur 229-230	Blide hentet fra Unike Hoteller (lånt av Morten Christensen)
Figur 231	Eget foto

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway